

ปัญหาพิเศษ

เรื่อง

การศึกษาการพึ่งตนเองของกลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว

อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

Studying Self-Reliance of Organic Wangnumkheaw Farm,

Wangnumkheaw, Nakhonratchasima

T095958

โดย

นางสาวหทัยทิพย์ แทนทอง

เสนอ

ภาควิชาเทคนิคเกษตร

คณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง กทม.

เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต (พัฒนาการเกษตร)

ป/พ.

พ.ศ. 2547

ท 137 ก

2547

ลงนาม.....

เอกสารนี้เป็นเอกสารทรัพย์สินทางปัญญาสำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
 ไม่เว้นเดือนปี พ.ศ. 2547 ให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ใบรับรองปัญหาพิเศษ

ภาควิชาเทคนิคเกษตร

คณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง กทม.

เรื่อง

การศึกษาการพึ่งตนเองของกลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้อารพิช วังน้ำเขียว

อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

Studying Self-Reliance of Wangnumkheaw Organic Farming ,

Wangnumkheaw , Nakomratchasima

โดย

นางสาวหทัยทิพย์ แทนทอง

ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักสูตร

วท.บ. (พัฒนากการเกษตร)

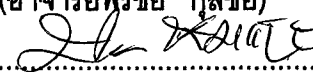
เมื่อวันที่ 3 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2547

ประธานกรรมการปัญหาพิเศษ

 3 / ๗๑ / ๔7

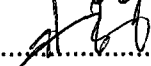
(อาจารย์พิรัชย์ กุลชัย)

กรรมการปัญหาพิเศษ

 4 / ๗๑ / ๔7

(อาจารย์ดร.ปัญญา หมั่นเก็บ)

หัวหน้าภาควิชา

 3 / ๗๑ / ๔7

(อาจารย์สุชมาภรณ์ ชันศรี)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทคัดย่อ

ชื่อเรื่อง : การศึกษาการพึ่งตนเองของกลุ่มส่งเสริมกิจการไร่สารพิษ วังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

โดย : นางสาวหทัยทิพย์ แทนทอง

ชื่อปริญญา : วิทยาศาสตร์บัณฑิต (พัฒนากาเกษตร)

สาขาวิชาเอก : พัฒนากาเกษตร

ประธานกรรมการปัญหาพิเศษ : .....

(อาจารย์พีรชัย กุลชัย)

..... 3 / พ.ค. / 47 .....

ปัญหาพิเศษฉบับนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาลักษณะการพึ่งตนเอง ปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงานของกลุ่มส่งเสริมกิจการไร่สารพิษ วังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา และผลการศึกษาพบว่ากลุ่มกิจการไร่สารพิษ วังน้ำเขียว มีการขยายและพัฒนาจนได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับไว้ในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เกิดเป็นขบวนการพึ่งตนเอง ตามแนวทางกิจการไร่สารพิษเศรษฐกิจพอเพียง การดำเนินงานของกลุ่มจะเน้นเพื่อให้สมาชิกสามารถพึ่งตนเองได้คือ การผลิตผักไร่สารพิษ การรวบรวมและจำหน่ายผัก ผลไม้ไร่สารพิษ การแปรรูปผลผลิต การผลิตสารสกัดและปุ๋ยหมักชีวภาพ การผลิตอิฐดินซีเมนต์ มีการจัดตั้งธนาคารกลุ่ม และการฝึกอบรมให้กับสมาชิกและผู้สนใจได้เรียนรู้การทำกิจการไร่สารพิษให้สามารถพึ่งตนเองได้ และลักษณะของการพึ่งตนเองของกลุ่มประกอบด้วย 1.) การพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี เช่น เลือกระบบการให้น้ำผัก การผลิตสารชีวภาพเพื่อใช้แทนสารเคมี 2.) การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ เช่น มีอิสระในการเลือกประกอบอาชีพ มีรายได้ที่มั่นคง 3.) การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ เช่น มีการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและวางแผนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน 4.) การพึ่งตนเองด้านจิตใจ เช่น มีความพอใจในสภาพความเป็นอยู่ และมีจิตสำนึกในการเก็บออม 5.) การพึ่งตนเองด้านสังคม เช่น มีการรับข้อมูลข่าวสาร ติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอก และมีผู้นำที่ส่งเสริมให้กลุ่มเกิดการพึ่งตนเองได้ ในส่วนของปัญหาและอุปสรรคการดำเนินงานของกลุ่มนั้นจะเป็นแนวโน้มที่คาดว่าจะเกิดขึ้นได้ในอนาคต คือ การประสบปัญหาจากการขาดผู้นำที่จะเป็นแกนนำในการดำเนินงานให้พัฒนาต่อไปในอนาคต

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

คำนิยม

ปัญหาพิเศษฉบับนี้เกิดขึ้นจากการได้เข้าไปศึกษาดูงาน แล้วมีความสนใจในวิธีการผลิตผักไร้สารพิษ จึงเสนอหัวข้อให้อาจารย์พีรชัย กุลชัย ได้พิจารณาว่าเนื้อหาที่จะทำการวิจัยควรเน้นไปทางไหน และได้ทำการเก็บข้อมูล ศึกษาการดำเนินงานของกลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว ในเดือนตุลาคม ซึ่งเป็นช่วงเดียวกับการเข้าฝึกงานของรุ่นน้องชั้นปีที่ 1 (ต่อเนื่อง) สาขาพัฒนาการเกษตร รุ่นที่ 16 และในส่วนของ การเก็บรวบรวมข้อมูลจึงได้รับความร่วมมือจากน้อง ๆ ช่วยเก็บข้อมูลบางส่วน และปัญหาพิเศษฉบับนี้จะสมบูรณ์ไม่ได้ถ้าไม่ได้รับความร่วมมือจาก คุณอำนาจ หมายยอดกลาง ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว สมาชิกทุกคนที่ได้ให้สัมภาษณ์ และให้ความร่วมมือการเก็บข้อมูลด้วยความเต็มใจ อาจารย์พีรชัย กุลชัย และอาจารย์ปัญญา หมั่นเก็บ ที่คอยให้ความช่วยเหลือในการให้คำปรึกษา ชี้แนะแนวทางการทำปัญหาพิเศษ สมาชิกทุกคนในครอบครัวที่ให้กำลังใจ เพื่อน ๆ ทุกคนที่มีมิตรภาพที่งดงามเสมอมาและคอยให้ความช่วยเหลือจนปัญหาพิเศษสำเร็จเป็นรูปเล่มได้ จึงใคร่ขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

หทัยทิพย์ แทนทอง

3 พฤษภาคม 2547

สารบัญ

	หน้า
สารบัญตาราง	(1)
สารบัญภาพ	(2)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการศึกษา	2
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	2
ขอบเขตของการศึกษา	3
นิยามศัพท์	3
บทที่ 2 ตระจเอกสาร	4
ความหมายของการพึ่งตนเอง	4
ทฤษฎีของการพึ่งตนเอง	7
แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง	29
ทฤษฎีการรวมกลุ่ม	34
กลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว	37
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	39
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	46
ประชากรที่ทำการศึกษา	46
สถานที่ที่ทำการศึกษา	46
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	46
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	47
วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล	48
ระยะเวลาในการศึกษา	48
บทที่ 4 ผลการวิจัยและวิจารณ์ผล	49
ข้อมูลทั่วไป	49
ประวัติความเป็นมา	50
พัฒนาการของกลุ่ม	51

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ 4 (ต่อ)	หน้า
องค์กรและโครงสร้างของกลุ่ม	52
การพึ่งตนเองของกลุ่ม	64
ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน	74
วิจารณ์ผล	74
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	78
สรุปผลการวิจัย	78
ข้อเสนอแนะ	80
เอกสารอ้างอิง	81

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ของ TERMS (functional matrix of TERMS)	12
2	สรุปลักษณะการพึ่งตนเองแต่ละด้านของกลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร่สารพิษ วังน้ำเขียว	79

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 กรอบความคิดในการวิจัยการพึ่งตนเองในตัวของ TERMS	11
2 การพัฒนาที่ขาดสมดุลเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจ ใช้เทคโนโลยี และ ทรัพยากรธรรมชาติมาก ทำให้เกิดปัญหาสังคมและจิตใจ	17
3 ลักษณะพื้นที่ของอำเภอวังน้ำเขียว	50
4 คุณอำนาจ หมายยอดกลาง	51
5 พัฒนาการของกลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว	55
6 พืชผักที่เกษตรกรปลูก	57
7 การปลูกผักไร้สารพิษ	58
8 ถังน้ำหมักชีวภาพ	60
9 แปลงเพาะกล้าผักในแปลงเพาะกล้า	64
10 การนำกล้าผักลงแปลงปลูกและผักที่โตเต็มที่แล้ว	65
11 กระบะปลูกและกล้าผักที่เพาะลงในกระบะปลูก	65
12 รถไถที่ใช้ในการเตรียมแปลงปลูกผัก	66
13 แปลงผักที่คลุมด้วยฟาง	66
14 การปลูกผักสลัดแถวหรือสลัดแปลง	67
15 การปลูกผักหมุนเวียนและสลัดรอบการปลูก	68
16 ระบบการให้น้ำและเครื่องจักรที่นำมาใช้ในการให้น้ำ	68
17 แหล่งทรัพยากรน้ำ	71

บทที่ 1

บทนำ

(Introduction)

ความสำคัญปัญหา

เนื่องจากระบบการทำเกษตรกรรมแผนใหม่หรือเกษตรกรรมเคมีที่ปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบัน เป็นระบบที่ต้องใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ และปัจจัยการผลิตมาก บริษัทธุรกิจเกษตรและภาครัฐได้เข้ามามีบทบาทสูงในการกำหนดราคาของผลผลิต โครงสร้างของระบบเกษตรดังกล่าวได้กลายเป็นสาเหตุของปัญหาหลายประการ เช่น ปัญหาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ปัญหาสารเคมีเป็นอันตรายต่อสุขภาพของผู้บริโภคและตัวเกษตรกร ปัญหาเศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น (อัจฉริย์ ทองคำเจริญ, 2542) และนอกจากนี้ระบบเกษตรกรรมเคมีได้ทำลายภูมิปัญญาชาวบ้านและรากฐานการเกษตรแบบยั่งยืนในอดีต จากการมุ่งผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการในครัวเรือนเป็นหลัก ก็เป็นการผลิตที่มุ่งเน้นในเชิงการค้าหวังผลกำไรทำให้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นไม่เพียงพอต่อการผลิต ความหลากหลายในไร่นาเริ่มเสื่อมถูด จนเกษตรกรต้องผันตัวเองจากการเป็นคนทำมาหากินมาเป็นคนทำงานหาเงิน มีการระดมการผลิตในไร่นาของตน และเก็บเกี่ยวผลผลิตจากธรรมชาติไปขาย จนไม่เหลือเพียงพอสำหรับเลี้ยงชีพตนเองจึงจำเป็นต้องอาศัยและพึ่งพาปัจจัยจากภายนอกมาใช้ เช่น ปุ๋ยและสารเคมีกำจัดศัตรูพืชซึ่งมีราคาแพง ในขณะที่ผลผลิตที่ออกมาขายได้ในราคาต่ำ สิ่งตามมาคือ ภาวะหนี้สินและความยากจน ซึ่งครอบงำชาวนาข้าวไร่ ความล้มเหลวทางเศรษฐกิจดังกล่าว ผลักดันให้เกษตรกรบางส่วนต้องละทิ้งถิ่นฐาน หลังไหลกันเข้ามาหางานทำในเมืองหลวง เกิดปัญหาชุมชนแออัด ปัญหาอาชญากรรม และอื่น ๆ ตามมา ชีวิตชุมชนและชีวิตครอบครัวที่เคยพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจและสังคมก็ต้องแตกสลาย วัฒนธรรมชุมชนที่มีการพึ่งพาอาศัยกันก็เปลี่ยนไป ชีวิตคนส่วนใหญ่ชาติที่พึ่งพิง ปัญหาต่าง ๆ จึงเป็นภาระแก่รัฐบาลที่ต้องจัดสวัสดิการสังคมให้ซึ่งไม่มีทางจัดได้เพียงพอ

ดังนั้นในการที่จะช่วยให้หลุดพ้นจากปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ได้ นั้น ควรที่จะช่วยทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งการพึ่งตนเองนั้นไม่ได้หมายถึง การไม่พึ่งใคร ทำกินเองใช้เอง ไม่ต้องซื้อต้องขาย และไม่ได้ปฏิเสธเทคโนโลยีสมัยใหม่ แล้วหันกลับไปใช้ชีวิตแบบเก่าดั้งเดิม แต่การพึ่งตนเองนั้น เป็นการจัดชีวิตให้สัมพันธ์กับคน สังคม และธรรมชาติรอบตัวอย่างเหมาะสม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เพื่อเป็นการสร้างสวัสดิการและความมั่นคงให้กับชีวิตเองทั้งในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งสวัสดิการนั้นพร้อมที่จะตอบสนองได้ทันที โดยที่เราไม่ต้องเรียกร้องให้ใครมาจัดสวัสดิการให้ และไม่จำเป็นต้องให้ใครมาช่วยเหลือเพราะเราสามารถพึ่งตนเองได้ในโอกาสนั้นๆ (วิบูลย์ เข็มเฉลิม, 2534) เกษตรกรสามารถพยายามที่จะทำทุกสิ่งทุกอย่างด้วยตัวเอง เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานเป็นหลัก มีการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ เพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน ส่วนที่เหลือจากการใช้สอยจึงนำออกขายได้เป็นกำไรกลับบ้าน ในการทำเกษตรก็มีการอาศัยแรงงานภายในครอบครัว เป็นการลดต้นทุนทางการผลิต สิ่งต่าง ๆ นี้จะเป็นการสร้าง ความมั่นคง มีความอยู่ดีกินดี มีกินมีใช้โดยไม่ต้องซื้อหา แล้วเกษตรกรสามารถกำหนดวิถีชีวิตของตนเองได้อย่างเข้มแข็ง มีอำนาจต่อรองกับสิ่งที่เคยมีอำนาจเหนือกว่า เช่น กลไกการตลาด

จากปัญหาและแนวทางที่จะช่วยแก้ไขดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการพึ่งตนเองของกลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว ที่มีแนวทางประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ที่ถือว่าสามารถพึ่งตนเองได้ เช่น การทำโครงการส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีแนวคิดในการทำการเกษตรที่สามารถพึ่งตนเองได้ เป็นการช่วยส่งเสริมการทำกิจกรรมไร้สารพิษที่ไม่ต้องพึ่งการใช้สารเคมีที่ต้องซื้อมาในราคาแพง แต่หันมาใช้สารสกัดและปุ๋ยหมักชีวภาพที่ผลิตขึ้นใช้เอง นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมให้เกษตรกรมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นการสร้างงาน สร้างรายได้ และสร้างความสามารถในการผลิตปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นได้ ด้วยตัวเอง โดยไม่ต้องอาศัยปัจจัยจากภายนอก การรวบรวมและจำหน่ายผัก ผลไม้ ไร้สารพิษ ช่วยสร้างอำนาจต่อรองราคาของผลผลิต และตลาดรับซื้อไม่ให้เกษตรกรถูกเอาเปรียบ

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาลักษณะการพึ่งตนเองของกลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว
2. เพื่อศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ

วังน้ำเขียว

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทำให้ทราบถึงความสามารถในการพึ่งตนเอง การดำเนินงานในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยให้เกิดการพึ่งตนเองได้ ตลอดจนปัญหา และอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการพึ่งตนเอง ของกลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว และการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองได้ของสมาชิกกลุ่ม และเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาของกลุ่มอื่น ๆ ต่อไป

ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษาถึงบริบททั่วไปของกลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา เช่น ประวัติความเป็นมาในการก่อตั้งกลุ่ม สภาพภูมิศาสตร์ สภาพสังคมและเศรษฐกิจ แนวคิด และหลักการประกอบกิจกรรม ศึกษาการดำเนินงาน ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นของกลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว

นิยามศัพท์

การพึ่งตนเอง หมายถึง การที่บุคคล ครอบครัว หรือชุมชนมีความสามารถในการคิด การตัดสินใจ อย่างเป็นอิสระ มีความพอเพียงในตนเอง สามารถที่จะจัดหาหรือผลิตปัจจัยต่างๆ ที่จำเป็นเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานได้อย่างเพียงพอ มีการนำเทคนิค ภูมิปัญญาชาวบ้าน มาใช้ในการผลิต มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นอย่างเหมาะสม สามารถต่อสู้ แก้ไขปัญหา และอุปสรรคต่าง ๆ ได้ มีความสามารถในการให้ความช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กับผู้อื่น

การสัมภาษณ์เชิงลึก หมายถึง การเก็บข้อมูลโดยการซักถาม สนทนา พูดคุย ถึงข้อมูลที่เราต้องการได้โดยตรงกับแหล่งข้อมูลอย่างละเอียด

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าเก็บข้อมูลโดยการร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่มมีการดำเนินงานต่าง ๆ ไปตามกิจกรรมที่มีเพื่อทำการสังเกต

การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าเก็บข้อมูลโดยการดูพฤติกรรม ดูการดำเนินงาน โดยไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมเป็นสมาชิก หรือเข้าร่วมกิจกรรม

กลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ หมายถึง กลุ่มที่ประกอบกิจกรรมเกี่ยวกับการทำกิจกรรม โดยไม่มีการใช้สารเคมีใด ๆ ในการผลิต ตั้งอยู่ที่เลขที่ 14 หมู่ที่ 11 ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

บทที่ 2
ตรวจเอกสาร
(Review of Related Literature)

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้นำเสนอตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ความหมายของการพึ่งตนเอง
2. ทฤษฎีของการพึ่งตนเอง
3. แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง
4. ทฤษฎีการรวมกลุ่ม
5. กลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้อารพิศ วังน้ำเขียว
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ความหมายของการพึ่งตนเอง

เสนห์ จามริก (2523) ได้กล่าวถึงหลักการพยายามพึ่งตนเอง (self-reliance) เป็นหลักการที่มีการกล่าวถึงและนำมาใช้ในการพัฒนาสังคมอย่างแพร่หลายมากในปัจจุบัน จนอาจกล่าวได้ว่า การพึ่งตนเองเป็นแนวทางการพัฒนาอย่างหนึ่ง ซึ่งตั้งต้นจากความเข้าใจในธรรมชาติของประชาชน ในฐานะที่เป็นมนุษย์อย่างน้อยที่สุดก็ย่อมมีพลังสติปัญญา ความสามารถ อยู่บนพื้นฐานทางธรรมชาติ และสาเหตุที่ช่วยตนเองไม่ได้เช่นทุกวันนี้ ก็เพราะถูกปิดกั้นในการที่จะพัฒนาตนเองจากปัจจัยแวดล้อม ธรรมชาติ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การบริหาร และวัฒนธรรม การพัฒนาจึงไม่ใช่เรื่องที่จะหยิบยื่นจากเบื้องบน หากต้องมุ่งส่งเสริมประชาชนให้ทำความเข้าใจ กับปัญหาของตนเองและคิดค้นวิธีการแก้ไขปัญหา ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่สัมพันธ์ต่อ ปัญหา ความต้องการและความสามารถของตนเองอย่างแท้จริง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2534) ให้ความหมายของการพึ่งตนเองได้นั้น หมายถึงความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์ การพึ่งตนเองได้มีทั้งในระดับปัจเจกชน (individual) และระดับชุมชน (community) กล่าวคือ การพึ่งตนเองได้ ของปัจเจกชน หมายถึง การที่บุคคลสามารถดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ เช่น สามารถแยกตัวออกมาอยู่ต่างหากจากพ่อแม่ มีความมั่นคงในชีวิต สามารถเลี้ยงตัวเองได้ ตัดสินใจเรื่องสำคัญได้เอง หรือสามารถขอคำแนะนำ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ของผู้อื่นมาประกอบการตัดสินใจของตนเอง การพึ่งตนเองได้ของชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนมีความสามารถในการกระทำระหว่างกันอย่างสม่ำเสมอตามกฎระเบียบของสังคม เพื่อบรรลุเป้าหมายของแต่ละคน หรือเป้าหมายร่วมกัน ณ พื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่งเป็นเวลานานพอสมควร ซึ่งชุมชนในที่นี้หมายถึงชุมชนในชนบท

กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (2530) ให้ความหมายของการพึ่งตนเองในเชิงปัจเจกบุคคลว่า หมายถึงกิจกรรมทั้งหลายที่กระทำโดยปัจเจกชนและครัวเรือน เพื่อบรรลุถึงการมีหลักประกันของการดำรงชีพของเขา แต่ความหมายในลักษณะของกลุ่ม หมายถึง สังคม (ชุมชน) ที่มีการจัดระเบียบระบบเพื่อให้ประชาชนสามารถดำเนินการตอบสนองของความต้องการของตนเอง (self-fulfillment) ด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเองโดยการร่วมมือกับคนอื่นที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน ชุมชนมีอิสระในการตั้งเป้าหมายในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายโดยอาศัยความพยายามและกำลังของตนเอง

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2541) ได้ให้ความหมายของการพึ่งตนเองของชุมชน โดยพิจารณาจากรูปแบบการผลิตว่าชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้มี 2 ระดับ ในระดับแรก คือ ชุมชนที่มีการผลิตพอเลี้ยงชีพ (sufficient) เป็นการผลิตทุกอย่าง เฉพาะพอกินพอใช้ และไม่สามารถผลิตอะไรได้มาก เพราะด้วยวิทยาการผลิต อาศัยทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนให้เลี้ยงตัวเองได้ ระดับที่สอง ชุมชนที่ผลิตทุกอย่างได้เพียงพอแล้วยังมีผลผลิตเหลือเพราะวิทยาการผลิตหรือความรู้ความสามารถในการผลิตเพิ่มขึ้น และนำผลผลิตส่วนที่เหลือไปแลกเปลี่ยนเพื่อให้ได้ผลผลิตอย่างอื่นมา เช่น รูปแบบการผลิตแบบการทำไร่นาสวนผสม รูปแบบการผลิตระดับที่สองนี้เป็นรูปแบบการผลิตเพื่อการพึ่งตนเองที่ดีที่สุด และไม่เป็นการปิดตัวเองจากการค้าการตลาด เพราะจะต้องมีความสัมพันธ์ในเชิงพึ่งพาอาศัยกัน ในการแลกเปลี่ยนผลผลิตส่วนเกินของตนกับคนอื่น ทำนองเดียวกันน้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า

วิบูลย์ เข็มเฉลิม (2534) ให้ทัศนะว่า การพึ่งตนเองไม่ได้หมายถึงการไม่พึ่งใครเลยทุกอย่างทำกินเอง ให้อะไรเอง ไม่ต้องซื้อ ไม่ต้องขาย และไม่ได้หมายถึง การปฏิเสธเทคโนโลยีสมัยใหม่หันกลับไปใช้วิถีชีวิตแบบเก่าแก่ดั้งเดิม แต่การพึ่งตนเองเป็นการจัดชีวิตให้สัมพันธ์กับคน สังคม และธรรมชาติรอบตัวอย่างเหมาะสม เป็นการสร้างสวัสดิการและความมั่นคงให้กับชีวิตตนเองทั้งในปัจจุบันและอนาคต สวัสดิการนี้พร้อมจะตอบสนองได้ทันที โดยที่เราไม่ต้องเรียกร้องให้ใครมาจัดสวัสดิการให้ และไม่จำเป็นต้องให้ใครมาช่วยเหลือเพราะสามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้ในโอกาสนั้น ๆ

ปกรณัม ปรียากร (2530) ได้กล่าวถึงการพึ่งตนเองไว้ว่า การพึ่งตนเองเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของการพัฒนาคือ ความต้องการที่จะยืนหยัดบนพื้นฐานอันเข้มแข็งของตน อันเป็นนัยสำคัญที่แสดงไว้อย่างชัดเจนทั้งในแนวคิดของทฤษฎีพึ่งพาและทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน การพึ่งตนเองเป็นกลไกเชิงนามธรรมที่สำคัญยิ่งต่อการยกระดับจิตสำนึกและเพิ่มพูนระดับความเชื่อมั่นของปัจเจกบุคคล กลุ่มคน และระบบสังคมที่มีต่อศักยภาพและความสามารถของตนในการกำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ไปสู่ความมีอารยธรรมที่เทียบพร้อมทั้งในทางจิตภาพและในทางกายภาพ และการพึ่งตนเองไม่ได้หมายถึงการดำรงสถานะอยู่อย่างโดดเดี่ยวหรือตัดขาดการช่วยเหลือจากโลกภายนอกจนเหลือศูนย์ แต่ควรจะเป็นการหาตลาดใหม่ด้วยการสร้างพลังของการยืนหยัดร่วมกัน ทางยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เลือกอำนาจต่อการสร้างเงื่อนไขเบื้องต้นอันเป็นประโยชน์ต่อการก้าวรุดไปข้างหน้า ขั้นตอนของการดำเนินยุทธศาสตร์ในการพึ่งตนเองพิจารณาในเชิงทฤษฎีกลไกมีข้อสรุป ได้แก่ การคล้อยตามแนวคิดทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานที่ว่าความหยั่งรากของการพึ่งตนเอง คือ การวางแผนที่สามารถกำหนดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ที่สามารถตอบสนองต่อความจำเป็นพื้นฐานทั้งในวัฒนธรรมและในทางคุณภาพแก่มวลชนเสียก่อนจึงจะเติบโตอย่างกล้าแข็งต่อไป

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2537) กล่าวว่า การพึ่งตนเองเป็นสิทธิข้อหนึ่งของประชาชนที่จะพัฒนาตนเอง โดยมีเนื้อหาชัดเจนในการส่งเสริมค่านิยมของการรวมกลุ่ม และการมีชีวิตในชุมชนร่วมกัน มีการผสมผสานสิทธิทางการเมือง และสิทธิทางเศรษฐกิจเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืนทั้งประชาชนและชุมชนต้องมีโอกาสที่จะแสวงหาหนทางพัฒนาที่เป็นอิสระจากการพึ่งพาและครอบงำจากภายนอก เช่น รัฐ หรือทุนสมัยใหม่ เป็นการปลดปล่อยพลังที่เฉื่อยชาให้มีลักษณะไดนามิกขึ้นมา ซึ่งจะพื้นฐานในการพัฒนาโดยตนเองเพื่อชุมชนของตนเองตลอดไป

ถนอม ดวงทิพย์ (2537) ได้ให้ความหมายว่า การพึ่งตนเองเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบทแบบหนึ่ง คือการพัฒนาโดยร่วมกันทำ สร้างชุมชนให้เกิดความมั่นคงและพึ่งตนเองได้ด้วยการกระตุ้น การติดต่อสื่อสารและการสนับสนุนกิจกรรมระดับหมู่บ้าน ในการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานการศึกษา สาธารณสุข และการสุขาภิบาล เป็นการฟื้นฟูชีวิตในชนบท (animation rural)

เสรี พงศ์พิศ (2536) ได้กล่าวไว้ว่า การพึ่งตนเองของชาวบ้าน เป็นการแสดงออกถึงการเกื้อกูลกันระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ มีการพึ่งพาอาศัยกันของคนในชุมชนเป็นเอกลักษณ์สำคัญประการหนึ่ง โดยมีคนจากภายนอกเข้าไปเกี่ยวข้องน้อย ชาวบ้านจะตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในชุมชน และสร้างจุดยืนที่มั่นคงของตนขึ้นมา จุดยืนนั้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เกี่ยวเนื่องอย่างสัมพันธ์กันกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งเป็นระบบคุณค่าดั้งเดิมในอดีต และจุดยืนจากพลังทางวัฒนธรรมนั่นเองทำให้ได้มาซึ่งอำนาจในการตัดสินใจ การบริหารจัดการและดำเนินการพัฒนาตนเองโดยไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นการถูกบังคับ ยัดเยียด หรือเป็นเพียงผู้ตอบสนองนโยบายจากเบื้องบน

Gultung, J. (1980) อ้างถึงใน เรวัตี ตันนุกิจ (2543) ว่าการพึ่งตนเอง หมายถึง ความมีอิสระที่จะกำหนดเป้าหมายของตนและตระหนักว่าเป้าหมายนี้จะบรรลุได้ด้วยความพยายามและพลังกำลังของตนเอง รวมทั้งปัจจัยทางเศรษฐกิจอื่นๆ ด้วยการพึ่งตนเองไม่ใช่เป็นการอยู่อย่างโดดเดี่ยว หรือปิดกั้นตนเองจากสังคม แต่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วม การติดต่อสัมพันธ์กัน การพึ่งพากันและกัน การร่วมมืออย่างเสมอภาค และเท่าเทียมกัน มีความเป็นอิสระในการคิด การกระทำ การตัดสินใจ และการเลือกการพึ่งตนเองเกิดได้จากการผสมผสานขององค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

- 1) ความมั่นใจในตนเอง (Self-confidence) หรือศรัทธา (Faith) ต่อค่านิยม วัฒนธรรมและยอมรับในความสามารถของตน
- 2) ความพอเพียงในตนเอง (Self-sufficient) โดยสามารถจัดหาเพื่อตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานได้อย่างเพียงพอ
- 3) ความไม่กลัว (Fearlessness) และความยืนหยัด (Invulnerability) ในการต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคภายนอกได้

2. ทฤษฎีของการพึ่งตนเอง

2.1 ลักษณะของการพึ่งตนเอง

อภิชาติ ทองอยู่ (2531) ได้แบ่งขอบเขตของการพึ่งตนเองเป็น 2 ลักษณะที่สัมพันธ์กันคือ

- 1) การพึ่งตนเองทางกายภาพ ได้แก่ การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและการปกครอง ตลอดจนการจัดความสัมพันธ์ทางสังคม และแบบแผนที่เป็นแบบฉบับของตน โดยสัมพันธ์กับส่วนที่สองคือ
- 2) การพึ่งตนเองทางวัฒนธรรม สติปัญญา ความเชื่อ และอำนาจการตัดสินใจ ชุมชนที่มีการพึ่งตนเองดังกล่าว ไม่ใช่ชุมชนที่ปิดตัวเองจากสังคมภายนอก หากแต่เป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมและแบบแผนการผลิตในแบบของตนเอง แม้จะเปิดตัวกับสังคมภายนอก แต่ก็ยังสามารถดำรงความเป็นชุมชนพึ่งตนเองไว้ได้อย่างไม่เปลี่ยนแปลง

วรรณิ แกมเกตุ (2545) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับท้องถิ่นที่พึ่งตนเองได้ว่าควรมีลักษณะต่าง ๆ ได้แก่

- 1) ทรัพยากรภายในเพียงพอแก่การบริโภคของท้องถิ่น
  - 2) อัตราการเจริญเติบโตของท้องถิ่นนั้นๆ เกิดจากการลงทุนหรือใช้ทรัพยากรภายในเป็นสำคัญ
  - 3) ขนาดประชากรพอเหมาะกับการผลิตภายใน
  - 4) มีโครงสร้างพื้นฐานทางด้านกายภาพและสังคมเพียงพอแก่ความต้องการพื้นฐานของชุมชน
  - 5) มีสถาบันต่าง ๆ ที่จะสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาเริ่ม และความร่วมมือกัน
- กระตุ้น
- 6) ให้มีกลุ่มต่าง ๆ เกิดขึ้นเป็นการดำเนินงาน เช่น กลุ่มชาวนา ทั้งนี้โดยยึดแนวทางของประชาธิปไตย

สุพรรณิ ไชยอำพร (2529) เสนอแนวคิดว่า ความพยายามพึ่งตนเองจะต้องมีคุณสมบัติเด่นดังนี้

- 1) มีเสรีภาพ (Freedom) ในการคิด พูด ทำ หรือตัดสินใจตามความต้องการภายใต้กฎเกณฑ์ของสังคม
- 2) มีความเสมอภาค (Equality) ในการเรียนรู้ รับรู้ หรือการได้มาในสิ่งต่างๆ
- 3) มีความเป็นไท (Autonomy) ของหน่วยสังคม กล่าวคือ สังคมจะต้องไม่ถูกรบงำ โดยผู้ใดผู้หนึ่งหรือจากอิทธิพลภายนอกจนขาดอำนาจในการดำเนินกิจการของตนเองอย่างเป็นอิสระ
- 4) มีศักดิ์ศรี (Dignity) ในการร่วมมือ ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ
- 5) มีศักยภาพ / ความสามารถในการพัฒนา (Potential / Ability for Development)

และนอกจากนี้ก็ได้ให้ลักษณะเด่นของการพึ่งตนเองในภาพรวม ประกอบด้วย

- 1) กำหนดเป้าหมายและการตัดสินใจของตนเองได้
- 2) มีความสามารถที่จะบรรลุถึงความต้องการของตนเอง
- 3) สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่
- 4) มีความพอใจ ภูมิใจในตนเอง

นอกจากนี้ มาฆะ ชิตตะสังคะ (2530) ได้กล่าวถึงลักษณะที่สำคัญของความสามารถในการพึ่งตนเองไว้ดังนี้

1) เศรษฐกิจ ชุมชนสามารถประกอบการผลิต การบริโภค และการกระจาย รายได้อย่างทัดเทียม ไม่มีช่องว่างระหว่างกลุ่มผู้มั่งมีและกลุ่มผู้ยากจน แต่ผู้ยากจนสามารถ ดำเนินการผลิตทางเศรษฐกิจได้อย่างเข้มแข็ง

2) ทรัพยากรบุคคลและจิตใจ บุคคลในชุมชนมีความสำนึกที่ดีต่อการให้ความร่วมมือในการพัฒนาหมู่บ้าน มีความสำนึกต่อบทบาทของตนเอง ครอบครัวและเพื่อนบ้าน

3) สังคม วัฒนธรรม ประชาชนได้รับการศึกษาดีขึ้น ติดตามความเคลื่อนไหวในการรับรู้ข่าวสารความรู้ รวมทั้งประชาชนได้ร่วมตัวดำเนินกิจกรรมในรูปกลุ่ม และมีการจัดตั้ง องค์การประชาชนเพื่อทำหน้าที่บริหารงานในหมู่บ้าน ตลอดจนมีความสามารถประกอบธุรกิจ ในรูปสหกรณ์หรือกลุ่มเกษตรกรที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย

4) เทคนิควิทยา ประชาชนมีความสามารถในการเลือกใช้ และผลิตเทคนิควิทยา ขั้นพื้นฐานเพื่อนำไปประกอบการผลิตในไร่ นา การอุตสาหกรรมหรือผ่อนแรงในกิจการบ้านเรือน

5) ทรัพยากรชุมชน ประชาชนมีความสามารถในการแสวงหาและจัดการการใช้ ทรัพยากรชุมชน ซึ่งประกอบด้วยบุคคลและวัสดุสิ่งของให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหมู่บ้าน

6) การปกครองท้องถิ่น ชุมชนหรือหมู่บ้านมีความสามารถในการแก้ปัญหาของ หมู่บ้าน มีการคัดเลือกตัวแทนของกลุ่มหรือองค์การชุมชนเพื่อทำหน้าที่ในการบริหารงานของ หมู่บ้าน

ดิเรก ฤกษ์หรั่ง (2535) กล่าวถึงคุณลักษณะของบุคคลและสถาบันที่เอื้ออำนวย ต่อการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชน มีดังนี้

1) บุคคลในหมู่บ้านควรมีความเชื่อ ความคิด และพฤติกรรม ในเรื่องต่อไปนี้

1.1) รู้จักริเริ่มหัดคิดเอง แก้ปัญหาเองและทำเอง เพื่อเพิ่มความเชื่อมั่น ให้กับตนเอง

1.2) แสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง และใช้หลักของเหตุผลเข้าแก้ปัญหา อย่างมีระบบ

1.3) เคารพกติกาในการตัดสินใจของเสียงส่วนใหญ่ หรือมติของ ที่ประชุมและรักษาสีทธิของเสียงข้างน้อย

1.4) เข้ามีส่วนร่วมกิจกรรมของหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง และมี ส่วนร่วมด้วยจิตสำนึกของความรับผิดชอบในชุมชน และจิตสำนึกของความเป็นเจ้าของเพื่อให้พลัง ของกลุ่มมีบทบาทในการสนับสนุนการนำการเปลี่ยนแปลงในอันที่จะเกิดผลร่วมแก่ชุมชน

1.5) มีบทบาทร่วมในการระดมทรัพยากร กำหนดปัญหาความต้องการ การปฏิบัติการควบคุมติดตามประเมินผลของโครงการในชุมชนตามหน้าที่ความรับผิดชอบที่ได้รับ มอบหมาย

2) สถาบันสังคมในชุมชนควรมีบทบาท

2.1) สนับสนุนให้ประชาชนโดยเริ่มตั้งแต่เด็กๆ เป็นการหว่านเมล็ดพืช สีสี่เขียว ให้เด็กรู้จักคิด และริเริ่มแก้ปัญหาและทำด้วยตนเองในเรื่องที่ควรเป็น เพื่อให้เกิด การพัฒนาการพึ่งพาตนเอง การรู้จักทำงานเป็นกลุ่ม เพื่อร่วมรับผิดชอบสังคมและการยกระดับ คุณภาพชีวิตของตนและคนในหมู่บ้าน

2.2) สนับสนุนให้ครอบครัวเป็นจุดพื้นฐานแรกเริ่มของการพัฒนา คือ การพัฒนาต้องเริ่มจากบ้าน โดยการสนับสนุนของสถาบันในชุมชน เช่น วัด โรงเรียน กลุ่ม และ องค์การประชาชน ตลอดจนการสนับสนุนจากกระทรวง/องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

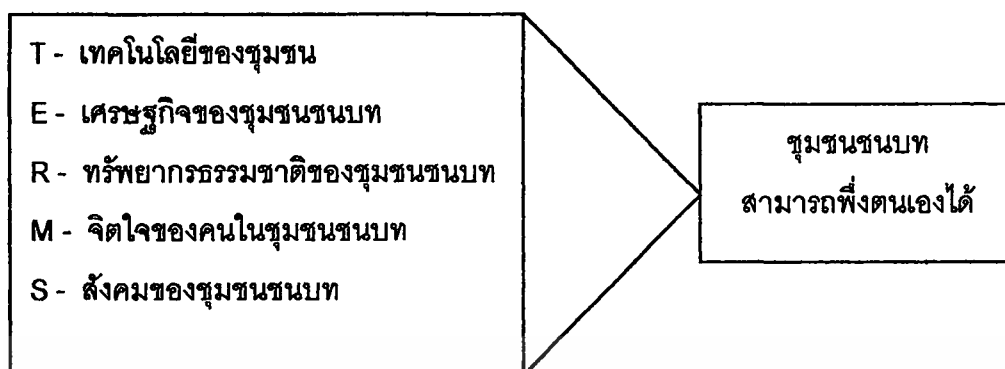
3) เป็นตัวอย่างให้แก่ประชาชนในการฝึกกำลังกันทำงานเพื่อชุมชน

2.2 องค์ความรู้ในการพึ่งตนเอง

องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการวิจัยในโครงการการศึกษาการพึ่งตนเองตามที่ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2544) ได้ศึกษามีดังนี้คือ 1) ตัวแบบ TERMS 2) BAN 3) ความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ ของ TERMS 4) ตัวแบบการพึ่งตนเองแบบพัฒนา (double tiered TERMS model) 5) PAR ใน ส่วนที่ 5) เป็นวิธีการทำงานพัฒนาควบคู่ไปกับตัวแบบ TERMS จึงนำมารวมไว้ในองค์ความรู้ นี้ด้วย ในการอธิบายจะอธิบายแต่ใน 4 เรื่อง ซึ่งจะไม่อธิบายในส่วนของตัวแบบการพึ่งตนเอง แบบพัฒนาเพราะเป็นส่วนที่เกินความคาดหวังในการทำงานวิจัยในโครงการที่ได้ทำการศึกษาไว้

1) ตัวแบบ TERMS (TERMS MODEL)

ตัวแบบ TERMS เป็นตัวทำให้ชุมชนชนบทพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ เขียน เป็นกรอบความคิดได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบความคิดในการวิจัยการพึ่งตนเองในตัวของ TERMS

ที่มา : สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2544)

2) กลุ่มความคิด BAN

BAN ย่อมาจาก Balance, Ability และ Networking แต่ละองค์ประกอบมีความหมาย คือ

- Balance การมีสมดุล คือ ในการสร้างความสามารถพึ่งตนเองได้ของชุมชนชนบทนั้น TERMS แต่ละตัวจะต้องสามารถพึ่งตนเองได้ของชุมชนนั้น TERMS แต่ละตัวจะต้องรักษาสมดุลของตัวเองได้แก่ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และสังคม หรือต้องให้ความมั่นคงแข็งแรงในปัจจัยเหล่านั้น ความสมดุลยังต้องเกิดขึ้นระหว่าง TERMS ทั้ง 5 ตัวด้วย มิเช่นนั้นก็จะไม่สามารถพึ่งตนเองได้

- Ability ความสามารถ ความหมายตอนแรก คือ กระบวนการเสริมสร้างความสามารถพึ่งตนเองด้านต่าง ๆ ของ TERMS ทั้ง 5 ตัวของชุมชนให้มีระดับสูงขึ้นเรื่อย ๆ และความหมายอีกประการ คือ ความสามารถในการจัดการชุมชน (community management) เช่น จัดการให้เกิดความสมดุลของปัจจัยต่าง ๆ ที่ช่วยให้ชุมชนพึ่งตนเอง เป็นต้น

- Networking การสร้างเครือข่ายเพื่อการพึ่งตนเอง คือ การพึ่งพาอาศัยกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ การสร้างเครือข่ายทำได้ทั้งโดยชุมชนเอง เช่น ระหว่างกลุ่มสังคม อาทิ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มคลังยา กลุ่มหนุ่มสาว และระหว่างหมู่บ้าน

3) ความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ของ TERMS (functional matrix of TERMS)

ความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ของ TERMS เป็นตารางแสดงความสัมพันธ์ระหว่าง TERMS กับ TERMS ในชีวิตจริง ดังที่แสดงในตารางที่ 1

เอกสารนี้เป็นเอกสารสงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 1 แสดงความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ของ TERMS (functional matrix of TERMS)

การพึ่งตนเอง บทบาท	(1) เทคโนโลยี T	(2) เศรษฐกิจ E	(3) ทรัพยากร R	(4) จิตใจ M	(5) สังคม S
(1) เทคโนโลยี T	(1.1) - เหมาะสมใน สภาพชนบท - ทันสมัยและ ควบคุม - วิจัยและพัฒนา ในประเทศ	(1.2) - ฐานการผลิต - ปัจจัยการผลิต - เพิ่มความ สามารถในการ แข่งขัน - ฐานการ พัฒนามั่นคง	(1.3) - เพิ่มมูลค่า ทรัพยากร - อนุรักษ์สิ่ง แวดล้อม - พื้นฟู ทรัพยากร	(1.4) - สร้างจิต สำนึกทางวิทยา ศาสตร์ - เพิ่มอนุภาพ และผลิตภาพคน โดยวิธีวิทยา ศาสตร์ และ เทคโนโลยี	(1.5) - ฐานการพัฒนา สังคม - ปัจจัยเปลี่ยน แปลงสังคม ความมั่นคงทาง สังคม - รักษาเสถียร ภาพและความ มั่นคงทางสังคม
(2) เศรษฐกิจ E	(2.1) - เลือกใช้ เทคโนโลยีเป้า หมาย - เอื้ออำนวย ความก้าวหน้าทาง เทคโนโลยี - สนับสนุนการ พึ่งตนเองทาง เทคโนโลยี - กระจาย เทคโนโลยีทั่วถึง	(2.2) - สร้างภาวะสม ดุลย์ - พัฒนาการ อย่างต่อเนื่อง - มีประสิทธิภาพ แข่งขันกันภายนอก - สามารถใน การออมและการ ลงทุน - รวมกลุ่มการ ผลิตและการตลาด	(2.3) - ใช้ประโยชน์ ทรัพยากรท้องถิ่น - เพิ่มมูลค่าทาง เศรษฐกิจใน ทรัพยากร - ใช้ทรัพยากร อย่างมีประสิทธิภาพ และดุลย ภาพ - พื้นฟูและนำ กลับมาใช้ใหม่	(2.4) - สร้างจิตสำนึกใน การประกอบทาง เศรษฐกิจ - สร้างจิตสำนึกใน การพัฒนาคุณ ภาพชีวิต - สร้างจิตสำนึกใน ความเป็นธรรม - สร้างจิตสำนึกใน การออมและการ ลงทุนที่เหมาะสม	(2.5) - สร้างงาน รายได้ - ฐานความมั่นคง และความสมดุล ทางสังคม - สร้างเสถียรภาพ และความเป็น ธรรมทางเศรษฐกิจ - นสพ.ประโยชน์ ทางเศรษฐกิจ
(3) ทรัพยากร R	(3.1) - ฐานการพัฒนา เทคโนโลยี - สร้างความ หลากหลายในการ ใช้เทคโนโลยี - ก่อให้เกิดการ คิดค้นเทคโนโลยี	(3.2) - ฐานการผลิต และการประกอบ การที่เหมาะสม - ปัจจัยการผลิต - ฐานการ พัฒนาที่สืบเนื่อง	(3.3) - อุดมสมบูรณ์ หรือสามารถใช้ ประโยชน์ - มีคุณภาพของ ระบบนิเวศน์ - อยู่ในสภาพ ฟื้นฟูได้	(3.4) - สร้างจิตสำนึกใน ภาวะสมดุลย์ทาง ธรรมชาติ - สร้างจิตสำนึกใน การพัฒนาทาง เศรษฐกิจ - เอื้ออำนวยคุณ ภาพชีวิต	(3.5) - สร้างการรวม กลุ่มทางสังคม - ฐานการรักษา สืบทอดประเพณี และวัฒนธรรม - สร้างระเบียบ วินัยในการจัดสรร ทรัพยากร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 1(ต่อ)

การพึ่งตนเอง บทบาท	(1) เทคโนโลยี T	(2) เศรษฐกิจ E	(3) ทรัพยากร R	(4) จิตใจ M	(5) สังคม S
(4) จิตใจ M	(4.1) - สร้างขีดความสามารถในการใช้เทคโนโลยี - สร้างนวัตกรรมทางเทคโนโลยี - ควบคุมและกำกับให้มีการใช้เทคโนโลยี	(4.2) - ปัจจัยการผลิตด้านแรงงาน - ผู้ประกอบการผลิต - ผู้บริโภคและรู้จักประหยัดผลผลิต - ใช้โอกาสทางเศรษฐกิจ - ผู้สร้างองค์การทางเศรษฐกิจ	(4.3) - เข้าใจและสามารถใช้ประโยชน์ - รู้จักรักษาอนุรักษ์ทรัพยากร ให้อยู่ในสภาพดี - สามารถฟื้นฟูทรัพยากร - จิตสำนึกรักธรรมชาติ	(4.4) - มีจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง - มีจิตใจใฝ่พัฒนา - มีความรู้และความสามารถ ประยุกต์ - มีคุณภาพ - ละอบายมุข - ขยันหมั่นเพียร	(4.5) - มีจิตสำนึกการเป็นสมาชิก - มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม - แรงกระตุ้นและผลักดันทางให้ก้าวหน้า - เป็นผู้สร้างองค์การทางสังคม - มีความสามัคคี
(5) สังคม S	(5.1) - สร้างความต้องการทางเทคโนโลยี - สนับสนุนการพัฒนาเทคโนโลยี - กำหนดประเภทและรูปแบบ	(5.2) - สร้างอุปสงค์สินค้าและบริการ - สร้างองค์การทางสังคม - สร้างค่านิยมและบรรทัดฐานทางเศรษฐกิจเพื่อพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ - อำนวยความสะดวกการผลิตและการตลาด	(5.3) - ร่วมใช้และรักษาทรัพยากร - ร่วมฟื้นฟูทรัพยากร - ร่วมรักษาสสิ่งแวดล้อมชุมชน และพื้นที่โดยรอบ	(5.4) - สร้างระเบียบวินัยให้แก่คน - รักษาระเบียบวินัยและกตีกาสังคม - สร้างจิตสำนึกและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน - สร้างคนให้มุ่งในประโยชน์ส่วนรวม	(5.5) - มีภาวะผู้นำ มีส่วนร่วมสูง - มีความเป็นมีกแม่ทางสังคม - องค์การสังคม - ความรู้และข่าวสารที่เท่าทันโลก

ที่มา : สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2544)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4) การวิจัยและพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (PAR)

การวิจัยและพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (PAR) มาจาก Participatory Action Research คือ การมีส่วนร่วม การกระทำและการวิจัย แต่ละคำมีความหมาย ดังนี้

- Participatory การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่นักวิจัยจากส่วนกลาง นักวิจัยท้องถิ่น (ผู้นำชุมชน) ชาวบ้านในหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่พัฒนาของทางราชการ และองค์กรอาสาพัฒนาเอกชน ร่วมกันทำงานทุกฝ่าย

- Action การกระทำ คือ การสร้างขีดความสามารถการพึ่งตนเองให้กับชุมชน หรือเป็นการพัฒนา (development) ซึ่งก็หมายความรวมถึงการวิจัยด้วย

- Research การวิจัย หมายถึง การศึกษาอย่างเป็นระบบเพื่อหาคำตอบสำหรับคำถามหนึ่งใด ซึ่งชาวบ้านก็เป็นผู้ทำการวิจัยอยู่แล้วในชีวิตประจำวันของเขา ซึ่งจะทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้

2.3 ระดับของการพึ่งตนเอง

ระดับของการพึ่งตนเองซึ่ง Gultung, J. (1980) อ้างถึงใน เรวดี ดันนุกิจ (2543) ได้ทำการแบ่งระดับของความพยายามพึ่งตนเองออกเป็น 4 ระดับ ซึ่งมีเป้าหมายและวิธีการดำเนินการที่แตกต่างกัน ได้แก่

- 1) ระดับบุคคล (Individual Level) มีเป้าหมายเพื่อให้สมาชิกสามารถดำรงอยู่ได้ในสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และสังคมปัจจุบันโดยมุ่งให้เกิดประโยชน์สูงสุด และต้องไม่คุกคามสภาพแวดล้อมจนเกิดอันตราย พยายามให้ประชาชนยืนอยู่บนขาของตนเองมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ คือ พยายามใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งส่งเสริมให้มีการผลิตและกระตุ้นให้ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมเพิ่มขึ้น

- 2) ระดับท้องถิ่น (Local Level) เป้าหมายหลักคือ ความสามารถพัฒนาได้ (Capability) ของชุมชน หรือโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในชุมชน วิธีที่ใช้จึงมักได้แก่การให้ประชาชนมีส่วนร่วมรวมทั้งการกระจายอำนาจ

- 3) ระดับประเทศ (National Level) มีเป้าหมายที่มุ่งพยายามตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานแก่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศโดยพยายามใช้ทรัพยากรในประเทศ วิธีการหลักที่นิยมใช้ คือ การสร้างความสมดุล ระหว่างเมืองกับชนบท หรือพยายามสร้างความสมดุลระหว่างรายรับ - รายจ่าย

- 4) ระดับระหว่างประเทศ (International Level) ความพยายามพึ่งตนเองในระดับนี้มีเป้าหมายที่จะปรับปรุงความสัมพันธ์และเพิ่มอำนาจต่อรอง ดังนั้นวิธีการหลักที่นิยมใช้

ได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เพื่อปรับให้มีความร่วมมือทางเศรษฐกิจ และเทคโนโลยี

ณรงค์ หุตานุกัฏ และคณะ (2531) ได้แบ่งระดับของการพึ่งตนเองโดยใช้ระยะเวลาเป็นตัวกำหนดไว้ 3 ระดับคือ

- 1) ในระยะสั้น หมายถึง การพึ่งตนเองในระดับครอบครัวของเกษตรกร
- 2) ในระยะปานกลาง หมายถึง การพึ่งตนเองในระดับกลุ่มหรือระดับสถาบันเกษตรกร
- 3) ในระยะยาว หมายถึง การพึ่งตนเองระดับภาคหรือระดับประเทศ กลุ่มต่าง ๆ หรือสถาบันต่าง ๆ ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการพึ่งตนเอง

2.4 การสร้างขีดความสามารถการพึ่งตนเอง

ในการสร้างขีดความสามารถในการพึ่งตนเองได้นั้น สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2544) ได้ให้หลักการไว้ว่าจะต้องประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญ 5 ประการ คือ

- 1) การรวมกลุ่มพึ่งตนเอง

การที่จะพึ่งตนเองได้ ชุมชนต้องมีการผนึกกำลังหรือการรวมกลุ่มเป็นเบื้องต้น กลุ่มต่าง ๆ ที่ชุมชนดังกล่าวตั้งขึ้น เช่น ผู้นำ กลุ่มผู้นำ ชาวบ้าน ที่ปรึกษาหมู่บ้าน เป็นต้น แล้วสร้างแนวทางการดำเนินการของกลุ่มขึ้น สำหรับกลุ่มผู้นำอาจจัดตามแบบ TERMS เป็น 5 ประการ คือ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และสังคม ถึงอย่างนั้นก็ยังไม่จำเป็นต้องมีเพื่อนำหรือประสานผู้นำกลุ่มต่าง ๆ
- 2) การสร้างฐานข้อมูลหมู่บ้าน

ข้อมูลเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำเนินการใด ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การสร้างขีดความสามารถพึ่งตนเองของชุมชนก็จำเป็นต้องรวบรวมข้อมูลด้านต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ได้แก่ ข้อมูลทั่วไป เช่น ประวัติหมู่บ้าน ทำเลที่ตั้ง สภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ เป็นต้น ข้อมูลทรัพยากร เช่น ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ ถนน ไฟฟ้า ประปา เป็นต้น ข้อมูลเศรษฐกิจ เช่น การผลิตและรายได้ ผลผลิตและราคา ฐานะความเป็นอยู่ สภาพหนี้สิน เป็นต้น ข้อมูลด้านสังคม เช่น ประชากรของหมู่บ้าน ครอบครัวและเครือญาติ ประเพณี การทำงาน การศึกษาและศาสนา การอนามัยและสาธารณสุข เป็นต้น และประการสุดท้าย อาจเป็นข้อมูลการบริหารและการเมือง เช่น ผู้นำหมู่บ้าน องค์การบริหารหมู่บ้าน กลุ่มและคณะกรรมการกลุ่ม เป็นต้น

3) การวิเคราะห์หมู่บ้าน

การวิเคราะห์หมู่บ้าน คือ การรู้จักและเข้าใจหมู่บ้าน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นก่อนที่ทำการพัฒนาต่อไป คนในหมู่บ้านควรร่วมกันวิเคราะห์หมู่บ้าน เพราะเป็นขั้นตอนแรก ๆ ของการสร้างขีดความสามารถพึ่งตนเอง ด้านต่าง ๆ ที่ควรนำมาวิเคราะห์ ได้แก่ ด้านเทคโนโลยีหมู่บ้าน เศรษฐกิจหมู่บ้าน ทรัพยากรหมู่บ้าน จิตใจคนในหมู่บ้าน และการสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้าน เมื่อวิเคราะห์ด้านต่าง ๆ ของหมู่บ้านเสร็จแล้วก็จะทำให้รู้จุดอ่อนจุดแข็งของหมู่บ้าน สามารถแก้ปัญหาและพัฒนาได้ถูกต้อง

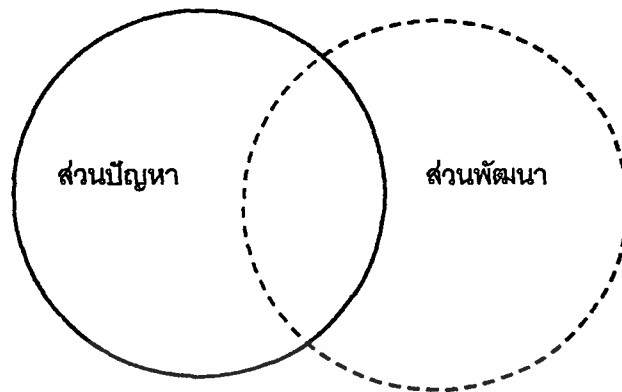
4) การวางแผนหมู่บ้าน

เมื่อรู้จุดอ่อนจุดแข็งของหมู่บ้านแล้วขั้นต่อไปก็คือ การวางแผนการพึ่งตนเองของหมู่บ้านการวางแผนการทำงานมีประโยชน์หลายอย่าง แต่ที่สำคัญคือ ทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพการวางแผนมีองค์ประกอบสำคัญสองประการ คือ การมีวัตถุประสงค์และเป้าหมาย และกลยุทธ์และแนวทางการบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมาย วัตถุประสงค์สำคัญของหมู่บ้านมีสองประการ คือ 1) เพื่อหมู่บ้านตนเอง อันได้แก่ การมีสันติสุขและพึ่งตนเองได้ 2) เพื่อส่วนรวมอันได้แก่ ประโยชน์ส่วนรวมและการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้เป้าหมายหลักของหมู่บ้าน คือ ความสมดุลของหมู่บ้านและมีเป้าหมายรอง 5 ประการ 1) ความมีภูมิปัญญาของหมู่บ้าน 2) ความพอดีของหมู่บ้าน 3) ความเป็นธรรมชาติของหมู่บ้าน 4) ความมีคุณธรรมของหมู่บ้าน และ 5) ความมีเอกลักษณ์และศักดิ์ศรีของหมู่บ้าน

สำหรับกลยุทธ์บรรลุเป้าหมาย กลยุทธ์หลัก คือ การพุ่งเป้าไปสู่ความสมดุลของหมู่บ้าน โดยมีการพึ่งตนเองเป็นวงในและการพัฒนาเป็นวงนอก ทั้งวงในและวงนอกจะมี องค์ประกอบ TERMS ทั้งสองวงแล้วสร้างความเข้มแข็งของการพึ่งตนเองอันเป็นวงในแล้วค่อย ๆ พัฒนาอันเป็นวงนอก ตามที่ได้แสดงในภาพที่ 2

5) การมีเครือข่าย

โลกยิ่งเจริญขึ้น ยิ่งเปิดกว้างมากขึ้น คนและชุมชนย่อมจะอยู่คนเดียวชุมชนเดียวไม่ได้ จะต้องพึ่งพาอาศัยกัน ดังนั้น ชุมชนจะพึ่งตนเองได้ หรือดำรงอยู่ได้ ชุมชนต้องมีเครือข่าย หรือต้องมีพวกไว้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การเป็นเครือข่ายกันนี้ได้หลายแบบ ได้แก่ บุคคลกับบุคคล หมู่บ้านชนบทด้วยกัน หมู่บ้านกับองค์กรธุรกิจ โดยที่เครือข่ายเหล่านี้บางองค์กรช่วยชุมชนให้พึ่งตนเองได้ บางองค์กรช่วยชุมชนพัฒนารุดไปข้างหน้า

ภาพที่ 2 แสดงการพัฒนาที่ขาดสมดุลเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจ ใช้เทคโนโลยี และ
ทรัพยากรธรรมชาติมาก ทำให้เกิดปัญหาสังคมและจิตใจ
ที่มา : สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2544)

2.5 การวัดการพึ่งตนเอง

วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร (2529) ได้ให้แนวทางในการวัดการพึ่งตนเองว่าต้อง
ดูจากสภาวะสมดุลระหว่างปัจจัยต่างๆ คือ ปัจจัยด้านความต้องการ ปัจจัยด้านการตอบสนอง
ความต้องการ ถ้าการตอบสนองความต้องการไม่อาจกระทำด้วยตนเองได้ก็แสดงว่าพึ่งตนเอง
ไม่ได้ แต่ถ้าสามารถที่จะตอบสนองความต้องการ โดยการกระทำของเราเองได้ ก็ถือว่าเรา
พึ่งตนเองได้

ในด้านขอบเขตของการพึ่งตนเองนั้นไม่เพียงแต่เฉพาะทางด้านเศรษฐกิจเท่านั้น
แต่รวมถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การพึ่งพากันและกันทางนิเวศวิทยา การตัดสินใจทาง
การเมือง ตลอดจนวิถีชีวิตทั้งหมด ซึ่ง บรุกเกอร์ ได้แสดงตัวชี้วัดการพึ่งตนเองของบุคคลว่า ได้แก่

- 1) การวิเคราะห์พิจารณาถึงศักยภาพของตน (Discussion of Potential)
- 2) การแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์ (Exchange Relationships)
- 3) กระบวนการตัดสินใจ (Decision Making Process)
- 4) ความเข้าใจในขอบเขต (Territorial Perception)
- 5) การดำรงอยู่ทางสังคม (Social Existence)
- 6) ทางเลือกทางการเมือง (Political Choice)
- 7) ความรู้สึกไวทางการกระทำและความคิด (Sensitive to Actions and Ideas)
- 8) การต่อสู้เพื่อการอยู่รอด (Survival)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2536) กล่าวถึง ทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทว่า การที่ชุมชนชนบทจะพึ่งตนเองได้จะต้องมีการพึ่งตนเองได้ห้าด้านด้วยกัน คือ พึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ พึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ พึ่งตนเองได้ทางจิตใจ และพึ่งตนเองได้ทางสังคม โดยใช้สัญลักษณ์ภาษาอังกฤษว่า TERMS

1) การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี (technological self-reliance : T) หมายถึง การมีปริมาณและคุณภาพของเทคโนโลยีทางวัตถุ และเทคโนโลยีทางสังคม การรู้จักใช้อย่างมีประสิทธิภาพ และการบำรุงรักษาให้คงสภาพดีอยู่เสมอ เพื่อการใช้งาน เทคโนโลยีในความหมายนี้ รวมทั้งของสมัยใหม่และของดั้งเดิมของท้องถิ่นที่เรียกว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Folk wisdom) ด้วย

2) การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ (economic self-reliance : E) หมายถึง ความสามารถดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจ ที่มีความมั่นคง สมบูรณ์พูนสุขพอควรหรือหากมองในแง่ความสมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทานจุดสมดุลก็จะต้องสูงพอสมควร ถึงขั้นสมบูรณ์พูนสุข

3) การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ (natural resources self-reliance : R) ทรัพยากรธรรมชาติในที่นี้หมายถึง สิ่งใด ๆ ที่มีอยู่โดยธรรมชาติในชุมชนหรือสามารถหาได้ ซึ่งการพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การมีทรัพยากรธรรมชาติ ความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาตินั้น และความสามารถในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ดำรงอยู่ไม่ให้เกิดเสื่อมเสียไปจนหมดสิ้น หรือไม่ให้เกิดผลกระทบมาเกินไป

4) การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ (mental self-reliance : M) หมายถึง สภาพจิตใจที่กล้าแข็งในการที่จะต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคในการหาเลี้ยงชีพ การพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นในการปกครองตนเอง ในการป้องกันกิเลส

5) การพึ่งตนเองได้ทางสังคม (socio-cultural self-reliance : S) หมายถึง การรวมกันของกลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง ๆ มีความเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่น มีผู้นำที่มีประสิทธิภาพสามารถนำกลุ่มคนของตนปฏิบัติหน้าที่บรรลุปเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ หรืออาจขอความร่วมมือช่วยเหลือมาจากภายนอกก็ได้

อรุณญา ตัญญะเกตุ (2541) ได้ให้รายละเอียดของการพึ่งตนเองในด้านต่าง ๆ นั้น ได้ทำการรวบรวมเนื้อหาจากทฤษฎีและตำราต่าง ๆ ไว้ดังนี้

1) การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี (technological self-reliance)

เทคโนโลยี หมายถึง การนำความรู้มาใช้เพื่อสร้างประโยชน์บางประการ ให้เกิดขึ้น เน้นลงไปที่กระบวนการ วิธีทำ หรือ วิทยายุทธ และเทคโนโลยีจะมีอยู่ในคน ตำรา เครื่องมือ เครื่องจักร และองค์กร

การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี หมายถึง ความสามารถของคนที่จะตัดสินใจด้วยตนเอง หรือด้วยกลุ่มคนในชุมชนในทางเลือก การใช้ การจัดการ และการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี โดยพยายามพึ่งพิงแนวความคิด ทรัพยากรและการกระทำจากภายในชุมชนมากที่สุด

การพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองนั้น ส่วนหนึ่งได้แก่การที่พยายามคัดเลือกเทคโนโลยี และวิทยาการที่เหมาะสมกับการใช้งานในชุมชนขนาดเล็กในชนบท ซึ่งควรจะเป็นสิ่งที่เรียบง่าย ราคาถูก วัสดุสามารถหาได้จากภายในท้องถิ่น สามารถนำขึ้นมาใช้ได้เองอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนนั้นๆ ชุมชนจำต้องหาวิธีการของตนเอง กำหนดวิถีการดำรงอยู่ของตนเองพึ่งพาตนเองให้มาก พึ่งพาทนออกให้น้อยที่สุด เช่น การอาศัยเครื่องจักรที่ทันสมัยจากต่างประเทศ แม้จะมีประสิทธิภาพสูง แต่เกษตรกรก็ต้องลงทุนซื้อเข้ามาในราคาสูงมาก เป็นเทคโนโลยีที่ซับซ้อนจนไม่สามารถเรียนรู้ สะสมประสบการณ์เป็นของตนเองได้ การดูแลรักษาซ่อมแซมก็ไม่สามารถทำเองได้ ล้วนเปลืองพลังงานและค่าใช้จ่ายจำนวนมาก ดังนั้นเกษตรกรจึงต้องมีความสามารถในการเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ซึ่งหมายถึง เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมทั้งคน สังคม และวัตถุ กระบวนการผลิตจะเป็นแบบดั้งเดิมอุปกรณ์และเครื่องมือจะพัฒนาจากความสามารถของเกษตรกรเอง และจากทรัพยากรที่เขามีอยู่ พัฒนาการทางความคิด และทัศนคติของเกษตรกรเองที่มีความพยายามจะแสวงหาวิถีชีวิตที่ไม่ผูกพันกับระบบนอกชุมชนมากนัก จึงมีลักษณะที่เน้นการพึ่งตนเองสูง เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาชนบทในปัจจุบันนี้เทคโนโลยีที่ใช้สร้าง หรือจัดหาปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในชนบท ได้แก่ การจัดหาน้ำเพื่อการอุปโภคใช้สอย และเพื่อการเกษตร เพื่อการหาที่พักอาศัยหรืออาคาร เพื่อกิจการรวมของชุมชน เทคโนโลยีเพื่อการสุขอนามัยที่ดี การจัดหาพลังงานเพื่อการดำรงชีพ และเทคโนโลยีเพื่อเสริมการผลิต โดยเฉพาะเทคนิคสำหรับพืชดั้งเดิม เครื่องมือขนาดเล็กที่เหมาะสมกับท้องถิ่น การเก็บรักษาที่ใช้ค่าใช้จ่ายต่ำ และมีประสิทธิภาพ และเพื่อการขนส่งผลิตผลต่าง ๆ ส่วนการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อพึ่งตนเองจะต้องอยู่ในระดับที่ประชาชนมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วมได้ และจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคดังนั้น การเปิดโอกาสให้คนในชนบทเข้าร่วมในการเสนอประสบการณ์ ปัญหาความต้องการ แนวทางการพัฒนา การร่วมพัฒนา การใช้และการประเมินผลการใช้เทคโนโลยีจึงมีความสำคัญมาก นอกจากนี้ยังรวมไปถึงการใช้เทคโนโลยีทางสังคม เช่น การเป็นผู้นำที่ดี การรู้จักวางโครงการ การบริหารโครงการ การประชาสัมพันธ์

สรุปได้ว่า การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี จะทำให้ชุมชนสามารถประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพด้านการเกษตรกรรม หรือการทำ

อุตสาหกรรมในครัวเรือน การติดต่อค้าขาย และยังสามารถช่วยในการสื่อสารติดต่อกับภายนอกชุมชน การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยีจึงย่อมจะส่งผลให้ชุมชนชนบทพึ่งตนเองได้ทางหนึ่ง

2) การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ (economic self-reliance)

ระบบเศรษฐกิจเพื่อการพึ่งตนเองในชุมชนมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้ การพึ่งตนเองในระบบการผลิตและการพึ่งตนเองในระบบการจำแนกแจกจ่าย หรือระบบการตลาด การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจจำแนกได้เป็นหลายระดับ ตั้งแต่การผลิตการจำแนกแจกจ่ายเพื่อกินเพื่อใช้ในครัวเรือน หรือในชุมชน ไปจนถึงการผลิตเพื่อการค้าของชุมชนของประเทศ และของภูมิภาค

การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบทพิจารณาหรือวัดได้จากตัวใดตัวหนึ่งหรือหลายตัวดังนี้

2.1) ความเพียงพอของสินค้าและบริการ ความเพียงพอหรือความขาดแคลนของสินค้าและบริการที่ได้จากระบบการผลิต เพื่อสนองการบริโภคของตนเองและของชุมชนในชนบทถ้าปริมาณการผลิตมีเพียงพอแก่การบริโภคก็แสดงให้เห็นการพึ่งตนเองได้

2.2) อำนาจการต่อรองและการแข่งขัน เศรษฐกิจของชุมชนชนบทที่เกี่ยวข้องกับภายนอกทั้งในด้านผลผลิตและปัจจัยการผลิต การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจชนบทในระดับนี้ ต้องพิจารณาถึงอำนาจการต่อรองในการซื้อ การขาย การกำหนดราคาสินค้าและปัจจัยการผลิตของชาวชนบทหรือขององค์กรชาวบ้านและอำนาจในการแข่งขัน

2.3) อาชีพ ความเป็นอิสระในการประกอบอาชีพ ระดับการมีงานทำและรายได้ การมีอาชีพเป็นหลักแหล่ง และมีความเป็นอิสระในการประกอบอาชีพของชาวชนบทจะเป็นเครื่องวัดระดับการพึ่งตนเองในการประกอบอาชีพ นอกจากนั้นอาชีพที่สามารถทำให้ชาวชนบทมีงานทำได้อย่างสม่ำเสมอ มีรายได้สูงจากการประกอบอาชีพและมีค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพต่ำจะแสดงถึงระดับการพึ่งตนเองได้

2.4) การออม สภาพหนี้สิน พฤติกรรม และแบบแผนในการบริโภค การออม และสภาพหนี้สินในสังคมชนบทเป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์กัน การมีเงินออมแสดงถึงระดับการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ การออมคือส่วนที่รายได้มากกว่ารายจ่าย การออมมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความสามารถในการหารายได้และระดับของการมัธยัสถ์ในการบริโภค

2.5) ระดับการพัฒนาขององค์กรชาวบ้าน ในการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองนั้นจะต้องมีรูปแบบที่สอดคล้องกับความต้องการ ตลอดจนธรรมเนียมปฏิบัติและวัฒนธรรมของชุมชนก็มีความสำคัญ โดยองค์กรนี้จะต้องมีคณะผู้นำและสมาชิกซึ่งมี

ความสามารถ มีความรับผิดชอบ มีสามัคคีธรรม และมีคุณธรรม อันจะช่วยให้สามารถดำเนินกิจกรรมที่สมาชิกมอบหมายได้อย่างต่อเนื่อง เป็นหลักในการพัฒนาแบบพึ่งตนเองมาสู่ชุมชนและสังคม

จึงพอจะสรุปได้ว่า การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ แสดงว่าประชาชนในชุมชนมีอาชีพเลี้ยงตัวเองได้ มีรายได้เพียงพอสามารถซื้ออาหาร หรือปัจจัย 4 อย่างอื่นได้และอาจช่วยด้านการพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยีที่กล่าวมาแล้ว การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ จึงทำให้สามารถพึ่งตนเองได้

3) การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ (natural resources self-reliance)

ทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญที่เกื้อกูลต่อความสำเร็จของการพัฒนาชนบทด้วยประโยชน์ที่มีต่อมนุษย์มากนานับการพึ่งโดยทางตรงทางอ้อม ดังจะพบว่ามนุษย์มักตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ตามแหล่งที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ จากการพัฒนาที่ผ่านมา มีการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบที่ทำให้ทรัพยากรเสื่อมสภาพ และเสื่อมโทรมลงจนกลายเป็นข้อจำกัดในการเพิ่มผลผลิตและรายได้ของชุมชนชนบทในระยะยาว ดังนั้นจึงมีแนวคิดหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) การใช้ทรัพยากรที่ยั่งยืนยาวนานโดยยึดหลักการขยายตัวของรายได้ในอัตราที่เหมาะสมเป็นไปโดยไม่มีการทำให้ฐานทรัพยากรธรรมชาติเกิดความเสื่อมโทรม และการรักษาทรัพยากรธรรมชาติไว้อย่างยั่งยืนยาวนานนั้นต้องอาศัยหลักการอนุรักษ์ ซึ่งการอนุรักษ์หมายถึง การใช้ประโยชน์ตามความต้องการที่พอเหมาะพอดี และประหยัดไว้เพื่ออนาคต จึงต้องมีการสนใจต่อการดำเนินการทั้งทางด้านปฏิบัติ และการบริหารหรือจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ต้องหลีกเลี่ยงการสูญเสีย และการทำลายให้มากที่สุด โดยมีหลักการดังนี้ คือ ประการแรกต้องตรวจหาทรัพยากรที่ต้องการมาใช้ประโยชน์ จากนั้นต้องมีการป้องกันมิให้ทรัพยากรเกิดความเสื่อมโทรมเสียหาย หรือถูกทำลาย ส่วนการนำมาใช้นั้นต้องใช้ทรัพยากรให้ถูกประเภท และเกิดประโยชน์สูงสุด หรือถ้าทรัพยากรนั้นมีอยู่อย่างจำกัด อาจใช้ทรัพยากรที่มีคุณภาพรองลงมาโดยการเรียนรู้วิธีใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณภาพรองลงมา หรือศึกษาวิธีการที่จะปรับปรุงทรัพยากรหรือการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก หรือที่เกิดขึ้นใหม่ได้มาใช้ประโยชน์แทนทรัพยากรธรรมชาติที่หาได้ยาก นอกจากนี้ยังต้องพยายามนำของเสียกลับมาใช้ประโยชน์ได้อีก ซึ่งการกระทำเช่นนี้จะเกิดผลดีสองประการคือ ประหยัดทรัพยากรและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งยังมีให้ตัดแปลงเนื้อหาบางส่วนต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ห้องสมุดคณะเทคโนโลยีการเกษตร

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าฯ ลาดกระบัง

การพึ่งตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติได้จากตัวแปรหลักด้านต่าง ๆ ดังนี้

3.1) ลักษณะทางกายภาพ ได้แก่ ลักษณะทางภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ ลักษณะแผ่นดิน หากเอื้ออำนวยจะเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการมีอยู่ของทรัพยากร และการดำรงชีวิตด้วยดีของคนในชุมชนชนบท

3.2) สภาพความมีอยู่ของทรัพยากร หากอุดมสมบูรณ์ย่อมเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการนำมาใช้ประโยชน์ หรือการประกอบอาชีพ

3.3) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากร หากเป็นไปอย่างชาญฉลาด ระมัดระวัง มีประสิทธิภาพ จะก่อให้เกิดประโยชน์เหมาะสมต่อการพึ่งตนเองในชนบท

3.4) การอนุรักษ์และควมมีดุลยภาพทางระบบนิเวศน์ หากทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทอยู่ในสภาพดี และเอื้อประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและอนาคตระยะยาว จะเป็นฐานที่เข้มแข็งของชุมชนชนบทที่จะพึ่งตนเองได้ระยะยาว

3.5) การฟื้นฟูทรัพยากรและการนำกลับมาใช้ใหม่ ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนชนบทปัจจุบันอาจอยู่ในสภาพที่เสื่อมโทรม หากมีการฟื้นฟูทรัพยากรแล้วนำกลับมาใช้ใหม่ จะเป็นพื้นฐานสำคัญ ต่อการพึ่งตนเองได้ในระยะยาว

จึงพอสรุปได้ว่า การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน จะต้องต้องมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีการใช้ทรัพยากรที่ยั่งยืนยาวนาน ตามหลักการขยายตัวของรายได้ที่เหมาะสม โดยไม่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเกิดความเสื่อมโทรม และคงมีใช้ตลอดไป

4) การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ (mental self-reliance)

การที่จะพึ่งตนเองได้จำเป็นต้องมีความเชื่อมั่นว่า ตนย่อมช่วยตนเองได้ ก่อนบุคคล กลุ่มชน องค์กร หรือประเทศชาติที่มีการพัฒนาตนเองได้เป็นอย่างดี นั้นจะต้องเริ่มต้นโดยคนมีจิตสำนึกเป็นตัวเร้า เป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลคิดแสวงหาหลักการและแนวทางเพื่อนำมาเป็นแกนสำคัญในการสร้างตนเองและสังคม จากกรอบทฤษฎีนี้ได้ชี้ให้เห็นว่าบุคคลที่ได้รับความสำเร็จในชีวิตจะต้องมีศีล สมาธิ และปัญญา การกระทำกิจกรรมใด ๆ ต้องเป็นไปตามหลักการพึ่งตนเอง หลักการปฏิบัติต่อตนเองและชุมชนนั้น บุคคลจะทำกิจการใด ๆ ต้องอาศัยศีล 5 เป็นพื้นฐาน โดยประกอบการพัฒนาชีวิตและการผลิตโดยอาศัยมรรค 8 คือทางสายกลางในการดำเนินชีวิตเพื่อให้เข้าใจปัญหาที่เผชิญในปัจจุบัน บุคคลจะต้องมีการวางแผนการทำงานเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ จะต้องอาศัยหลักกรรมเรื่องอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เพื่อการพัฒนาสังคมของตนเองนักวิชาการภาคตะวันตก โจ ปีเตอร์ คูสา ตรอย ได้กล่าวว่า การพัฒนาสังคมนั้นจะต้องเริ่มต้นด้วยการพัฒนาศีลธรรม หรือจิตใจเสียก่อน แล้วจึงนำไปสู่การพัฒนาสังคม

ดังนั้น การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจของคนในชุมชนชนบท จะทำให้ชุมชนชนบทพึ่งตนเองได้ เนื่องจากคนที่พึ่งตนเองได้นั้นเป็นคนที่เข้มแข็ง ปลอดภัยและเบิกบาน มีกำลังใจที่จะช่วยตนเองได้ พึ่งตนเองและยังเป็นคนที่รู้จักพอ ไม่โลภมากเกินไป ไม่มีความยากจนจนเกินไป หากมีบุคคลประเภทนี้ยิ่งมากขึ้นเพียงใด ย่อมจะยิ่งช่วยทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้มากขึ้นเพียงนั้น และการที่พึ่งตนเองได้ทางจิตใจจะเป็นการเพิ่มรากฐานของการพึ่งตนเองด้านอื่นด้วย

5) การพึ่งตนเองได้ทางสังคม (socio-cultural-reliance)

ในการพัฒนาชนบทนั้นเพื่อการพึ่งตนเองแล้วนั้น สังคมและวัฒนธรรมถือเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญ เนื่องจากในการพัฒนาต้องคำนึงถึงทั้งในระดับชุมชนด้วย ซึ่งการพึ่งตนเองได้ทางสังคม หมายถึง ภาวะการณ์ที่กลุ่มคนกลุ่มหนึ่งๆ มีความเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่นมีผู้นำที่มีประสิทธิภาพโดยกลุ่มของตัวเองหรืออาจขอความร่วมมือช่วยเหลือจากภายนอก ซึ่งตัวแปรที่สำคัญทางด้านสังคมที่สำคัญพอสรุปได้ดังนี้

ประชากร เมื่อพิจารณาการพึ่งตนเองของชุมชน ประชากร หมายถึง ขนาดของประชากรขนาดหนึ่ง ที่มีสัดส่วนของประชากรในวัยแรงงานมากกว่าประชากรในวัยเด็ก และวัยชรา หรืออาจกล่าวได้ว่าสัดส่วนของการพึ่งพาผู้อื่นของประชากรจะต้องไม่สูง และอาจรวมไปถึงสัดส่วนของประชากรต่อทรัพยากร

การศึกษา การศึกษานับว่าเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นการเพิ่มระดับความสามารถของบุคคล และการศึกษายังเป็นพื้นฐานในการพัฒนาในด้านต่างๆ และสามารถแก้ปัญหาได้หลายอย่าง ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาด้านการศึกษาซึ่งหมายถึง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาเป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตในชุมชนมากขึ้น และไม่เป็นทางการ การศึกษาทั่วไป และวิชาชีพให้การศึกษาเป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตในชุมชนมากขึ้น การศึกษาเพื่อใช้งานมากขึ้น ความรู้ และภูมิปัญญาของชุมชนส่วนหนึ่งหมายถึงปริมาณและคุณภาพของการศึกษาที่สมาชิกของชุมชนได้รับทั้งทางการและไม่เป็นทางการ อันได้แก่ การศึกษานอกระบบแต่ที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งหมายถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นความรู้ความเข้าใจอันสะสมถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน เป็นชุมชนความรู้ในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างเป็นสุข หากชุมชนใดมีภูมิความรู้และภูมิปัญญาในระดับสูงก็ย่อมสามารถถ่วงดุลที่จะรับหรือปฏิเสธ หรือปรับประยุกต์สิ่งทีมาจากภายนอก

ภาวะผู้นำ ในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้น เน้นในเรื่องการค้นหาผู้นำและพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำให้เกิดขึ้นในชุมชน เพราะจุดหมายสุดท้ายของการพัฒนาชุมชนนั้นคือ การให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ การช่วยเหลือหรือพัฒนาใด ๆ จะต้องเป็นการช่วยเพื่อให้

ประชาชนสามารถช่วยตัวเองได้ ดังนั้นผู้นำที่มาจากชาวบ้านจึงเป็นเป้าหมายที่จะต้องสร้างขึ้นเพื่อรับผิดชอบ และรับช่วงงานได้ต่อไปและแม้แต่เป็นการปฏิบัติงานแทนหรือเป็นงานของเจ้าหน้าที่ได้ ภาวะผู้นำนี้หมายถึงการมีผู้นำที่มีคุณภาพและมีคุณธรรม มีชีวิตจิตใจที่อุทิศให้กับงาน การมีส่วนร่วมถ้อยทีปรองภรรยากันในหมู่ชาวบ้านและความสามารถในการแก้ไขปัญหา หรือข้อขัดแย้งอันเกิดขึ้นได้เป็นปกติในชุมชน

ปัจจัยสำคัญที่มีส่วนช่วยให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการในการสนับสนุนในกิจกรรมของประชาชนนั้น ก็คือ ผู้นำในท้องถิ่นซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการนำชุมชนไปสู่การพัฒนาเพราะว่าสมาชิกของชุมชนส่วนใหญ่ฝากภาระและอำนาจตัดสินใจส่วนใหญ่ไว้กับผู้นำ และผู้นำยังเป็นผู้ช่วยเผยแพร่หัวใจประชาชนเข้าร่วมงานด้วยอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้นำชุมชนอาจเป็นผู้นำแบบเป็นทางการ ได้แก่ ผู้นำที่มีตำแหน่งเกี่ยวข้องกับราชการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู เป็นต้น หรือผู้นำแบบไม่เป็นทางการ เช่น ผู้นำตามประเพณี ผู้นำทางศาสนา ผู้นำทางการรักษาโรค เป็นต้น หากชุมชนยังมีขนาดเล็กและยังได้รับอิทธิพลจากการขยายตัวของเมืองไม่มากนัก ชนบทจะยังไม่มีความซับซ้อน และภาวะผู้นำก็ย่อมจะมีพื้นฐานแบบผู้นำทางประเพณีและทางสังคมเป็นสำคัญ แต่หากชุมชนมีภาวะ การพัฒนาของระบบเศรษฐกิจการค้า และความ เป็นเมืองมากขึ้น ภาวะผู้นำในชนบทแห่งนั้นก็ย่อมจะซับซ้อนขึ้นจะเกิดการมีผู้นำในสาขาหรือใน ชีวิตชุมชนด้านต่าง ๆ หลากหลายขึ้น

การสื่อสาร หมายถึง กรรมวิธีที่บุคคลสองคน หรือมากกว่าทำการ แลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้ แนวความคิดซึ่งกันและกัน และถูกถ่ายทอดไปยังผู้รับในรูปของ คำพูด เสียง ภาพ เครื่องหมาย ท่าทาง หรืออย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ทั้งนี้โดย อาศัยวิธีการและสื่อสัมพันธ์ต่างๆ เช่น จดหมาย หนังสือ เอกสาร โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น การติดต่อสื่อสารจะมีทั้งภายในภายนอกชุมชน เนื้อหาการสื่อสารจะมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต จะหันเหไปตามกระแส

องค์กรทางสังคม หรือองค์กรชาวบ้านถือว่าเป็นตัวแปรที่สำคัญ เป็นเสมือน กุญแจดอกสำคัญของการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเอง องค์กรทางสังคมหรือองค์กรชาวบ้านที่มีการศึกษา วิเคราะห์อาจแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

- องค์กรตามประเพณีหรือตามธรรมชาติ
- องค์กรที่ทางราชการสนับสนุนให้เกิด
- องค์กรที่ทางเอกชนสนับสนุนให้จัดตั้งขึ้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

องค์กรที่เป็นพื้นฐานในการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองนับว่าองค์กรตามประเพณี หรือตามธรรมชาติมีผลต่อความสำเร็จมากที่สุด ทั้งนี้ก็เพราะข้อตระหนักที่ว่าความพยายามในการแก้ปัญหาพร้อมกันเป็นการพึ่งตนเองของชุมชน

ความช่วยเหลือจากภายนอก เนื่องจากในสมัยปัจจุบันไม่มีชุมชนใดที่โดดเดี่ยวตัดขาดจากสังคมภายนอก ทุกชุมชนมีการติดต่อสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับภายนอกทั้งนั้น ลักษณะความสัมพันธ์กับภายนอกเท่าที่ผ่านมาดูจะไม่เอื้อต่อเงื่อนไขการพึ่งตนเองของชุมชน กลุ่มหรือองค์กรภายนอกไม่ว่าจะเป็นธุรกิจ หน่วยงานราชการหรือองค์กรเอกชน ก็มักจะมี ความมุ่งหมายและผลประโยชน์ของตนเป็นหลัก บางครั้งไม่เข้าใจต้องแท้ถึงความจำเป็นพื้นฐานที่แท้จริงของชาวบ้าน เจตนาดีที่นำโครงการพัฒนาให้แก่ชาวบ้าน จึงกลายเป็นผลเสียและเป็นภาระแก่ชุมชนโดยไม่เจตนา ความสัมพันธ์กับภายนอกจึงมีลักษณะไม่เอื้อต่อเงื่อนไขและโอกาสการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของชุมชนนัก ดังนั้น แม้ว่าความช่วยเหลือเกื้อกูลจากภายนอกจะเป็นสิ่งจำเป็น แต่ก็ต้องวางอยู่บนพื้นฐานความต้องการและความจำเป็นของชุมชนอย่างแท้จริง และหากเป็นเช่นนั้นความช่วยเหลือจากภายนอกจะเป็นเงื่อนไขแก่โอกาสการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของชุมชนได้มาก

ความเป็นปึกแผ่นทางสังคม หมายถึง ความสามัคคีในหมู่สมาชิกของชุมชน มีลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัย อันเนื่องมาจากความภูมิใจในความเป็นคนบ้านเดียวกันและในวัฒนธรรมพื้นบ้านของตนและจากการมีภาวะผู้นำของชุมชนเกื้อกูล หากชุมชนมีความเป็นปึกแผ่นมาก หากเกิดปัญหาความขัดแย้งก็สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภาวะความเป็นปึกแผ่นทางสังคมเป็นตัวแปรกระบวนการของการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองในขั้นสูงขึ้นไป

จึงสรุปได้ว่า การพึ่งตนเองได้ทางด้านสังคมต้องมีปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ ขนาดประชากรที่เหมาะสม การศึกษา ภาวะผู้นำ การสื่อสารที่ดี มีองค์กรที่เป็นพื้นฐานในการพัฒนา ได้รับความช่วยเหลือจากภายนอกตามความจำเป็น และมีความเป็นปึกแผ่นนำไปสู่การพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเอง

2.6 เป้าหมายของการพึ่งตนเอง

อรัญญา ตัญญาเกตต์ (2541) อธิบายถึงการพึ่งตนเองที่สามารถพัฒนาขึ้นในกลุ่มประชาชน ว่ามีอยู่ด้วยกันในหลายลักษณะ และได้มีการสรุปเป้าหมายในการพัฒนาชนบทโดยนักพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชน โดยจะเน้นเฉพาะเป้าหมายการพึ่งตนเอง ซึ่งจำแนกออกเป็นสามประเภท ดังนี้

1) เป้าหมายการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ หมายถึง สถานการณ์ที่ประชาชน มีความสามารถในการควบคุม และจัดการในการใช้ทรัพยากรตามสภาพที่เป็นจริงในชุมชน โดยไม่กระทบกระเทือนต่อระบบสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนนั้น

2) เป้าหมายการพึ่งตนเองทางสังคม หมายถึง สถานการณ์ที่ประชาชนในชนบท สามารถปรับตนเองต่อความผันผวนที่มาจากสังคมภายนอกที่อาจมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิต ภายในครอบครัว และชุมชน จนทำให้ประชาชนไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ดังนั้นเป้าหมาย การพึ่งตนเองทางสังคมของประชาชนในชนบทจึงขึ้นอยู่กับการพัฒนาจิตสำนึกที่มุ่งให้ประชาชน สามารถแก้ไขสถานการณ์ที่เป็นผลกระทบต่อสถาบันครอบครัว สถาบันการปกครองระดับท้องถิ่น และส่งเสริมการดำรงรักษาขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของท้องถิ่น รวมทั้งการให้ความช่วยเหลือร่วมมือระหว่างหมู่บ้านต่างๆ

3) เป้าหมายการพึ่งตนเองด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความมีจิตสำนึกของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้ ถูกทำลายลงจนเกินขีดความสามารถที่จะเอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์

ดังนั้น ทิศทางเป้าหมายในการพัฒนาชนบทจึงมุ่งการพัฒนาที่ช่วยให้ประชาชนใน ชนบทมีศักยภาพในการพึ่งตนเอง การพึ่งตนเองจึงเป็นผลของการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง ท้องถิ่น วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี การป้องกัน และอนุรักษ์ ธรรมชาติ

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2529) ได้กล่าวว่า เงื่อนไขในการพัฒนาสู่เป้าหมายของ การพึ่งตนเอง มี 7 ประการ ได้แก่

1) การพัฒนาจะต้องเป็นแบบกลุ่ม (Collective) ชาวบ้านจะต้องอยู่รวมกันเป็น ชุมชน เป็นหมู่บ้าน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่

2) ต้องมีจิตสำนึกมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual Aid) พื้นฐาน คือ การพึ่งตนเองขึ้นอยู่กับจิตใจ ความสมัครใจที่จะกระทำกิจกรรมพัฒนาของชาวบ้าน

3) จิตสำนึกจะต้องมีการผลิตซ้ำขึ้นมาอีกได้ กล่าวคือ มีการสร้างขึ้นใหม่ เพื่อ ให้เกิดความชัดเจนและต่อเนื่อง

4) ต้องมีการรวมตัวกันในรูปแบบสหพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น มีการรวมตัว เป็นกลุ่มในหน่วยย่อย คือ หมู่บ้าน และหลาย ๆ หมู่บ้านก็รวมตัวกันเป็นสหพันธ์

5) ต้องมีพัฒนาให้เป็นเขต เพื่อให้สามารถต่อรองกับสถาบันภายนอกได้ นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดเครือข่ายของหมู่บ้าน

6) การประสานวัฒนธรรม ต้องส่งเสริมให้ชาวบ้านประสานวัฒนธรรมของตนเอง หรือกิจกรรมของตนเองกับกลุ่มอื่นๆ ในสังคมด้วย

7) ชุมชนควรมีความสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมธรรมชาติ กล่าวคือ ควรจะเป็นชุมชนที่อนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมด้วย

2.7 ตัวบ่งชี้การบรรลุเป้าหมายการพึ่งตนเอง

อรัญญา ตัญญาเกตุ (2541) องค์การเอกชนได้กำหนดตัวบ่งชี้ของการบรรลุเป้าหมาย การพึ่งตนเอง ได้กำหนดแนวทางไว้หลายระดับเพื่อให้เป็นข้อสรุปว่าชุมชนใด หรือองค์กรประชาชนลักษณะใดที่สามารถบรรลุเป้าหมายการพึ่งตนเองได้ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1) ตัวบ่งชี้ที่ใช้วัด หรือใช้สำหรับประเมินชุมชน หรือองค์กรประชาชนในชุมชนที่สามารถบรรลุเป้าหมายการพึ่งตนเอง สามารถจำแนกออกเป็น 5 ลักษณะ

1.1) อำนาจในการตัดสินใจ องค์การประชาชน หรือชุมชนที่มีระดับการพึ่งตนเองค่อนข้างสูงจะมีลักษณะการตัดสินใจที่เกิดจากพลังกลุ่มหรือพลังในชุมชนทั้งสิ้น การดำเนินกิจการโดยของกลุ่มในลักษณะที่ร่วมกันคิด เพื่อหาหนทางแก้ไขปัญหา ร่วมกันวางแผน ดำเนินกิจการและร่วมกันปฏิบัติภารกิจของกลุ่ม โดยทุกคนต่างแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบเมื่อ กิจการของกลุ่มดำเนินไปด้วยดี ลักษณะนี้ถือได้ว่ากลุ่มหรือองค์กรประชาชนต่างได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจของกลุ่มอย่างเป็นมติเอกฉันท์ จึงมีความสำคัญต่อการนำไปสู่การพัฒนาองค์กรประชาชนและชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ ความสำคัญของการวางแผนจากระดับล่างหรือจากระดับกลุ่ม กล่าวคือกลุ่มประชาชนที่มีพื้นฐานด้วยทางเศรษฐกิจและสังคม ย่อมสามารถที่จะร่วมกันตัดสินใจในการพิจารณาหนทางในการแก้ไขความยากจนของตน และมีส่วนร่วมในการกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ ร่วมกันตัดสินใจในสิ่งที่นำผลประโยชน์มาสู่กลุ่มจึงเป็นกลไกที่สำคัญในการสร้างอำนาจในการตัดสินใจที่ช่วยให้กลุ่มผู้ด้อยโอกาส รู้จักใช้ศักยภาพของตนเอง อย่างมีประสิทธิภาพและในที่สุดจะเป็นองค์กรที่มีความเข้มแข็งที่พึ่งตนเองได้

1.2) จิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน องค์การประชาชน หรือชุมชนที่มีระดับการพึ่งตนเองสูง ภาวะจิตสำนึกของประชาชนย่อมเชื้อต่อการพัฒนาชุมชนของตนในระดับที่สูงเช่นกัน กล่าวคือ ประชาชนจะไม่อยู่ในสภาพที่นิ่งดูตายเพื่อรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก แต่จะกลับช่วยกันพิจารณาปรับปรุงสภาพต่างๆ ของชุมชนให้ดีขึ้นอยู่ตลอดเวลา ประชาชนที่มีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนย่อมสามารถที่จะจัดสรรทรัพยากรที่ได้มาด้วยการร่วมพลังในการตัดสินใจ ร่วมพลังในการดำเนินงาน และจัดหาทรัพยากรภายในชุมชนมาช่วยสานต่อเพื่อให้กิจกรรมการ

พัฒนาภายในชุมชนของตนเองมีความสมบูรณ์ และเกิดความมั่นคงยิ่งขึ้น ผู้มีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนจะเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกับผู้อื่น และมองเห็นผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นภายในชุมชนของตนเอง การมีจิตสำนึกต่อการฟื้นฟูสภาพสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ธรรมชาติ เพื่อให้ชุมชนและประชาชนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข และปลอดภัย

1.3) ความเสมอภาคในการร่วมงานพัฒนาชนบท องค์กรประชาชนหรือชุมชนใด ที่มีระดับการพึ่งตนเองสูง ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรหรือสมาชิกกลุ่มย่อมมีความรู้สึกถึงความเท่าเทียมกับกลุ่มหรือองค์กรอื่น ๆ โดยสมาชิกกลุ่มเหล่านั้นจะไม่เกิดความรู้สึกที่ด้อยกว่าและมองกลุ่มอื่นว่ามีอำนาจ การมีความรู้สึกเสมอภาคจึงเกิดขึ้นได้ในทุกกลุ่ม แม้แต่กลุ่มเกษตรกรที่ยากจนหรือกลุ่มด้อยโอกาสอื่น ๆ ซึ่งจะมองตัวเองในฐานะผู้ร่วมงานพัฒนาชนบทมากกว่าเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์จากโครงการต่าง ๆ แต่ฝ่ายเดียว

1.4) ความเป็นเอกลักษณ์และความสามารถในการแสดงผลงาน องค์กรประชาชนหรือชุมชนใดที่มีระดับการพึ่งตนเองสูง ย่อมมีความสามารถในการแสดงผลงานของชุมชน โดยประชาชนจากทุกกลุ่มในชุมชนมีความสามารถในการทำงานร่วมกัน มีความสามารถในการพัฒนางานต่าง ๆ จากแต่ละกลุ่มให้เป็นผลงานรวมของชุมชน ซึ่งสามารถส่งเสริมให้ชุมชนนั้นแสดงความเป็นเอกลักษณ์ในทางการพึ่งตนเองของชุมชน

1.5) ศักยภาพในการพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาองค์กรประชาชนหรือชุมชนจนเกิดสภาพการพัฒนาตนเองและเกิดศักยภาพในการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งองค์กรประชาชนและชุมชนจะต้องมีศักยภาพในการทำงานร่วมกันมาเป็นเวลายาวนาน สามารถรักษาสถานภาพและการแสดงเอกลักษณ์ของผลงานโดยการแสดงความสามารถในการตัดสินใจ การรู้จักระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ รวมทั้งบุคคลและครอบครัว องค์กรต่าง ๆ ในชุมชนต่าง ๆ ให้ความสนับสนุนเกื้อกูลในการพัฒนาความเป็นอยู่ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และการปกครอง

2) ตัวบ่งชี้ที่ใช้วัดหรือสำหรับประเมินรายบุคคลและครอบครัวที่สามารถบรรลุเป้าหมายการพึ่งตนเองได้ การรู้จักตนเองและมีความสามารถในการเสริมสร้างศักยภาพของตนเองเป็นตัวบ่งชี้สำหรับบุคคลที่ประสบผลสำเร็จและพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ สามารถกำหนดตัวบ่งชี้การพึ่งตนเองของประชาชนในชนบทสำหรับประเมินรายบุคคลและครอบครัว 4 ตัวบ่งชี้คือ

2.1) การมีจิตสำนึกในการพัฒนาตนเองและครอบครัว เป็นความสำคัญที่ต้องการให้ครอบครัวบรรลุเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี ด้วยการสร้างความสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วมในการกำหนดแบบแผนในการดำรงชีวิตของสมาชิกครอบครัวอย่างเหมาะสม

2.2) การคาดประมาณศักยภาพของตนเอง ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญเพราะ การคาดประมาณศักยภาพของตนเอง หรือการรู้จักตนเองสามารถช่วยให้บุคคลประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรที่มีรายได้น้อยรู้จักการลดต้นทุนการผลิตในการประกอบอาชีพ และหารายได้เสริมเพื่อให้เพียงพอแก่การบริโภคในครอบครัว

2.3) การวางแผนการผลิต เป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญในการช่วยให้ประชาชนในชนบทได้รู้จักวิธีการเพิ่มพูนรายได้ เข้าใจระบบการตลาดและการผลิตสินค้าตามฤดูกาลและนอกฤดูกาล เกษตรกรส่วนใหญ่ขาดการวางแผนการผลิตที่เป็นระบบทำให้ขาดการคาดการณ์ ในที่สุดต้องตัดสินใจทำตามสิ่งที่หลายคนได้ทำอยู่แล้ว จึงไม่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ

2.4) การจัดการทรัพยากร มีความสำคัญต่อการบรรลุเป้าหมายการพึ่งตนเองของประชาชนในชนบท การจัดการทรัพยากรที่ดีจะช่วยให้บุคคล และครอบครัวสามารถกำหนดงบประมาณค่าใช้จ่ายในการผลิต และบริโภค ตลอดจนรู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ เช่น ที่ดิน แรงงาน ความรู้ความสามารถได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปัญหาการจัดการทรัพยากรของประชาชนในชนบท คือ ขาดการออมทุนและนิยมการใช้จ่ายในสิ่งฟุ่มเฟือย กล่าวคือไม่สามารถควบคุมปัจจัยอิทธิพลที่มาจากสังคมภายนอก

งานพัฒนาชุมชน เป็นงานที่มุ่งหวังที่จะสร้างประชาชนให้ช่วยตัวเองได้ รู้จักปกครองตัวเองตามหลักประชาธิปไตย เป็นงานที่มุ่งเสริมสร้างสถาบันทางสังคม เช่น การรวมกลุ่มบุคคลตามอาชีพ วิทยุ เพศ การจัดตั้งสมาคม และสหกรณ์ เป็นต้น พยายามให้ชาวบ้านคนใดคนหนึ่งเป็นผู้นำกลุ่ม และดำเนินงานกลุ่ม ให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายเพื่อการกินดีอยู่ดี หรือเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมให้ดีขึ้น ซึ่งจะช่วยให้สามารถช่วยตัวเองได้ในระยะยาวนาน

3. แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง

อรรถยุภา ตัญญาเกตุ (2541) ให้ความสำคัญการพึ่งตนเองว่า เป็นการรวมกลุ่มกันทำให้การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ลุล่วงได้ง่ายขึ้น สมาชิกของชุมชนจะตระหนักในพลังและความสามารถของตนเองเกิดความเชื่อมั่นและมุ่งหมายที่จะช่วยตนเองในที่สุด ในชุมชนที่อ่อนแอโดยเฉพาะในพื้นที่ที่ทุรกันดาร ห่างไกล จะเน้นระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ ต้องการให้ชุมชนผลิตสิ่งที่เป็นประโยชน์โดยตรงแก่การยังชีพของตนมีการพึ่งพาอาศัยปัจจัยภายนอกให้น้อยที่สุด มีการเพาะปลูก ทำนา เลี้ยงสัตว์ เพื่อให้มีปัจจัยสี่เพียงพอแก่การดำรงชีพ ชุมชนพึ่งตนเองเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐาน จึงเป็นจุดมุ่งหมายขั้นต้นที่สุด เมื่อมีปัจจัยการดำรงชีพเบื้องต้นเพียงพอแล้ว การช่วยเหลือเกี่ยวกับการทำมาหากิน การเพาะปลูกก็จะเป็นพื้นฐานลำดับต่อไป และชาวชนบทส่วนใหญ่จะเฝ้าระวังเป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการเช่างานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

มีอาชีพเกษตรกรรม ดังนั้น ที่ดินและน้ำจึงเป็นปัจจัยการผลิต และเป็นฐานทรัพยากรที่จะชี้วัด ศักยภาพในการพัฒนา ถ้าขาดสิ่งนี้แล้วเกษตรกรก็ไม่อาจพึ่งตนเองได้

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2541) จำแนกความคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง ออกเป็น 3 กระแส คือ

1) กระแสที่ถูกผลักดันมาจากทุนนิยมศูนย์กลาง เพื่อแบ่งเบาภาระของรัฐบาล ในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจภายในประเทศ โดยเฉพาะการแก้ปัญหาความยากจนของชนบท โดยการเรียกร้องให้ประชาชนรับภาระการพึ่งตนเองให้มากที่สุด และประชาชนกลุ่มที่มีอำนาจต่อนอง น้อยที่สุดก็คือกลุ่มที่จะต้องรับภาระมากที่สุด แนวความคิดกระแสนี้ แท้จริงเป็นเพียงความ พยายามลดภาระและแรงกดดันที่รัฐบาลได้รับเท่านั้น จะไม่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทาง สังคม เศรษฐกิจ และการเมืองแต่อย่างใด

2) กระแสที่มีรากฐานแนวคิดที่เห็นว่า การพึ่งตนเองเป็นศักดิ์ศรีของมนุษย์และ ให้ความสำคัญกับคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชน แนวความคิดกระแสนี้เห็นว่าโครงสร้างสังคมไทย แบบพึ่งตนเอง จะมีลักษณะเป็นชุมชนเล็กๆ ที่เกาะเกี่ยวกันเป็นร่างแห มีอิสระและเสมอภาค ศูนย์กลางแบบทุนนิยมจะล่มสลายไปเอง หรือมิฉะนั้นก็ควรจะเป็นรัฐที่มีบทบาทน้อยที่สุด

3) กระแสที่เน้นให้ความสำคัญกับการสร้างอำนาจต่อรองของประชาชน คือ เป็น การพยายามสร้างอำนาจการต่อรองของตนเองให้มากที่สุด เพื่อลดภาระการพึ่งพาให้เหลือน้อยที่สุด หรือพึ่งพาอาศัยกันโดยเสมอภาคมากที่สุด โดยการปรับเปลี่ยนโครงสร้างความสัมพันธ์ ในสังคมทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เน้นการรวมตัวของประชาชน กลุ่มต่างๆ โดย กระบวนการให้การศึกษาและสร้างสำนึกทางการเมืองเพื่อให้เกิดกระบวนการของประชาชน ในการแก้ปัญหา

ในการพึ่งตนเองโดยสมบูรณ์คงเป็นเรื่องที่เป็นเพียงสังคมในอุดมคติ และเสนอว่า การพึ่งตนเองควรมีความหมายในเชิงการพึ่งพาอาศัยกันโดยเสียเปรียบน้อยที่สุด ทั้งนี้โดยในระดับ ปัจเจกบุคคลจะต้องมีการสร้างสำนึกที่เท่าทันต่อการแก้ปัญหาในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะปัญหา ในการผลิต ซึ่งต้องอาศัยเทคโนโลยีที่เหมาะสมในระดับชุมชน จะต้องสร้างพลังความสามัคคี เกื้อกูลกันในการแก้ปัญหา

วิวัฒน์ชัย อัตถากร (2530) ได้กล่าวถึงแนวทางการพึ่งตนเองว่า เป็นแนวทางการพัฒนา แบบพึ่งตนเอง มุ่งยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ไม่ใช้ความทันสมัยเป็นศูนย์กลาง กรอบ การพึ่งตนเองนี้ถูกต้องที่พูดว่า People Participation คือ การส่งเสริมการพัฒนามีส่วนร่วมของ ประชาชน ซึ่งมี 3 ระดับ ระดับแรก การพัฒนาจิตสำนึกของประชาชนเพื่อความมั่นใจในศักยภาพ

ของตนเอง ระดับที่สอง คือ ช่วยกันทำแล้วเชื่อมั่น ระดับที่สาม จากการทำความคิดนั้นผลจะต้องตอบสนองต่อเขา เราต้องเริ่มต้นจากคนในชุมชน เชื่อมั่นคนในชุมชน

เสนห์ จามริก (2541) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเองว่า เป็นแนวทางการพัฒนาอย่างหนึ่ง ซึ่งตั้งต้นจากความเข้าใจธรรมชาติของความเป็นจริงที่ว่า ชาวไร่ ชาวนา ในฐานะที่เป็นมนุษย์ อย่างน้อยสุดย่อมมีพลังปัญญาความสามารถอยู่โดยพื้นฐานทางธรรมชาติและสาเหตุที่ต้องตกอยู่ในฐานะยากจนช่วยตนเองไม่ได้ทุกวันนี้ เพราะถูกปิดกั้นโอกาสที่จะพัฒนาตนเองจากปัจจัยแวดล้อมทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การบริหาร และวัฒนธรรม การพัฒนาจึงไม่ใช่เรื่องหยิบยื่นจากเบื้องบน หากแต่จะมุ่งส่งเสริมให้ชาวไร่ชาวนาเองได้ทำความเข้าใจกับปัญหาของตนเองและคิดค้นหาวิธีแก้ไขปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่สัมพันธ์กันต่อปัญหา ความต้องการ และความสามารถของตนเองอย่างแท้จริง

ดิเรก ฤกษ์ห่วย (2535) ได้กล่าวถึงแนวทางการพึ่งพาตนเอง ว่าในการพัฒนาชนบทนั้น การพึ่งพาตนเองของประชาชนเป็นเรื่องจำเป็น และยอมรับก่อนที่จะพึ่งตนเองได้นั้นทั้งรัฐและชุมชนจะต้องร่วมกันดำเนินการสนับสนุนประชาชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนยากจนให้เกิดการพัฒนาการพึ่งตนเองได้ และการที่จะพึ่งตนเองได้นั้นจำเป็นที่จะต้องมีความเชื่อมั่นว่าตนย่อมช่วยตนเองได้ก่อน ในการที่จะทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่าตนย่อมช่วยตนเองและนำคำกล่าวของ Huge.W. and et al มาอ้างถึงกระบวนการที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ คือ

1) ความรู้สึกของการรวมกันเป็นกลุ่มของตนที่มีความสนใจร่วมกัน และรวมกันอย่างครบถ้วน (Sense of solidarity)

2) ค่านิยมประชาธิปไตย (Democratic values) โดยเน้นในเรื่องของการปลุกฝังให้คนในชุมชนมีการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และใช้มติของที่ประชุมตัดสินโดยไม่ใช้อิทธิพลส่วนตัวของใครเข้าไปแทรกในการตัดสินใจ เพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มในชุมชน

3) สปีริตในการทำงานร่วมกัน (Spirit of cooperation) คือจะต้องมีการร่วมกันตกลงเกี่ยวกับกิจกรรมร่วม (joint action) และกระทำร่วมกัน โดยมีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบและความร่วมมือช่วยเหลือกัน

4) สปีริตในการทำเป็นกลุ่ม (Collective spirit) โดยสร้างให้เกิดสปีริตที่จะมองและให้ความสำคัญต่อความสนใจร่วมของกลุ่มว่าเป็นเรื่องที่สำคัญ และมีความพยายามร่วมกันในอันที่จะดำเนินการให้บรรลุผลของความสนใจนั้น

5) สปิริตในการสร้างสรรค์ (Creative spirit) คือ ปลุกฝังให้มีความคิดริเริ่มมีการแสวงหาทรัพยากรใหม่ ๆ และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เหมาะสม การบริหารและการจัดรูปองค์การใหม่ มีประสบการณ์ใหม่ และใช้สิ่งเหล่านี้แก้ปัญหาของชุมชน ไม่ใช่หนีปัญหาหรือละเลยปัญหาที่เกิดขึ้น

6) สปิริตของการร่วมกันสร้างความเชื่อถือ ว่าช่วยตนเองได้ โดยมีการรวบรวมทรัพยากรของกลุ่มหรือของชุมชนทั้งทางกายภาพ หรือทางวัตถุนอกกับทางจิตใจ กระทำการให้บังเกิดผลให้มากที่สุด และมองทรัพยากรจากภายนอกชุมชนมีความสำคัญเป็นอันดับรองหรือเป็นเพียงตัวประกอบเท่านั้น

สุพัตร ดีศรี (2531) ให้แนวคิดในการพัฒนาชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนเกษตรกรรมดังนี้

- 1) สิ่งใดไม่มี ถ้าชุมชนสามารถกระทำเองได้ควรได้เสริมให้ชุมชนนั้นกระทำ
- 2) จะต้องส่งเสริมให้ชาวบ้านเพิ่มขีดความสามารถในการผลิตด้วยตนเอง เพื่อเหลือไว้ในการแลกเปลี่ยนบ้าง
- 3) ส่งเสริมพัฒนาเทคโนโลยีแบบพื้นบ้าน
4. พัฒนาทางความรู้ ทางสังคม การเมือง ทางความคิด ให้แก่ชาวบ้านให้ทันต่อโลก ต่อธรรมชาติเท่าทันเหตุการณ์ต่างๆ
- 5) ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ในการกำหนดนโยบายทางเปลี่ยนแปลงชุมชน คือ ร่วมรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมกันดูแลรักษา

เกรียงศักดิ์ เขียวยิ่ง และคณะ (2534) ได้กล่าวถึง แนวทางการพึ่งตนเองว่า เพื่อเพิ่มความสามารถในการพึ่งพาตนเอง การที่ชาวชนบทจะมีขีดความสามารถในการพึ่งพาหรือช่วยเหลือตนเองในการยกระดับความเป็นอยู่ให้สูงขึ้นนั้น จัดว่าเป็นหลักสำคัญของการพัฒนาชนบท เพราะการพัฒนานั้นจะอาศัยการดำเนินงานของรัฐ เพียงด้านเดียวนั้น ย่อมไม่อาจเกิดความสำเร็จได้โดยถาวร นอกจากประชาชนจะสามารถพึ่งตนเองได้ อีกทางหนึ่งแนวทางในการที่จะส่งเสริมให้เกิดการพึ่งตนเองได้นั้นควรเน้นไปในด้านต่างๆ ดังเช่นที่ วิเชียร ชิวพิมาย และคณะ ให้แนวคิดไว้ ดังนี้

- 1) การพัฒนาแนวความคิดให้ประชาชนมีแนวความคิดหรือมีทัศนคติต่อการพัฒนาว่าความเจริญของตนเองและบ้านเกิดเมืองนอนของตนนั้น จะต้องเกิดจากความร่วมมือเสียสละร่วมกัน ร่วมกันประสานประโยชน์ให้แก่ท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งมีความเป็นเจ้าของร่วมกัน ต้องร่วมกันปกป้องรักษาและสนับสนุน

2) การพัฒนาเทคโนโลยี ชาวชนบทคุ้นเคยกับการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ การงานแบบเก่า ส่วนใหญ่ใช้แรงงานของคนและสัตว์เป็นหลักในการทำนาทำไร่ ผลผลิตจากท้องไร่ท้องนาจึงขึ้นอยู่กับแรงงานที่มีอยู่ และสภาพของดินฟ้าอากาศที่จะอำนวยให้ได้เพียงใด หากได้มีการนำเอาเทคโนโลยีที่เหมาะสมเข้าไปใช้ผสมผสานกับแรงงานที่มีอยู่ได้อย่างถูกจังหวะแล้ว ย่อมสามารถที่จะช่วยส่งเสริมการผลิตได้ทั้งปริมาณและคุณภาพ รวมทั้งการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิม เทคโนโลยีที่ควรพัฒนาและเครื่องทุ่นแรงขนาดเบา ราคาถูกควรใช้ง่ายไม่ยุ่งยาก รวมทั้งเทคโนโลยีในการนำเอาวัสดุในท้องถิ่นมาผลิตเป็นเครื่องใช้ช่วยตนเอง

3) พัฒนาการเป็นผู้นำ บทบาทของผู้นำเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการพัฒนา จะเห็นได้จากผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชนบทคือ องค์กรท้องถิ่น ซึ่งได้แก่ ตำบล และคณะกรรมการหมู่บ้าน องค์กรท้องถิ่นเหล่านั้นจะไม่มีประโยชน์เลย หากขาดผู้นำที่มีประสิทธิภาพและมีบทบาทสำคัญในองค์กร และขาดผู้นำที่จะร่วมชักนำให้เกิดความต้องการในการพัฒนาชุมชนของตน จึงจำเป็นต้องฝึกความเป็นผู้นำให้แก่ชนบท ทั้งในระดับผู้นำเยาวชนและผู้นำของกลุ่มต่าง ๆ การเป็นผู้นำนั้นย่อมประกอบไปด้วยคุณสมบัติในด้านการคิด การวางแผน การแก้ปัญหา ขบวนการกลุ่ม ขบวนการในการทำงานร่วมกัน พัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าจากที่เคยเป็นอยู่ ต้องมีการปลูกฝังความคิดริเริ่มให้เกิดขึ้นในชาวชนบท และสามารถที่จะคิด สามารถที่จะแสวงหาวิธีการใหม่ๆ ในการพัฒนาให้ตรงกับความต้องการและความจำเป็นของชุมชน ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ไม่ทำให้เกิดการหยุดนิ่งอยู่กับที่ ความก้าวหน้าของชุมชน เกิดจากความคิดริเริ่มของคนในชุมชนนั่นเอง

4) พัฒนาการจัดการเป็นหัวใจสำคัญของงานพัฒนาและจัดเป็นความจำเป็นที่ต้องให้ความรู้ด้านการจัดการแก่ประชาชน ให้สามารถดำเนินการพัฒนาการได้ด้วยตนเองหรือของกลุ่มชุมชนได้

5) พัฒนาทุนและการกู้ยืมเพื่อการลงทุน ความล้มล้างประการหนึ่งในการพัฒนาการผลิตของชาวชนบทก็คือ ขาดเงินเพื่อการลงทุนในการที่จะปรับปรุงงานอาชีพให้พัฒนาขึ้นและขยายปริมาณในการผลิตต่อไป ดังนั้นจึงจำเป็นต้องส่งเสริมให้มีการลงทุนในชนบท โดยรูปของการสหกรณ์ซึ่งจะเป็นการรวมทุนที่มั่นคง ขยายบริการด้านกู้ยืมโดยมีอัตราดอกเบี้ยต่ำ ให้กว้างขวางออกไปในรูปแบบของธนาคารสินเชื่อเพื่อการเกษตร หรือบริการสินเชื่ออื่นทั้งนี้การกู้ยืมหรือการให้สินเชื่อจะเกิดผลดีต่ออาชีพหรือการผลิตทางการเกษตร จะต้องมีการให้ความรู้แก่ประชาชนเป็นพื้นฐานที่ดีพอสมควร

อรรถฎา แกมเกตุ (2541) ได้วิเคราะห์แนวคิดการพึ่งตนเองตามที่ รุ่งโรจน์ ตั้งสุริกิจ ได้ให้แนวคิดไว้ว่าในช่วงนี้เริ่มเกิดแนวคิดการพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นความพยายามที่จะเปลี่ยนระบบการผลิตเพื่อการตลาดหันกลับมาผลิตเพื่อการบริโภค ภายในครัวเรือนโดยเสริมกิจกรรมอื่น เช่น ปลูกผัก เลี้ยงปลา หันมาใช้สมุนไพร ฯลฯ แนวคิดการพึ่งตนเองนี้ค่อนข้างจะเน้นไปในด้านการพึ่งตนเองอย่างสมบูรณ์ในทุกๆ ด้านของครอบครัว หรือหมู่บ้านหนึ่งๆ โดยสภาพความเป็นจริงนั้น ไม่มีชุมชนใดแม้แต่ชุมชนเดียวในโลกปัจจุบันที่จะพึ่งตนเองได้อย่างสมบูรณ์ในทุกๆ ด้าน ดังนั้นสิ่งที่แนวคิดการพึ่งตนเองยังไม่ค่อยได้ให้ความสนใจมากนัก คือ การพึ่งพาอาศัยกันระหว่างชุมชน ซึ่งเป็นการพึ่งพาอาศัยกันในระดับเดียวกัน

4. ทฤษฎีการรวมกลุ่ม

จากทฤษฎีการรวมกลุ่มตามเอกสารประกอบการสอน เรื่องผู้นำและกลุ่มทางการเกษตร ของดวงกมล ปานรศทิพ (2546) ได้รวบรวมเนื้อหาของทฤษฎีการรวมกลุ่มทั้งหมดไว้ดังนี้

4.1 คำจำกัดความ

กลุ่ม หมายถึง บุคคลที่มีการรวมกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป โดยมีแบบแผนของการปฏิบัติต่อกันในทางจิตวิทยาและเป็นที่ยอมรับกันในสมาชิกของกลุ่มเอง และรวมทั้งกลุ่มอื่น ๆ ด้วย ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มมีแบบอย่างและพฤติกรรมร่วมโดยเฉพาะ และกลุ่มในงานพัฒนาชุมชน หมายถึง มวลชนที่คิดได้ รวมกันได้ ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มารวมกันเพื่อดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง และเมื่อรวมกันแล้วในที่สุดก็จะสามารถเกิดพลังขึ้น ถ้ามีการจัดตั้งและมีวิธีการดำเนินงานที่ แน่นแฟ้นเคลื่อนไหวไปในทิศทางที่วางไว้ ประชาชนเกิดความเชื่อถือ ศรัทธาที่จะเข้าร่วมมือและให้การสนับสนุนมากยิ่งขึ้น เมื่อประชาชนให้การสนับสนุนมากขึ้น กลุ่มก็มีความเคลื่อนไหวมากขึ้น ทำให้กลุ่มสามารถขยายผลได้อย่างกว้างขวาง เมื่อกลุ่มขยายผลได้อย่างกว้างขวางขึ้น พลังและขีดความสามารถของกลุ่มก็จะสูงขึ้น กลุ่มอื่น ๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติหรือในชุมชนก็จะเข้ามารวมหรือสนธิเข้าด้วยกัน ซึ่งการรวมตัวกันไม่เพียงแต่มารวมตัวกันเฉย ๆ แต่มุ่งให้ต่างคนต่างได้รับความพอใจ ต่างมีความกระจำในวัตถุประสงค์ของการรวมตัวกัน โดยมีความปรารถนาร่วมกันในอันที่จะแก้ไขปัญหาของชุมชนให้หมดสิ้นไปโดยคำนึงถึงขีดความสามารถของตนเป็นหลัก

4.2 องค์ประกอบของกลุ่ม

องค์ประกอบของกลุ่มตามที่ ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543) สรุปไว้ดังนี้

1) คนตั้งแต่สองคนขึ้นไป ซึ่งไม่จำกัดในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา และเพศ มารวมกัน หรือมาปรึกษาหารือกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อที่จะแก้ไขหรือขจัดข้อขัดข้องในเรื่องหรือปัญหานั้นให้หมดไปหรือให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งจุดมุ่งหมายไว้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2) ความสนใจร่วมกัน ความสนใจร่วมกันนี้มักแสดงออกได้ชัดจากวัตถุประสงค์ของกลุ่ม กลุ่มทุกกลุ่มที่ตั้งขึ้นมาจะต้องมีวัตถุประสงค์ซึ่งเป็นเป้าหมายที่สมาชิกทุกคนต้องการจะให้บรรลุ ทั้งนี้ความสนใจร่วมกันนี้ จะเป็นแรงดึงดูดให้สมาชิกรวมกลุ่มกัน เพื่อให้ได้รับผลประโยชน์จากความสนใจนั้น ถ้ากลุ่มไม่สามารถดำเนินไปสู่วัตถุประสงค์ได้ กลุ่มนั้นก็จะมีแนวโน้มสลายตัวแตกแยก

3) การปฏิบัติต่อกัน องค์ประกอบที่สำคัญที่สุด คือ สมาชิกภายในกลุ่มนั้น จะต้องมีความสัมพันธ์เป็นพิเศษ และมีปฏิริยาโต้ตอบกันและกัน มากกว่าที่จะมีต่อบุคคลภายนอกกลุ่มในกลุ่มสมาชิกจะมีความรู้สึกรับรู้ต่อสมาชิกอื่น ๆ ที่ร่วมอยู่ในที่เดียวกัน และให้ความสำคัญต่อสมาชิกนั้น ๆ ตามบทบาทและฐานะ

และนอกจากนี้เมื่อพิจารณาในองค์ประกอบที่ว่ากลุ่มประกอบด้วยคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ในองค์ประกอบด้านนี้ จิตติ มงคลชัยอรัญญา กล่าวไว้ว่า องค์ประกอบของกลุ่มจะต้องประกอบด้วย

1) สมาชิก ซึ่งจะมีขนาดเท่าใดก็ได้ แล้วแต่ความจำเป็นในการรวมพลังเพื่อแก้ไขปัญหาที่หนึ่ง ๆ สิ่งสำคัญที่พึงมีในสมาชิก คือ คุณสมบัติบางอย่างที่มีความคล้ายคลึงกัน ความไว้วางใจกัน ความเชื่อมั่นหรือความมั่นใจในตนเองและกลุ่ม และความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

2) คณะผู้แทน ที่มีความรู้ ความสามารถบางประการที่เหนือกว่าสมาชิก ซึ่งสมาชิกจะต้องไตร่ตรอง พิจารณา และเสนอ หรือเลือกผู้แทนของตนเข้าไปทำหน้าที่บางอย่างที่ตนเองไม่สามารถกระทำแทนตนเอง

3) คณะผู้จัดการ เป็นคณะที่จะดำเนินการที่จะทำให้เกิดปัญหา ความต้องการของกลุ่มได้รับการดำเนินการแก้ไข ซึ่งในกลุ่มที่มีขนาดเล็ก บุคคลที่จะทำหน้าที่เป็นคณะจัดการ อาจจะเป็นผู้แทนบางคน หรือบางครั้งอาจเป็นสมาชิกบางคนก็ได้ที่จะมาทำหน้าที่นี้

4.3 ประเภทของกลุ่ม

ในการจัดแบ่งประเภทของกลุ่มนั้นสรุปไว้ดังนี้

พัฒนา บุญยรัตพันธุ์ แบ่งประเภทของกลุ่มเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

1) กลุ่มเป็นทางการ (Formal Group) ทุกฝ่ายในกลุ่มประเภทนี้ ค่อนข้างจะมีระเบียบแบบแผนที่แน่นอน มีกฎเกณฑ์แบ่งความรับผิดชอบกันเป็นสัดส่วน เป็นกลุ่มขนาดค่อนข้างใหญ่กว่ามีพิธีการมากกว่าธรรมดา ถือหลักการติดต่อกันในทางสังคมเป็นใหญ่ และกลุ่มประเภทนี้จัดตั้งขึ้นมากก็เพื่อที่จะปฏิบัติงานซึ่งต้องใช้ความชำนาญงานพิเศษ เพื่อให้บรรลุถึง

วัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ และถือเป็นกลุ่มที่มีเสถียรภาพมั่นคง บางครั้งอาจเรียกกลุ่มนี้ว่า กลุ่มทุติยภูมิ (Secondary Group) ซึ่งยังแบ่งออกเป็นอีก 2 ประเภทคือ

- กลุ่มถาวร เป็นกลุ่มที่เป็นหัวใจสำคัญของสังคมหรือองค์การต่าง ๆ เช่น คณะผู้บริหารชั้นสูง แผนกต่าง ๆ ของห้างร้าน บริษัท คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน คณะกรรมการพัฒนาตำบล สมาตำบล กลุ่มสหกรณ์ชาวนา เป็นต้น

- กลุ่มชั่วคราว ได้แก่ คณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งขึ้นมาเพื่อทำงานใดทำงานหนึ่งในชั่วระยะเวลาอันจำกัด ผลงานสำเร็จ คณะกรรมการที่ถูกแต่งตั้งก็หมดภาระหน้าที่ เช่น คณะกรรมการจัดงานปีใหม่ คณะกรรมการจัดงานวัด

2) กลุ่มไม่เป็นทางการ (Informol Group) กลุ่มนี้เกิดขึ้นได้โดยสมาชิกมารวมตัวกันเองตามธรรมชาติ หรือ ที่เราเรียกว่ากลุ่มธรรมชาติ เป็นกลุ่มที่มีขนาดค่อนข้างเล็กกว่ากลุ่มแบบเป็นทางการ

บัตินทร อ่อนคำ ได้จัดแบ่งประเภทของกลุ่มจากประสบการณ์ของโครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในงานพัฒนาเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

1) กลุ่มที่มีโครงสร้างแบบง่าย คือ กลุ่มประเภทนี้ประกอบด้วยประธานและรองประธาน หรือ หัวหน้ากลุ่มและรองหัวหน้ากลุ่ม สมาชิกกลุ่มทุกคนจะร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผนกิจกรรม และร่วมกันทำกิจกรรมบางอย่างของกลุ่ม ลักษณะของกลุ่มประเภทนี้คือ 1) สมาชิกมีทรัพย์สินและงานของตนเองส่วนหนึ่ง แต่มีกิจกรรมทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มอีกส่วนหนึ่ง 2) สมาชิก เป็นเจ้าของทรัพย์สินร่วมกัน และทำกิจกรรมร่วมกัน

2) กลุ่มที่มีโครงสร้างซับซ้อน เป็นกลุ่มที่มีรูปแบบโครงสร้าง เป็นกลุ่มที่มีกฎเกณฑ์ วัตถุประสงค์ มีทั้งคณะกรรมการและกิจกรรม รวมทั้งบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ และสมาชิก

จิตติ มงคลชัยอรัญญา แบ่งประเภทของกลุ่มออกเป็น

1) กลุ่มเรียนรู้ เป็นกระบวนการพัฒนาด้านเทคโนโลยี (วิชาการ) ค่อนข้างมากเพราะโดยทั่วไปแล้ว เมื่อชาวบ้านเห็นความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขปัญหาคด้วยตนเอง เขาจะตัดสินใจเองว่าต้องการความรู้อะไร เมื่อมีการรวมตัวกันได้ เจ้าหน้าที่ก็เพียงแต่จัด กระบวนการเสริมความรู้ให้กลุ่ม โดยอาจไม่จำเป็นต้องมีงานด้านสังคมมากนัก

2) กลุ่มกิจกรรม เป็นการผสมผสานงานด้านสังคม ด้านเทคโนโลยี และการจัดการการเงินการบัญชี การบริหารองค์กร ตลอดไปจนถึงด้านกฎหมาย ซึ่งเจ้าหน้าที่เพียงคนเดียวอาจจะไม่สามารถดำเนินการได้ ต้องอาศัยความรู้ความชำนาญจากสาขาต่าง ๆ เข้ามา

สนับสนุน กลุ่มประเภทนี้สมาชิกจะได้รับประสบการณ์ตรงในการประกอบกิจกรรมของกลุ่ม ทำให้เกิดการพัฒนาค้นคว้าได้ดีกว่ากลุ่มเรียนรู้

5. กลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว

กลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว เป็นกลุ่มที่ดำเนินกิจกรรมตามแนวทางพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้สมาชิกสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้นำไปสู่การพึ่งตนเองได้ และข้อมูลของกลุ่มซึ่งค้นคว้าจาก กลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว (2003) ดังนี้

5.1 ข้อมูลทั่วไป

อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของประเทศไทย ภูมิประเทศเป็นภูเขาสูง หนาไปด้วยอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่และอุทยานแห่งชาติทับลาน เป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารสำคัญ 3 สาย ได้แก่ ลำพระเพลิง ลำมูลบน ลำเชียงสง ไหลผ่านหลายอำเภอของจังหวัดนครราชสีมา รวมสู่น้ำผ่านจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ ไหลลงสู่มแม่น้ำโขง ที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ประชากรของอำเภอวังน้ำเขียวมีจำนวน 400,698 คน แบ่งพื้นที่การปกครองเป็น 5 ตำบล 68 หมู่บ้าน 1 เทศบาล อาชีพส่วนใหญ่ทำการเกษตร ได้แก่ ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มันสำปะหลัง ไม้ผล และทำนา มีพื้นที่ทำการเกษตรรวมกันประมาณ 286,310 ไร่ การใช้สารเคมีในการเกษตรมีปริมาณค่อนข้างสูงเป็นผลให้เกิดการตกค้างในผลผลิต ในดิน และแหล่งน้ำลำธารตลอดจนมีการเผาพื้นที่หลังการเก็บเกี่ยวเป็นบริเวณพื้นที่กว้างทำให้หน้าดินถูกทำลาย การพังทลายของหน้าดินมีปริมาณสูง พื้นที่เสื่อมโทรม เป็นผลให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน

5.2 ประวัติความเป็นมา

กลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว ก่อตั้งขึ้นเมื่อ วันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2541 จากการรวมตัวของเกษตรกร อำเภอวังน้ำเขียว ที่เล็งเห็นถึงปัญหาและโทษภัยของการใช้สารเคมีในการเกษตร ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ต้นน้ำ จึงได้หันมาปลูกผักและไม้ผล โดยไม่ใช้สารเคมี (ไร้สารพิษ) รวมทั้งดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อการประกอบอาชีพด้านการเกษตรของสมาชิกและเพื่อนเกษตรกรตลอดจนสิ่งแวดล้อม กิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นไปในแนวทาง เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ได้รับพระกรุณา โปรดเกล้าฯ รับไว้ในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2541 ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 620 คน ในพื้นที่ 32 หมู่บ้าน 5 ตำบล ของอำเภอวังน้ำเขียว และมีเครือข่ายในพื้นที่อื่น ๆ เช่น อำเภอสีคิ้ว ขามทะเลสอ ครบุรี จังหวัดนครราชสีมา และได้จดทะเบียนเป็นสหกรณ์กิจกรรมไร้สารพิษในเขตปฏิรูปที่ดินอำเภอวังน้ำเขียว จำกัด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

5.3 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้สมาชิกตระหนักถึงมหันตภัยจากการใช้สารเคมี โดยมาดำเนินกิจกรรม เกษตรปลอดภัยสารพิษ
- 2) เพื่อส่งเสริมสนับสนุน ให้สมาชิกรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กร ชุมชน และ ดำเนินกิจกรรมตามแนวทางในพระราชดำริเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง
- 3) เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้สมาชิก นำเทคโนโลยีที่เหมาะสม จากภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานในการดำเนินกิจกรรม
- 4) เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการปกป้อง อนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรม ประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติตลอดจนถึงแวดล้อมในท้องถิ่นของตน
- 5) เพื่อแสวงหาเครือข่ายและประสานความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรม
- 6) เพื่อเป็นแหล่งศึกษาให้ความรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ให้แก่ประชาชนและองค์กรอื่น ๆ

5.4 กิจกรรมที่ดำเนินการ

- 1) ส่งเสริมให้สมาชิกมีอาชีพด้วยการปลูกผักไร้สารพิษ
- 2) ส่งเสริมให้สมาชิกรวมกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ขึ้น จำนวน 10 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มสตรีแปรรูปผลผลิต กลุ่มจำหน่ายผลผลิต กลุ่มทำฮิสตอรีซีเมนต์ กลุ่มทำปุ๋ยชีวภาพ กลุ่มเพาะชำกล้าไม้ กลุ่มช่างยนต์เล็ก กลุ่มร้านค้าสาธิต กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มเผาถ่านไร้มลพิษ
- 3) จัดตั้งธนาคารกลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ ตามแนวพระราชดำริ ให้บริการฝาก - ถอน แหล่งเงินทุน
- 4) จัดตั้งร้านค้าสาธิต จำหน่ายเครื่องอุปโภคบริโภค ปัจจัยการผลิต แต่ไม่จำหน่ายสุรา นูหรี น้ำอัดลมและสารเคมี
- 5) รวบรวมผลผลิตของสมาชิกจำหน่ายโดยกลุ่มโดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง
- 6) เผยแพร่ความรู้และประสบการณ์ด้านกิจกรรมกลุ่มอาชีพให้แก่บุคคลอื่นด้วยการจัดฝึกอบรม ศึกษาดูงาน
- 7) ส่งเสริมการอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม ด้วยการปลูกหญ้าแฝกบริเวณพื้นที่ลาดเอียง ปลูกต้นไม้บริเวณพื้นที่ต้นน้ำ เลิกใช้สารเคมีในการเพาะปลูก การเลิกเผาฟางและหญ้า โดยนำมา ใช้คลุมผิวดิน เป็นต้น

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเอง ซึ่งมีผู้ทำการศึกษาไว้พอเป็นแนวทางในการประกอบการศึกษา ดังนี้

เวรดี ตันนุกิจ (2543) ศึกษาถึงเรื่อง รูปแบบการพัฒนาสู่การพึ่งตนเองของชุมชนชาวอโศก ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการพัฒนาสู่การพึ่งตนเองของชุมชนชาวอโศก เป็นตัวแบบที่ประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 5 ด้านคือ ด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา และมีการพึ่งพาเครือข่ายชาวอโศกอีกทางหนึ่ง องค์ประกอบทั้ง 5 ด้านมีการพัฒนาด้านจิตใจ เป็นจุดเริ่มต้นและเป็นรากฐานแก่การพึ่งตนเองได้ในด้านอื่น ๆ ซึ่งองค์ประกอบทั้งหมด ทำหน้าที่ทั้งเฉพาะด้าน และมีบทบาทสัมพันธ์กันกล่าวคือ การปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบจะมีผลต่อองค์ประกอบด้านอื่น และภาวะการพึ่งตนเองของชุมชนอโศกในด้านจิตใจ และด้านสังคมมีการพึ่งตนเองได้ในระดับสูง ส่วนด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ และด้านการศึกษา มีการพึ่งตนเองได้ในระดับปานกลาง

สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (2541) ได้วิจัยเชิงสำรวจ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของการพึ่งตนเองแต่ละด้านว่าสัมพันธ์กันอย่างไร ซึ่งพบว่าชุมชนชนบทของจังหวัดอุบลราชธานี มีการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี มีระดับการพึ่งตนเองที่น้อย โดยเฉพาะการใช้เครื่องทุ่นแรง มีการใช้เครื่องทุ่นแรงที่มีอยู่ในครัวเรือนหรือถ้ามีความจำเป็นต้องใช้อย่างอื่นก็มีการเช่ามากกว่าการมีเครื่องทุ่นแรงเป็นของตนเอง หรือมีการหยิบยืมช่วยเหลือกันในหมู่บ้าน การพึ่งตนเองในด้านเศรษฐกิจนั้นครัวเรือนไม่มีเงินออม มีหนี้สินที่กู้มาเพื่อการลงทุนประกอบอาชีพจัดอยู่ในเกณฑ์น้อย ในส่วนการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรมีความพอเพียงจากการใช้น้ำจากแหล่งน้ำเพื่อการบริโภคและอุปโภค การพึ่งตนเองทางด้านจิตเจ้านั้นมีความคิดเห็นด้านจิตใจในทางบวกที่มีแนวโน้มที่จะพึ่งตนเองได้มาก มีความขยันหมั่นเพียร ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีอุดมการณ์ในการพึ่งตนเองมาก สำหรับการพึ่งตนเองด้านสังคมมีในระดับมากคือประชาชนเห็นประโยชน์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น มีความช่วยเหลือกันของเครือญาติ และความคิดเห็นเกี่ยวกับการพึ่งตนเองของครัวเรือนและชุมชนนั้นครัวเรือนส่วนใหญ่เห็นว่าครัวเรือนของตนเองมีการพึ่งตนเองได้ และในการพึ่งตนเองนั้นด้านทรัพยากรมีความสัมพันธ์กับการพึ่งตนเองด้านสังคม

พัฒนพงษ์ สุขมะดัน และคณะ (2541) ได้ศึกษารูปแบบและวิธีการของครอบครัวและชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองและพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนพึ่งตนเองและศึกษาความเป็นไปได้ ปัจจุบันเงื่อนไขการประยุกต์รูปแบบและวิธีการ ซึ่งศึกษาถึงภูมิธรรมภูมิปัญญา กระบวนการการเรียนรู้ และ

การจัดการของชุมชนเป้าหมาย พบว่า ทุกชุมชนมีการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ที่ผ่านการสืบทอด ชัดเจน และปรับเปลี่ยนตามลักษณะเฉพาะของตัวเอง แต่มีลักษณะความเหมือน คือ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ร่วมกัน มีการจัดสร้างกลุ่มองค์กรชาวบ้าน เช่น กลุ่มกิจกรรมเศรษฐกิจ ด้านการดูแลสุขภาพครอบครัว ด้านการสืบสานภูมิปัญญา ซึ่งล้วนมีรูปแบบ วิธีการที่แตกต่างไป เป็นการยากที่จะนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนในภูมิภาคอื่น แต่การศึกษานั้นสามารถนำแนวทางของการสร้างกระบวนการเรียนรู้และการจัดการมาเป็นแบบอย่างแนวทาง การสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับชุมชนได้ โดยการปรับแต่งรายละเอียดให้เหมาะสม

วรรณิ แกมเกตุ (2545) ได้ศึกษาการพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบท มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบความตรงหรือความสอดคล้องของโมเดลตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเอง และพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน ศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่จะส่งผลต่อตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองและทำการศึกษารูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบทที่สามารถพึ่งตนเองได้ พบว่า ตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองที่พัฒนาขึ้นตามกรอบแนวคิดของการวิจัยมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยองค์ประกอบที่มีน้ำหนักความสำคัญในการบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัว เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ องค์ประกอบความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านเทคโนโลยี ด้านจิตใจ ด้านสาธารณสุข และด้านทรัพยากรธรรมชาติ จากผลการวิจัยเพื่อศึกษาการพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน พบว่าครอบครัวส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวม และความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคมวัฒนธรรมอยู่ในระดับปกติ ความสามารถในการพึ่งตนเองเพียงด้านเดียวที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองในระดับสูง และพบว่าชุมชนส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองโดยรวม และความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านสาธารณสุข และด้านจิตใจ อยู่ในระดับปกติ แต่ด้านทรัพยากรธรรมชาติ และด้านสังคมวัฒนธรรม นั้นชุมชนส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับสูง และในด้านรูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม พบว่า ครอบครัวที่สามารถพึ่งตนเองได้มีรูปแบบกิจกรรมหลักที่ใช้ในการพัฒนาสู่การพึ่งตนเองได้ของครอบครัว 5 ประการคือ การศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ของตนเอง การสร้างรายได้เพิ่มเติมให้แก่ครอบครัว การลดรายจ่ายของครอบครัว การรวมกลุ่มทำกิจกรรมการออม และกิจกรรมด้านอาชีพเสริม และมีกระบวนการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เรียนรู้ของตนเอง และชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้นั้นมีรูปแบบกิจกรรมหลักที่ใช้ในการพัฒนาสู่ การพึ่งตนเองได้ของชุมชน 9 ประการ คือ การวิเคราะห์ปัญหาและการเรียนรู้ตนเอง การสร้าง วิทยาลัยศึนและกลยุทธ์ในการพัฒนา การแสวงหาแหล่งทุนเพื่อการพัฒนา การสร้างกลุ่มเพื่อใช้ กระบวนการกลุ่มสร้างคน การจัดตั้งกลุ่มอาชีพและหาแนวทางการพัฒนา กลุ่มอาชีพ มีกระบวนการ การเรียนรู้ของชุมชน การจัดระบบการบริหารหมู่บ้าน การสร้างจิตสำนึกในการพึ่งตนเองและ การขอรับการสนับสนุนจากภายนอก ซึ่งครอบครัวและชุมชนมีกระบวนการต่าง ๆ ใน การดำเนินการในแต่ละกิจกรรมหลักที่แตกต่างกัน ภายใต้เป้าหมายเดียวกัน คือ การพึ่งตนเองได้ ของครอบครัวและชุมชน

อรัญญา ตัญญาเกตุ (2541) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อระดับการพึ่งตนเองของ เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินโครงการป่าวังโป่ง - ชนแดน - วังกำแพง จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับของการพึ่งตนเองและศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อระดับการพึ่งตนเอง ด้านต่างๆ และพบว่า เกษตรกรในพื้นที่นั้นมีการพึ่งตนเองได้ทางด้านเทคโนโลยี ทางด้านเศรษฐกิจ และทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ อยู่ในระดับปานกลาง มีการพึ่งตนเองได้ทางด้านสังคมและทาง ด้านจิตใจอยู่ในระดับสูง และปัจจัยอาชีพในครัวเรือน ภาวะผู้นำของหัวหน้าครัวเรือน รายได้ ประเมินสุทธิในครัวเรือน ขนาดการถือครองที่ดินในครัวเรือน มีผลต่อระดับการพึ่งตนเองของ เกษตรกรในทุกๆ ด้าน ปัจจัยการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ลักษณะของชุมชนและลักษณะพื้นที่ มีผลต่อการพึ่งตนเองได้ในบางด้าน ส่วนปัจจัยในเรื่องอายุของหัวหน้าครัวเรือน จำนวนสมาชิก ในครัวเรือน จำนวนแรงงานในครัวเรือน ไม่มีผลกระทบต่อระดับการพึ่งตนเองในทุก ๆ ด้าน

พิเชียร ลิ้มบัวหวังอยู่ (2531) ศึกษาเรื่อง การพึ่งตนเองของประชาชนในโครงการ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงงานหลวงอาหารสำเร็จรูป อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการดำเนินงานของโครงการและศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อ การพึ่งตนเองของประชาชน และศึกษาผลกระทบของโครงการต่อประชาชนในเรื่องของการ พึ่งตนเอง ผลการศึกษาพบว่า โครงการนี้เน้นเรื่องการผลิตมากเกินไป จนไม่สนใจกระบวนการ พัฒนาชาวบ้านให้สามารถพึ่งตนเองในระยะยาว แม้ว่าชาวบ้านจะมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และมี แนวโน้มที่จะช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้น แต่ชาวบ้านจะสามารถพึ่งตนเองได้ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เป็นแค่ปัจจัยหนึ่งที่จะละลาย ไม่สนใจในปัจจัยอื่นๆ โครงการนี้มีผลทำให้การพึ่งตนเองของ ชาวบ้านได้ในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่มีโอกาส มีประสบการณ์ และเห็นความสำคัญของระบบการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อการพัฒนาความคิด การรวมตัว และการจัดการของประชาชนให้สูงขึ้น และสามารถพึ่งตนเองได้มากที่สุด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ถวิล กัลชาญพิเศษ (2538) ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์ศักยภาพการพึ่งตนเองในชุมชนชนบท โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพในการพึ่งตนเอง กระบวนการที่ส่งเสริมและศึกษาถึงปัจจัยหรือเงื่อนไขที่มีผลกระทบต่อกระบวนการที่ส่งเสริมการพึ่งตนเองของชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งชุมชนดังกล่าวเป็นชุมชนพัฒนาตัวอย่าง ประจำปี 2538 ผลการศึกษาพบว่า ศักยภาพการพึ่งตนเองของชุมชนเกิดขึ้นโดยอาศัยศักยภาพของปัจเจกชนมารวบรวมกันเป็นศักยภาพของชุมชน ภายใต้การนำของผู้เฒ่าท้องถิ่น วิธีการที่ทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการพึ่งตนเองสูง คือ ชุมชนให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มโดยอาศัยพื้นฐานด้านอาชีพเสริมเป็นหลักในการรวบรวม ในด้านของกระบวนการพึ่งตนเอง สรุปว่า

1) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนที่มีอยู่ค่อนข้างจำกัด เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ชุมชนน่านโยบายของราชการเป็นแนวทางในการปฏิบัติร่วมกับความรู้ของคนในชุมชนด้านผลเสียของการทำลายทรัพยากรได้อย่างกลมกลืน

2) การปรับตัวของชุมชน ชุมชนน่านโยบายกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ร่วมกับภูมิปัญญาความคิดเห็นของชุมชนได้อย่างสมเหตุสมผล

3) การให้การศึกษาของชุมชน ประชาชนในชุมชนมีความกระตือรือร้น และให้การศึกษาแก่เยาวชนมากขึ้น เพราะอิทธิพลของชุมชนใกล้เคียง ผู้ที่มีการศึกษาสูงสามารถไปประกอบอาชีพที่ถนัด แต่ชุมชนมิได้ละเว้นการศึกษาโดยกระบวนการทางสังคมที่อาศัยพื้นฐานครอบครัว อาศัยระบบเครือข่ายในสังคม อาทิ วัด ผลลัพธ์ที่ได้รับจากการศึกษาดังกล่าวนั้น มีคุณค่าแก่สังคมสูง โดยไม่เคยปรากฏว่ามีอาชญากรรมใดๆ ในชุมชนเลยในห้วงเวลาที่ผ่านมา

4) การช่วยเหลือหรือการพึ่งตนเอง พื้นฐานแท้จริงเกิดจากการรวมกลุ่มอาชีพ เพราะสามารถพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจได้ แต่ก็มิได้ประสบความสำเร็จทุกกลุ่มอาชีพ โดยเฉพาะกลุ่มที่ขาดความร่วมมือหรือร่วมใจในการนำผลประโยชน์ของกลุ่ม การพ่วงฐานะกลุ่มให้ดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง ทำให้กลุ่มต้องสลายไปรวมกับกลุ่มที่มีศักยภาพดีกว่า

5) การต่อรองกับชุมชนภายนอก หรือกลุ่มเศรษฐกิจภายนอกชุมชน การรวมกลุ่มเพื่อต่อรองของชุมชนยังมีข้อด้อยอยู่บ้าง โดยเฉพาะการไม่สร้างเครือข่ายในสังคมร่วมกับชุมชนใกล้เคียงเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองกับสังคมให้มากยิ่งขึ้น

ปราณี หมอนทองแดง (2534) ศึกษาเรื่อง "ทิศทางการพึ่งตนเองในสังคมที่กำลังเปลี่ยนไป : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านสองแห่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ" เป็นการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะปัจจัย เงื่อนไขภายในและภายนอกชุมชน มีความพร้อมและเป็นเครื่องสนับสนุนสำคัญได้แก่

ปัจจัยภายในชุมชน

- 1) ผู้นำชุมชนที่มีความรู้ ความสามารถ และคุณธรรม
- 2) แรงจูงใจของชาวบ้านที่ต้องการเข้าร่วมโครงการหรือองค์กรที่เสริมสร้างหลักประกันในชีวิต
- 3) โครงสร้างทางเศรษฐกิจ ที่มีการประกอบกิจกรรมทางการเกษตรหลายอย่าง โดยเฉพาะระบบการเกษตรแบบไร้นาสวนผสม
- 4) โครงสร้างทางการเมือง คือ สถาบันชุมชน (บ้าน วัด โรงเรียน) มีความสามัคคีเข้มแข็ง และมีระบบจัดการกับความขัดแย้งภายในชุมชน
- 5) โครงสร้างทางสังคม คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน ความเป็นปึกแผ่นบูรณภาพ
- 6) การมีองค์กรเพื่อช่วยเหลือตนเองเกิดขึ้นด้วย

ปัจจัยภายนอก

ได้แก่ ภาครัฐ องค์กรการพัฒนาเอกชน ระบบตลาด (พ่อค้า) และนักการเมือง ซึ่งในชุมชนที่ตนเองได้จะต่อสู้เท่าทัน เลือกรับปัจจัยภายนอกที่มากกระทบต่อหมู่บ้านในช่วงเวลาต่าง ๆ กัน

ในกรณีบ้านหนองน้ำใส พบว่าปัจจัยภายในทั้งหมดได้ทำงานประสานเกื้อกูลและเชื่อมโยงกันอย่างเข้มแข็ง โดยอาศัยปัจจัยภายนอกเฉพาะเงื่อนไขที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนเข้ามาสนับสนุนองค์กรเพื่อช่วยเหลือตนเองที่จัดตั้งขึ้นภายในชุมชน

บ้านนาสะแก ปัจจัยเงื่อนไขภายในไม่สามารถทำงานประสานเชื่อมโยงกันได้ ต้องอาศัยปัจจัยภายนอกเข้ามาจัดระบบและแก้ไขปัญหของชุมชน

พวงพยอม เจริญทอง (2541) ศึกษาเรื่อง “การประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเองของเกษตรกร” ทำการศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการในการประกอบอาชีพของเกษตรกร และศึกษาลักษณะการประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเองที่เหมาะสมกับเกษตรกร ซึ่งกลุ่มตัวอย่างเป็นเกษตรกรบ้านเหล่าใหญ่ ในจังหวัดขอนแก่น พบว่า เกษตรกรมีปัญหาด้านการประกอบอาชีพที่สำคัญคือ ขาดทุนในการประกอบอาชีพไม่เพียงพอ ขาดการรวมกลุ่มอาชีพ ผลผลิตราคาตกต่ำ ขาดการสนับสนุนจากนักวิชาการภาครัฐและเอกชน เกษตรกรมีความต้องการประกอบอาชีพด้านการปลูกผักปลอดสารพิษ เลี้ยงไก่พื้นเมือง ทอผ้า และแปรรูปเกษตร การจัดกิจกรรมแทรกแซงทำให้เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเองดีขึ้น มีแนวโน้มที่จะพึ่งตนเองในด้านต่างๆ มากขึ้นเป็นส่วนใหญ่ มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ ช่วยเหลือหน้าที่การงานใน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ครอบครัวดีขึ้นสามารถผลิตอาหารไว้บริโภคเพียงพอ มีการใช้จ่ายอย่างประหยัด ลักษณะอาชีพที่มีแนวโน้มพึ่งตนเองได้มากกว่าอย่างอื่น คือ การปลูกผักปลอดสารพิษ อาชีพที่มีแนวโน้มพึ่งตนเองได้น้อย คือ อาชีพทอผ้า ความแตกต่างระหว่างก่อนและหลังการจัดให้มีกิจกรรมแทรกแซงทั้งในด้านรายได้ รายจ่าย สภาพในการประกอบอาชีพในทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม

อัจฉรีย์ ทองคำเจริญ (2542) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการทำกิจกรรมธรรมชาติเพื่อการพึ่งตนเองของกลุ่มสันติอโศก : กรณีศึกษาชุมชนศีรชะอโศก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ทราบถึงรูปแบบการทำกิจกรรมธรรมชาติ ศักยภาพในการดำเนินงานเพื่อการพึ่งตนเอง ปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของชุมชนศีรชะอโศก ผลการศึกษา พบว่า ปัจจุบันมีกิจกรรมเพื่อการพึ่งตนเองที่ครบวงจรใน 38 ฐานงานของชุมชน เช่น ฐานไร่ ฐานโรงครัว และรูปแบบการทำกิจกรรมธรรมชาติมีการเพาะปลูกพืชเพียงอย่างเดียว ไม่มีการเลี้ยงสัตว์ ในการเพาะปลูกจะปลูกพืชหลายชนิดที่จำเป็นในการอุปโภคบริโภคร่วมกันในลักษณะผสมผสาน พืชผักอายุสั้นจะปลูกหมุนเวียนเปลี่ยนชนิดกันไปตลอดทั้งปี ชาวปลูกตามฤดูกาล เมื่อเก็บเกี่ยวจะปลูกพืชชนิดอื่นทดแทน การปลูกพืชจะปล่อยให้เจริญเติบโตตามธรรมชาติ โดยยึดถือหลักอยู่ 4 ประการ คือ ไม่ไถพรวน ไม่ใช้สารเคมีกำจัดแมลง ไม่ใส่ปุ๋ยเคมี ไม่กำจัดวัชพืช เป็นการเปิดทางให้ธรรมชาติได้รักษาความอุดมสมบูรณ์ ด้วยกลไกที่มีอยู่ในตัวเองและทางชุมชนสามารถปฏิบัติตามได้ในระดับที่น่าพอใจ ศักยภาพในการดำเนินงานเพื่อการพึ่งตนเอง ในด้านการใช้ทรัพยากร การจัดการบุคลากร การติดต่อประสานงาน การทำกิจกรรมธรรมชาติ มีศักยภาพและประสิทธิภาพในการดำเนินงานสูง เป็นเพราะลักษณะเฉพาะตัวของชาวชุมชนศีรชะอโศก ที่มีความขยัน ประหยัด อดทน และใฝ่หาความรู้ตลอดเวลา ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของชุมชนนี้ คือ ศาสนาและผู้นำกลุ่ม บุคลากรและพลังของชุมชน กิจกรรมเพื่อการพึ่งตนเอง ปัจจัยเหล่านี้ทำให้ชาวชุมชนมีความเชื่อมั่นในวิถีชีวิตของตน มีสำนึกในการเป็นเจ้าของชุมชน มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน เป็นการนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในที่สุด

เสาวภา เดชาภิรมณ์ (2544) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเอง : กรณีศึกษาชุมชนศิรวัง จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อศึกษาแนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเอง ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงและสามารถสืบทอดภูมิปัญญาไว้ให้คงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน ศึกษาหลักการบริหารจัดการของชุมชน ผลการศึกษาพบว่า

1) การพัฒนาชุมชนได้ใช้หลักการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเอง ในทางปฏิบัติได้เกิดขึ้นมานานแล้วโดยเฉพาะในสังคมชนบทไทย ซึ่งความพยายามพึ่งตนเองในระดับต่าง ๆ จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อบุคคลมีความพยายามพึ่งตนเอง และประกอบด้วยปัจจัยหลายอย่าง เช่น

ลักษณะภูมิศาสตร์ ความสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ การมีวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นหล่อหลอมให้โครงสร้างทางสังคมของชุมชนนั้นมีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้

2) หลักการบริหารจัดการของชุมชนนี้ที่มีการตั้งรกรากประกอบอาชีพทำสวน “สมรม” ซึ่งเป็นการผสมผสานกันระหว่างสวนกับป่า มีรูปแบบวิธีการเพาะปลูกเลียนแบบธรรมชาติ การพัฒนาและหลักการบริหารจัดการภายในชุมชน เกิดจากการทำงานของหน่วยย่อยต่าง ๆ ทางสถาบันสังคมและได้ทำงานอย่างประสานสอดคล้องกัน เนื่องด้วยชุมชนนี้เป็นชุมชนที่มีพื้นฐานความสัมพันธ์แบบเครือญาติ หลักในการบริหารจัดการของชุมชนจึงใช้หลักการแบบคนในครอบครัว มีความยืดหยุ่น ช่วยกันดูแลซึ่งกันและกัน และทุกคนพร้อมใจกันที่จะปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน และวิถีความเป็นอยู่เรียบง่าย มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน อยู่กันแบบพี่น้องและวิถีการผลิตที่ไม่ทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และศักยภาพที่สามารถพัฒนาสร้างกลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้านได้ และเป็นองค์กรที่มีความเข้มแข็ง รวมทั้งสามารถผลิตสินค้า อุปโภคบริโภค นำไปแปรรูปเป็นสินค้าอุตสาหกรรม มีศักยภาพในการใช้ระบบเทคโนโลยีที่เหมาะสมผนวกกับภูมิปัญญาชาวบ้านที่สั่งสมมาเป็นร้อยปี เกิดเป็นระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศให้เข้มแข็ง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาในแนวใหม่ที่เน้นการพัฒนาชุมชน

บทที่ 3
วิธีการวิจัย
(Research Methodologies)

ประชากรที่ทำการศึกษา

ประชากรในการศึกษาค้างนี้ คืล กลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว

สถานที่ที่ทำการศึกษา

สถานที่ในการศึกษาค้างนี้ คืล กลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว เลขที่ 14 หมู่ที่ 11 ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้เครื่องมือต่าง ๆ ดังนี้

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งได้ทำการสัมภาษณ์
  - คุณอำนาจ หมายยอดกลาง ผู้อำนวยการกลุ่ม ฯ
  - คุณราญ พรหมบุตร สมาชิก
  - คุณสำเนา จันทรวาส สมาชิก
  - คุณสุวิตร สุขเสวย สมาชิก
  - คุณจันทร์ คณะนอก สมาชิก
  - คุณทองไล สีเนียง สมาชิก
2. การสังเกต
  - แบบมีส่วนร่วม
  - แบบไม่มีส่วนร่วม
3. แผนที่ตั้งที่ตั้งของกลุ่ม
4. อุปกรณ์และเครื่องมือใช้ต่างๆ เช่น
  - สมุดจดบันทึก
  - กล้องถ่ายรูป

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลมีวิธีการดำเนินการต่าง ๆ ดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร สิ่งพิมพ์ และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. รวบรวมข้อมูลจากการสังเกตการทำกิจกรรมของกลุ่มส่งเสริมกสิกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ซึ่งต้องเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่กลุ่มนี้มีการดำเนินการ และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เป็นการสังเกตเมื่อไม่สามารถเข้าร่วมในกิจกรรมบางกิจกรรมได้ สัมภาษณ์ผู้อำนวยการกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม และสำหรับบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องจะทำการซักถาม พูดคุยเพื่อให้ได้ข้อมูลตามหัวข้อดังนี้

- ประวัติการก่อตั้งกลุ่มส่งเสริมกสิกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว
- แนวคิดและหลักการดำเนินงานของกลุ่ม
- ข้อมูลทั่วไปของกลุ่ม และสมาชิกในกลุ่ม
- ขั้นตอนและวิธีการทำกสิกรรมไร้สารพิษของสมาชิก
- ผลที่ได้รับจากการทำกสิกรรมไร้สารพิษของสมาชิก
- ปัญหา และอุปสรรคในการดำเนินงาน

3. บันทึกข้อมูลที่ได้ในรูปการอธิบายแบบพรรณนา การอธิบายตามภาพถ่าย

4. กรอบแนวคิดในการศึกษา มีดังนี้

- 4.1 ข้อมูลการพึ่งตนเองด้านทรัพยากร

- การใช้ประโยชน์ในที่ดินทำกิน
- คุณภาพดินที่ใช้เพาะปลูก
- แหล่งน้ำที่ใช้อุปโภค บริโภค
- การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น

- 4.2 ข้อมูลการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ

- การผลิตและรายได้
- ผลผลิตและราคา
- ฐานะความเป็นอยู่
- สภาพหนี้สิน
- การอุปโภค บริโภค

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.3 ข้อมูลการพึ่งตนเองด้านสังคม

- ประชากรของหมู่บ้าน
- ครอบครัวและเครือญาติ
- การรับรู้ข่าวสาร
- การเห็นประโยชน์ของท้องถิ่น
- การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน
- การมีส่วนร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่ม

4.4 ข้อมูลการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี

- การใช้เครื่องทุ่นแรง
- การแก้ปัญหาโรคพืชที่ระบาด
- การเก็บเกี่ยวผลผลิต
- การใช้เทคนิคภูมิปัญญาในการผลิต

4.5 ข้อมูลการพึ่งตนเองด้านจิตใจ

- การมีศีลธรรม
- การช่วยเหลือเกื้อกูล
- การมีอุดมการณ์ในการพึ่งตนเอง
- ความขยันหมั่นเพียร
- การลดปัญหาความขัดแย้งในกลุ่ม

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตทั้งแบบไม่มีส่วนร่วมและแบบมีส่วนร่วม แล้วนำข้อมูลมาตรวจสอบ วิเคราะห์ เปรียบเทียบกับหลักการพึ่งตนเองตามที่ได้ทำการศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และทำการเรียบเรียง สรุปข้อมูลการพึ่งตนเองของกลุ่มส่งเสริมกสิกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว

ระยะเวลาในการศึกษา

เริ่มดำเนินการศึกษาดังแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ.2546 ถึง เดือนเมษายน พ.ศ.2547

บทที่ 4

ผลการวิจัยและวิจารณ์ผล

(Findings and Results)

ในบทนี้จะเป็นการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ร่วมกับการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมและได้มีการรวบรวมเนื้อหาต่าง ๆ ไว้ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไป
2. ประวัติความเป็นมา
3. พัฒนาการของกลุ่ม
4. องค์กรและโครงสร้างของกลุ่ม
5. การพึ่งตนเองของกลุ่ม
6. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน
7. วิจารณ์ผล

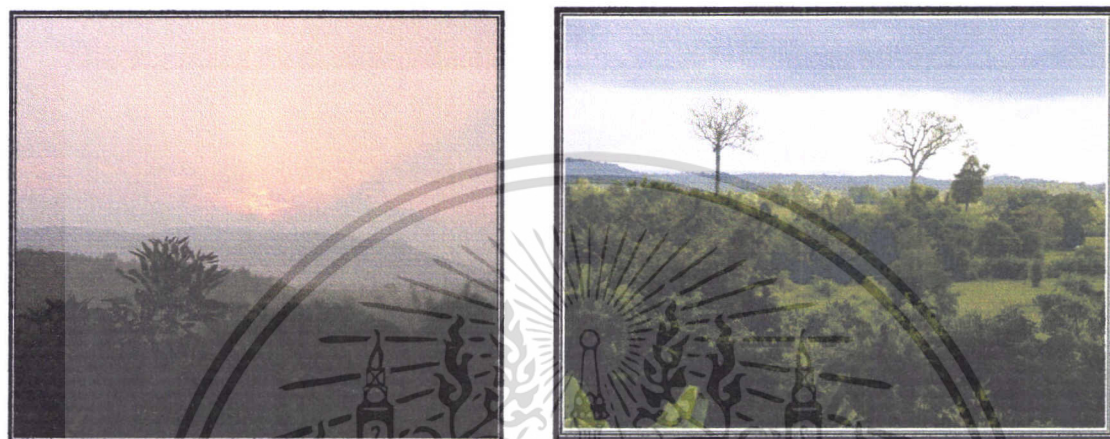
1. ข้อมูลทั่วไป

กลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไรสารพิษ วังน้ำเขียว ตั้งอยู่ในอำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา เลขที่ 14 หมู่ที่ 11 ตำบลวังน้ำเขียว ภูมิประเทศของจังหวัดนครราชสีมา มีลักษณะเป็นภูเขาสูงชันลาดด้วยอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่และอุทยานแห่งชาติทับลาน เป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารสำคัญ 3 สาย ได้แก่ ลำพระเพลิง ลำมูลบน ลำเชียงสง ไหลผ่านหลายอำเภอของจังหวัดนครราชสีมา รวมสูบน้ำผ่านจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ ไหลลงสู่ม่น้ำโขง ที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ลักษณะที่ตั้งของอำเภอวังน้ำเขียว อยู่ทางตอนล่างของจังหวัด และมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดปราจีนบุรี

ประชากรของอำเภอวังน้ำเขียวมีจำนวน 400,698 คน แบ่งพื้นที่การปกครองเป็น 5 ตำบล 68 หมู่บ้าน 1 เทศบาล อาชีพส่วนใหญ่ทำการเกษตร ได้แก่ ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ปลูกมันสำปะหลัง ไม้ผล และทำนา มีพื้นที่ทำการเกษตรรวมกันประมาณ 286,310 ไร่

2. ประวัติความเป็นมา

พื้นที่อำเภอวังน้ำเขียว ในอดีตมีสภาพภูมิประเทศเป็นเทือกเขาคดโค้งคล้ายกับทางภาคเหนือของประเทศไทย ดังภาพที่ 3 เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของจังหวัดนครราชสีมาหลายสาย คือ แม่น้ำลำพระเพลิง ลำมูลบน ลำเชียงสา และลำตะคองบางส่วน

ภาพที่ 3 ลักษณะพื้นที่ของอำเภอวังน้ำเขียว

เมื่อประมาณ 30 กว่าปีมาแล้วสภาพพื้นที่ของอำเภอวังน้ำเขียวเคยมีสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์ แต่เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรทำให้การใช้ทรัพยากรป่าไม้เป็นไปอย่างขาดความระมัดระวัง พื้นที่ป่าที่เคยมีอยู่ประมาณ 4 แสนไร่ได้ลดลงไปจากเดิมกว่าครึ่งหนึ่ง จึงก่อให้เกิดผลกระทบตามมา คือ กระแสน้ำป่าจะไหลลงมาอย่างรุนแรงทำลายพืชผลของชาวบ้านหน้าดินถูกพัดพาไปกับกระแสน้ำ ทำให้ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ส่วนตะกอนดินทำให้อ่างเก็บน้ำลำพระเพลิงเกิดการตื้นเขินอย่างรวดเร็ว เมื่อเกิดปัญหาดังกล่าวขึ้นเกษตรกรจึงต้องหันมาพึ่งสารเคมี เพื่อเป็นการควบคุมผลผลิตให้ได้ตามที่ต้องการ จึงทำให้เกิดผลกระทบอื่นๆ ตามมา ไม่ว่าจะเป็นผลกระทบสู่สิ่งแวดล้อม เกิดอันตรายแก่ผู้ผลิตและผู้บริโภค

เกษตรกรบางส่วนของหมู่บ้านน้ำซับโดยการนำของ คุณอำนาจ หมายยอดกลาง (ภาพที่ 4) ตระหนักถึงปัญหานี้จึงรวมตัวกันก่อตั้งเป็นกลุ่มชื่อ กลุ่มกสิกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2541 เพื่อฟื้นฟูสภาพป่า อนุรักษ์ดินและน้ำ โดยทำการเกษตรไร้สารพิษเพื่อไม่ให้มีสารเคมีตกค้างไหลลงสู่แม่น้ำทางตอนล่าง มีการดำเนินกิจกรรมตามแนวทางพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีลักษณะครบวงจร เช่น มีการผลิตแปรรูป ตลาด ฝึกอบรม ซึ่งเป็นกระบวนการเผยแพร่ความรู้ให้ผู้เข้ารับการอบรมได้มีแนวความคิดเพื่อนำความรู้ไปปฏิบัติ ตามแนวทางพึ่งตนเอง โดยทางกลุ่มได้จัดทำแปลงสาธิต และดำเนินการเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ฝึกอบรมถ่ายทอดการใช้สารชีวภาพแทนสารเคมีในการเพาะปลูกให้แก่เกษตรกรที่สนใจเดินทางมาศึกษาดูงานจากทั่วประเทศ และกลุ่มนี้ไม่ได้ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจ แต่เพื่อความปลอดภัยของเกษตรกร ในการประกอบอาชีพและผู้บริโภค ที่จะไม่ได้รับสารพิษตกค้างในอาหาร รวมทั้งเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นให้กับสมาชิก ชุมชน และสิ่งแวดล้อม ดังนั้นสมาชิกของกลุ่มทุกคนต้องผ่านการอบรม การทำกิจกรรมธรรมชาติก่อน และต้องทำกิจกรรมที่ไม่ใช้สารเคมีใด ๆ สมาชิกทุกคนของกลุ่มจึงต้องเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มเป็นประจำ

ภาพที่ 4 คุณอำนาจ หมายยอดกลาง

ที่มา : โครงการพัฒนาการท่องเที่ยว ตำบลไทยสามัคคี อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา (2004)

3. พัฒนาการของกลุ่ม

3.1 การเกิด

การก่อตั้งกลุ่มเกิดขึ้นโดย คุณอำนาจ หมายยอดกลาง ซึ่งมีความสนใจในอาชีพการทำเกษตรกรรมมานานแล้ว แต่เนื่องจากยังไม่มีโอกาสได้ลงมือปฏิบัติอย่างจริงจังในช่วงนั้น เพราะคุณอำนาจ มีอาชีพการงานอยู่แล้วคือ เป็นช่างซ่อมเครื่องจักรกลหนักซึ่งทำให้ได้มีโอกาสไปทำงานยังต่างประเทศ แต่ด้วยความฝักใฝ่ใจอยู่กับความสนใจที่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำให้คุณอำนาจได้เข้าศึกษา ค้นคว้าถึงรูปแบบและวิธีการทำการเกษตรให้เป็นในลักษณะเดียวกับป่าที่มีสิ่งมีชีวิต พืชพรรณธรรมชาติที่หลากหลายอาศัยอยู่ด้วยกันโดยไม่ต้องมีคนคอยดูแลรักษา ไม่มีการใช้สารเคมีพืชผักก็ยังสามารถเจริญเติบโตได้ดีซึ่งจะนำมาประยุกต์ใช้ในการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี เมื่อทำการศึกษารวมชาติควบคู่ไปกับการศึกษาหลักธรรมะตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วนึกถึงหลักคำสอนที่ว่า “อาหารเป็นหนึ่งในโลก” เพราะคนต้องมีการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บริโภคอาหารเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ทำให้มองเห็นอนาคตที่จะสร้างความเจริญก้าวหน้าในการทำการเกษตร จึงพาครอบครัวเดินทางมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา เนื่องจากเห็นว่าพื้นที่นี้มีความอุดมสมบูรณ์ ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศเหมาะสมกับการทำการเกษตร จึงได้เริ่มทำการเกษตร แต่เมื่อได้เห็นวิถีการทำเกษตรกรรมของเกษตรกรในบริเวณนั้นที่มีการใช้สารเคมี แล้วทำให้สภาพพื้นที่ ที่ดิน สภาพแวดล้อม ตลอดจนสภาพร่างกายของเกษตรกรผู้ผลิตเองนั้นทรุดโทรมลง จึงทำการคิดหาวิธีการที่จะทำการฟื้นฟู และเปลี่ยนแปลงแนวความคิดการทำการเกษตรโดยใช้สารเคมีมาเป็นแบบไม่ใช้สารเคมี ซึ่งคุณอำนาจได้ทำการเผยแพร่ความรู้การทำเกษตรไร้สารพิษ ที่ตนเองได้ปฏิบัติอยู่ให้เกษตรกรได้เข้ามาเรียนรู้ ศึกษาขั้นตอน วิธีการปฏิบัติซึ่งก็เป็นที่ยอมรับของผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงาน เพราะประสบการณ์ ต่าง ๆ ที่ได้สอนไปนั้นเป็นประสบการณ์จริงที่คุณอำนาจได้ทำจนประสบผลสำเร็จมาแล้วที่ได้ เริ่มต้นทำการเกษตรไร้สารพิษมากกว่า 8 ปีจากการเริ่มต้นทำเกษตรบนพื้นที่นั้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 จนมาถึงปัจจุบัน ซึ่งชี้ให้เห็นได้ว่าการทำการเกษตรได้ดีโดยไม่ต้องพึ่งการใช้สารเคมี ที่มีแต่ปัญหาตามมามากมาย

3.2 การขยายตัวและพัฒนาการ

เมื่อเกษตรกรมองเห็นถึงการประสบความสำเร็จจากการทำการเกษตรไร้สารพิษของคุณอำนาจ จึงสนใจนำไปปฏิบัติตาม แล้วเกิดการรวมตัวกันก่อตั้งเป็นกลุ่มการทำกิจกรรมขึ้นชื่อว่า กลุ่มกิจกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2541 และมีพัฒนาการของกลุ่มดังแสดงในภาพที่ 5

3.3 การดำรงอยู่

ในปัจจุบันกลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว มีการประกอบกิจกรรมการทำเกษตรกรรมในรูปแบบกิจกรรมไร้สารพิษ โดยไม่ใช้สารเคมีใด ๆ มีสมาชิก 620 คน พื้นที่ 32 หมู่บ้าน 5 ตำบลของอำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา และมีกิจกรรมที่ดำเนินการในรูปแบบครบวงจร คือ การผลิต การแปรรูป การตลาด การฝึกอบรม การสาธิต การพัฒนากลุ่ม

4. องค์การและโครงสร้างของกลุ่ม

4.1 แนวความคิด

4.1.1 แนวความคิดในการก่อตั้งกลุ่ม

จากแนวความคิดในการก่อตั้งกลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียวของคุณอำนาจ หมายยอดกลาง ผู้อำนวยการของกลุ่มได้เล่าว่า ตนเองมีความสนใจงานเกษตรมานานแล้ว แต่ยังไม่มีโอกาสได้สัมผัสโดยตรง ทั้งนี้อาชีพเริ่มแรกของท่านเป็นช่างซ่อม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เครื่องจักรกลหนัก สำนักงาน รพช. จากนั้นไปทำงานยังต่างประเทศได้เงินเดือนหลายหมื่นบาท แต่เพราะมีความฝังใจอยู่กับเรื่องการทำกรเกษตร จึงพาครอบครัวเดินทางมุ่งสู่อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา ที่ที่ดินจำนวน 40 ไร่ทำการสร้างงานทางการเกษตรโดยเริ่มต้นจากการปลูกต้นไม้ 20 ไร่เพื่อสร้างความชุ่มชื้นให้กับผืนป่า และเคยได้ลงถามตัวเองว่า “อยากทำการเกษตร ไม่ต้องใช้สารเคมีจะได้ไหม” แล้วจึงมีแนวความคิดที่ว่าทำไมป่าไม่มีคนคอยดูแล ใสน้ำ รดน้ำ พรุนดิน พืชพรรณอาหารก็ยังสามารถอยู่ได้ คุณอำนาจจึงตั้งใจศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติ พร้อมกับศึกษาธรรมชาติไปพร้อมกัน ทำให้เข้าใจวงจรของธรรมชาติมากขึ้น และมีเหตุผลในการทำกรเกษตรเพราะว่า พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนว่า “อาหารเป็นหนึ่งในโลก” และเล็งเห็นว่างานเกษตรมีอนาคต เพราะคนต้องกินทุกวัน จึงทำให้ตัดสินใจอย่างไม่ลังเล คุณอำนาจ จึงแนะนำให้เพื่อนเกษตรกรศึกษาความสมดุลของธรรมชาติ สำหรับคุณอำนาจเริ่มต้นทำกิจกรรมไร้สารพิษมาเมื่อปี พ.ศ.2537 ซึ่งแต่ก่อนพื้นที่ที่ทำอยู่ในปัจจุบันเป็นภูเขาหัวโล้น แต่เมื่อทำมาได้ 7 – 8 ปี ก็เป็น การพิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า สามารถที่จะไม่ใช้สารเคมีได้กรเกษตรก็สามารถพัฒนาให้ดีขึ้นได้

4.1.2 แนวความคิดในการดำเนินงาน

จากการที่ได้สัมภาษณ์ คุณอำนาจ หมายยอดกลาง (2546) ทำให้ได้ทราบถึงแนวความคิดและหลักในการดำเนินงานของกลุ่ม ดังนี้

จุดมุ่งหมายของกลุ่มจัดตั้งขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อ ทำกรเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี ทำกรฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำ ดำเนินงานตามแนวทางพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง โดยให้แต่ละหมู่บ้านแต่งตั้งตัวแทนมาเป็นคณะกรรมการ ซึ่งจะมีทั้งหมด 32 คน โดยมี คุณอำนาจ หมายยอดกลาง เป็นผู้อำนวยการ มีการประชุมกันเดือนละครั้ง เนื้อหาในการประชุมกันจะเป็น การพูดคุยถึงปัญหา แล้วร่วมกันแก้ปัญหา มีการตกลงแนวทางการทำกรเกษตรให้เป็นไปตามแนวพระราชดำริ โดยเริ่มจากเล็กไปใหญ่ และร่วมกันคิดว่าจะทำการปลูกผักจะต้องทำให้ตลาดมีความต้องการผักที่ปลอดภัยสารพิษ โดยเน้นตลาดไปที่ผู้บริโภคที่ห่วงสุขภาพและต้องการอาหารเพื่อการบริโภคที่ปลอดภัยสารพิษ แล้วทางกลุ่มจึงเริ่มทำการปลูกผักปลอดภัยสารพิษ แต่ทางกลุ่มไม่มี อุปกรณ์ และเครื่องมือที่ใช้ตรวจสอบสารพิษที่ตกค้างในผัก ทางกลุ่มและสมาชิกจึงเปลี่ยนแนวกรดำเนินงานใหม่เป็นการทำกรเกษตรโดยไร้สารพิษ คือ ทำกรปลูกผัก ไม้ผล โดยไม่ใช้สารเคมี ตั้งแต่ขั้นตอนการผลิต การบรรจุ การจำหน่าย จนถึงมือผู้บริโภค

ก่อนการลงมือปฏิบัติงานทุกอย่าง คุณอำนาจได้ให้แนวคิดไว้ว่าควรที่จะมีการวางแผนงานทุกอย่างไว้ เมื่อว่าเวลาที่เกิดปัญหาขึ้นมาซึ่งปัญหาของกลุ่มคือ การผลิตผักไม่เพียงพอกับที่ตลาดต้องการ ซึ่งวิธีการแก้ไขปัญหาคือทำการวางแผนการผลิตโดยการนำเอาการตลาดนำการผลิต ผลิตให้ขาดตลาดเข้าไว้ ถ้ามีการผลิตเกินก็จะให้ชะลอการผลิตลง หรือถ้ามีต้องลดการผลิตลง ก็จะทำให้การผลิตลดลง เพื่อไม่ให้ผลผลิตล้นตลาดแล้วจะทำให้ราคาตกต่ำ แต่ปัญหาผลผลิตขาดตลาดไม่ค่อยเป็นปัญหาเพราะส่วนใหญ่แล้วผลผลิตที่ออกมาจะไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้บริโภค

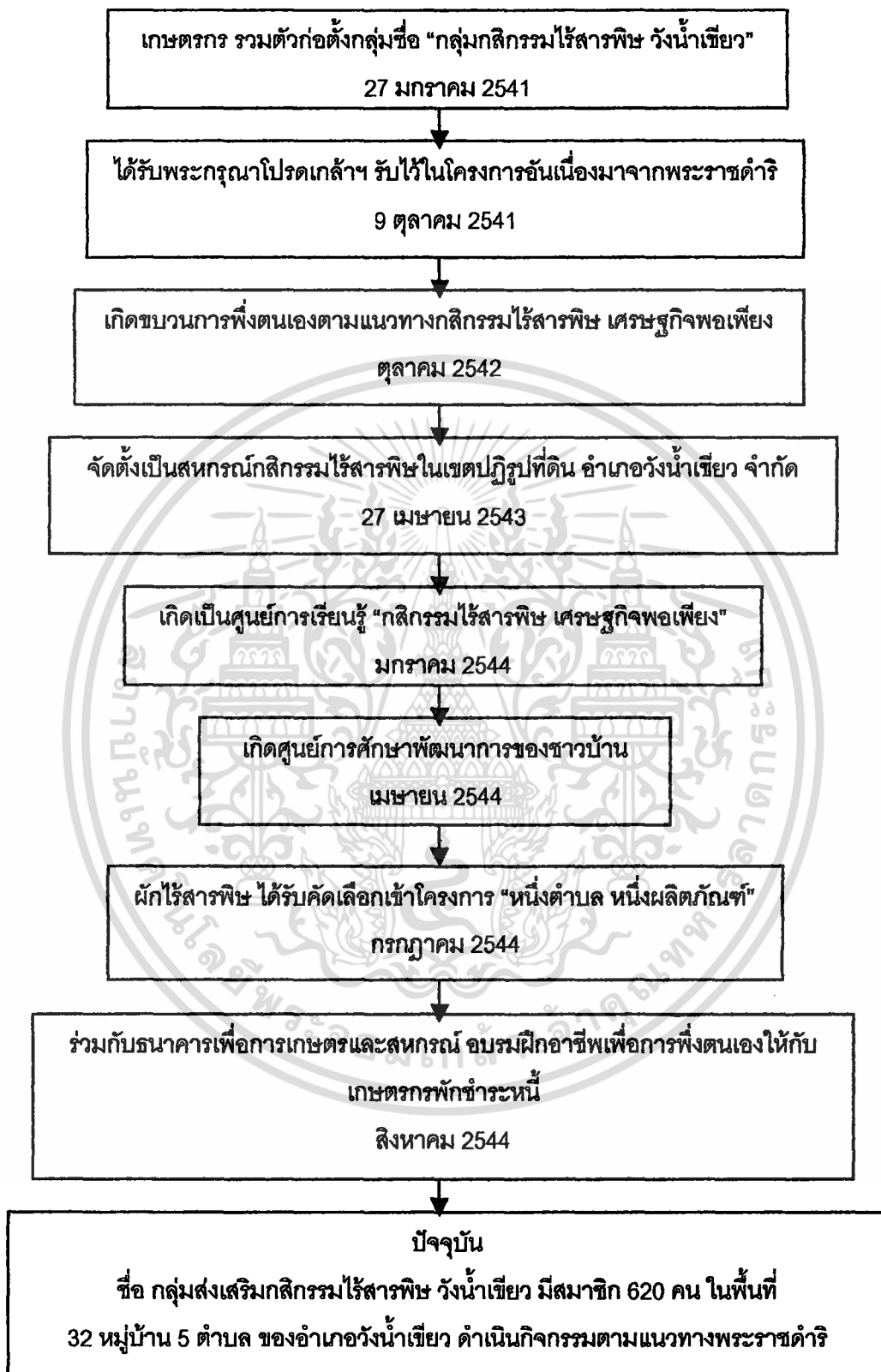
การขอรับความช่วยเหลือ และการสนับสนุนจากภายนอกในการจัดตั้งเป็นโครงการส่งเสริมกิจกรรมไร่สารพิษ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของกลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร่สารพิษ วังน้ำเขียว ซึ่งคุณอำนาจ หมายยอดกลาง ได้ให้หลักการดำเนินงานของกลุ่มเอาไว้ว่า “การขอรับการช่วยเหลือ หรือขอรับการสนับสนุนต้องมาจากความต้องการของสมาชิกในกลุ่มที่มีการแสดงความคิดเห็น และลงความเห็นร่วมกันจากผู้ที่ต้องการจะปฏิบัติจริงแล้วทำการเขียนโครงการเสนอ ซึ่งโครงการต่าง ๆ จะมีลักษณะของการพึ่งตนเอง มีการผลิตในรูปแบบครบวงจรซึ่งจะเป็นการสร้างทุนทางวัตถุ โดยเฉพาะวัตถุดิบ โดยโครงการต่าง ๆ ที่ได้ทำไปนั้นจะเป็นโครงการที่ใช้หลักการที่เรียกว่า การระเบิดจากข้างใน”

ในส่วนของงบประมาณที่ได้จากโครงการต่าง ๆ แล้ว ถ้ามีการใช้ไม่ดีก็จะไม่เกิดประโยชน์ แต่มันยังเป็นการทำลายความมั่นคงของกลุ่มได้อีกด้วยดังนั้นคุณอำนาจ หมายยอดกลาง (2546) จึงมีหลักการจัดสรรสิ่งต่าง ๆ ให้เกษตรกรได้นำไปใช้ในการประกอบอาชีพการส่งเสริมอาชีพอื่น ๆ และการเผยแพร่ความรู้ใหม่ ๆ นั้นจะต้องดูให้เหมาะสมกับแต่ละคนและให้แนวคิดไว้ว่า “คนเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับเป็นชนมครกแล้ว สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1) หัวกะทิชนมครก คือ พวกหัวไวใจกล้า ขอบคิดค้น ทดลอง และแสวงหาสิ่งใหม่ ๆ มาปรับปรุงยุคที่ใช้อยู่ตลอดเวลา เข้าข่ายเป็นพวกหัวไวใจกล้า กล้าที่จะเปลี่ยนแปลงอะไรใหม่ ๆ กล้าที่จะทดลองให้เกิดความเหมาะสมกับตัวเอง

2) เนื้อชนมครก คือ พวกที่ใช้ความสำเร็จของผู้อื่นมาตัดสินการยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่ตนเองจะนำไปประยุกต์ใช้ รอเวลาจนแน่ใจแล้วว่าสามารถทำให้ประสบความสำเร็จได้จึงเริ่มลงมือดำเนินการ

3) ก้นชนมครก คือ พวกที่ไม่ยอมรับอะไรเลย ไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลง”

ภาพที่ 5 แสดงพัฒนาการของกลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไรสารพิษ วังน้ำเขียว

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.1.3 แนวความคิดการดำเนินงานในอนาคต

จากแนวความคิดในการจัดตั้งกลุ่มของ คุณอำนาจ หมายยอดกลาง (2546) ที่มีแนวความคิดมาจากความศรัทธา และความเชื่อที่ว่า ป่า หรือพืชพรรณธรรมชาติที่มีอยู่ในป่าสามารถอยู่ได้โดยไม่ต้องคอยดูแล บำรุงรักษาโดยใช้สารเคมี การทำนา ทำเกษตรสมัยก่อนที่ไม่มีการใช้สารเคมีก็ยังสามารถให้ผลผลิตได้ดี แต่จากการที่ประเทศมหาอำนาจส่งแนวความคิดในการทำเกษตร การดำรงชีวิตต้องอาศัยเงิน ทุกคนต้องทำงาน หาเงิน ทำการเกษตรก็ต้องให้ได้เป็นเงิน คนจึงไม่คิดที่จะช่วยเหลือกันทำเกษตรมุ่งหวังแต่รายได้ ต้องใช้สารเคมีทำให้เกิดการเสียสมดุล ชาติทุน ประเทศชาติต้องล่มสลาย เกษตรกรขาดน้ำใจ จิตใจแห้งแล้ง จึงมีความคิดและความศรัทธาว่าต่อไปในอนาคตจะสร้างป่า ทำการเกษตรแบบป่า ซึ่งเป็นโครงการที่จะทำต่อไปในอนาคต คือ มีการปลูกไม้หลัก ไม้รอง (ที่สามารถแปรรูปให้ผลผลิต) และไม้พื้น (สมุนไพร) โดยจะทำการจัดระบบจากประสบการณ์ บทเรียน ในหลักสูตรการอบรมร่วมกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ โครงการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิต

4.1.4 แนวความคิดในการเผยแพร่ความรู้

มีการจัดให้กลุ่มเป็นศูนย์การพัฒนาการของชาวบ้าน ให้ผู้ที่สนใจเข้ามาศึกษาอบรม ซึ่งจะเป็นการให้บุคคลภายนอกได้เริ่มมองเห็น เริ่มคิด ให้กลุ่มเป็นผู้ชี้แนะแนวทางแนวความคิดการปลูกผักโดยไม่ใช้สารเคมี ควบคู่กับการเรียนรู้การทำเกษตรโดยอาศัยหลักการทางธรรมชาติเข้ามาช่วย เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ ในอนาคตต่อไปจะจัดตั้งพื้นที่ให้สามารถสร้างเป็นเครือข่ายโยงใยให้คนได้มีการเรียนรู้เคลื่อนย้าย ตามคติที่ว่าของ คุณอำนาจ หมายยอดกลาง (2546) ได้ให้คติความคิดไว้ว่า “คนต้องมีการเคลื่อนย้าย ชีวิตต้องมีการเคลื่อนไหว” จึงจะทำให้เห็นสิ่งแปลกใหม่ เกิดประสบการณ์ ภูมิความรู้ ภูมิปัญญาใหม่ ๆ คนที่จะคิดอะไรใหม่ ๆ ได้จะต้องได้รับการรับรู้ การสัมผัส จึงจะเกิดความรู้ สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ได้นำมาประมวลผลเพื่อมองหาทิศทางใหม่ ๆ จากข้อมูลต่าง ๆ ที่สัมผัสมา ซึ่งจากแนวความคิดนี้ทำให้ทางกลุ่มจัดการอบรมให้กับสมาชิก และผู้ที่สนใจได้เข้ามาหาประสบการณ์กับกลุ่ม ฯ

4.2 กิจกรรมการดำเนินงานของกลุ่ม

4.2.1 ส่งเสริมให้สมาชิกมีอาชีพด้วยการปลูกผักไร้สารพิษ

มีสมาชิกผู้ปลูกผักไร้สารพิษจำนวน 174 รายในพื้นที่ 32 หมู่บ้าน ผักที่ปลูกก็มีทั้งประเภทเมืองหนาว เช่น ผักสลัดแก้ว ผักโศกแดง ผักโศกเขียว ปลูกพืชผักทั่วไป เช่น มะเขือ ถั่วฝักยาว ผักที่ปลูกทั้งหมดมีประมาณกว่า 90 ชนิด ดังภาพที่ 6 โดยสมาชิกแต่ละคนจะปลูกตามความถนัดของตนเอง และปลูกคนละประมาณ 4 ชนิดสลับแถวกันไปเพื่อให้ได้ผลผลิตออกทุกวัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ขั้นตอนการดำเนินงานจะทำการสำรวจว่าสมาชิกทั้งหมด 620 คน ใครมีความสามารถทำอะไรได้บ้าง พบว่ามีสมาชิก 174 คนที่มีความสามารถที่จะทำการเกษตรแล้วทำการแบ่งสมาชิกออกเป็น 2 พวก คือ กลุ่มพอมีพอกิน มีความพร้อมมาก ก็จะให้ทุนสำรองประมาณ 2 หมื่นบาท และกลุ่มยากลำบาก ไม่มีเครื่องมือ ที่ดินทำกิน ก็ให้ทุนสำรองประมาณ 3 หมื่นบาท โดยทุนทั้งสองกลุ่มจะให้เป็นสิ่งของ อุปกรณ์ เครื่องมือในการประกอบอาชีพ แล้วยกแนวทางพึ่งพากัน รู้รักสามัคคีกันประกอบอาชีพ

ภาพที่ 6 พืชผักที่เกษตรกรปลูก

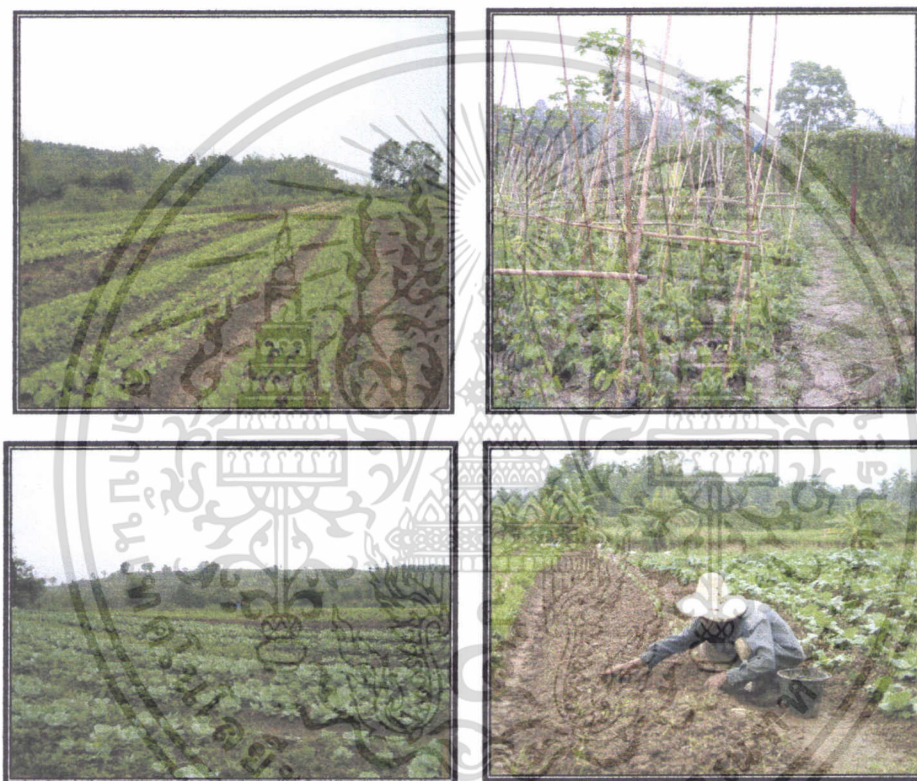
ปัจจุบันการปลูกผักจะให้แต่ละคนปลูกคนละ 4 – 6 ชนิดซึ่งแต่ละคนจะเลือกปลูกอะไรก็ได้แล้วแต่ความถนัดบนพื้นที่ 2 งาน โดยให้ทำงานเป็นลักษณะครอบครัว ผักแต่ละแปลงมีขนาด 1x20 เมตร ในการกำหนดขนาดพื้นที่ให้แต่ละคนทำในพื้นที่ 2 งานเพื่อให้สามารถดูแล จัดการได้อย่างทั่วถึง สามารถคำนวณผลผลิตในแต่ละวันได้ และง่ายต่อการส่งเสริมที่ไม่มีเจ้าหน้าที่คอยควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด ซึ่งสมาชิกเกษตรกรผู้ปลูกจะมาประชุมปรึกษาหารือกันว่าควรจะทำอย่างไร ใ้ปลูกอะไรดี โดยในการผลิตจะทำการทยอยปลูกผักครั้งละ 1 แปลงต่อชนิด แล้วเว้นไว้ 2 – 3 วัน จึงเริ่มทำการปลูกใหม่ ดังภาพที่ 7 ทำเช่นนี้เพื่อเป็นการหมุนเวียนให้ได้ผักส่งตลาดตลอด และไม่ต้องใช้แรงงานจากที่อื่น เพราะผลผลิตจะได้ไม่ชนกันมาก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

และผลผลิตที่ออกมาสามารถพึ่งตนเองได้แล้วสมาชิกจะส่งผลผลิตมาให้กับศูนย์เพื่อทำการบรรจุ แล้วส่งขายสู่ตลาดต่อไป

4.2.2 จัดตั้งธนาคารกลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร่สารพิษ ตามแนวพระราชดำริ

เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนให้แก่สมาชิก มีบริการฝาก-ถอน และกู้เงิน โดยเฉพาะการให้บริการชำระเงินค่าผลผลิตของสมาชิก ซึ่งสมาชิกทุกคนจะมีบัญชีเงินฝากกับธนาคาร ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 477 คน

ภาพที่ 7 การปลูกผักไร่สารพิษ

4.2.3 ส่งเสริมให้สมาชิกรวมกลุ่มอาชีพต่าง ๆ

ประกอบด้วยกลุ่มอาชีพจำนวน 10 กลุ่ม เพื่อสร้างอาชีพใหม่ ๆ ให้สมาชิกผู้สนใจและว่างจากการทำงาน เพื่อสร้างรายได้เพิ่มให้กับครอบครัว ได้แก่

- 1) กลุ่มสตรีแปรรูปผลผลิต
- 2) กลุ่มจำหน่ายผลผลิต
- 3) กลุ่มทำอิฐ ดินซีเมนต์
- 4) กลุ่มทำปุ๋ยชีวภาพ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- 5) กลุ่มเพาะชำกล้าไม้
- 6) กลุ่มช่างยนต์เล็ก
- 7) กลุ่มร้านค้าสาธิต
- 8) กลุ่มเยาวชน
- 9) กลุ่มผู้สูงอายุ
- 10) กลุ่มเผาถ่านไร่รมลพิษ

4.2.4 จัดตั้งร้านค้าสาธิต

ซึ่งจะใช้เป็นแหล่งจำหน่ายเครื่องอุปโภคบริโภค ปัจจัยการผลิต สำหรับให้บริการแก่สมาชิกในราคาที่ไม่สูงกว่าท้องตลาดและไม่จำหน่ายสุรา บุหรี่ สิ่งเสพติดทั้งหลาย น้ำอัดลม ตลอดจนสารเคมี โดยมียอดเงินการจำหน่ายเฉลี่ยเดือนละ 30,000 บาท

4.2.5 รวบรวมและจำหน่ายผลผลิตไร่สารพิษ

โดยทำการรวบรวมผลผลิตของสมาชิกที่เก็บเกี่ยวแล้ว หลังจากนั้นสมาชิกจะนำผลผลิตรวบรวมส่งให้กับทางกลุ่มทำการคัดเกรดและบรรจุใส่ถุง โดยการรวบรวมผลผลิตที่จะบรรจุใส่ถุงนี้จะทำกันสัปดาห์ละ 3 ครั้ง คือ วันจันทร์ วันพุธ และวันศุกร์ โดยสมาชิกที่มีรถบรรทุกเล็กเป็นผู้รับผิดชอบรวบรวมผลผลิตจากแปลงของสมาชิกในแต่ละหมู่บ้าน มาทำการคัดขนาดและบรรจุ โดยกลุ่มสตรีและผู้สูงอายุ แล้วทางกลุ่มจะเป็นผู้นำส่งจำหน่ายยังตลาดสดภายในจังหวัดและที่กรุงเทพมหานคร คือตลาดสดบางกะปิ ส่งห้างสรรพสินค้า เช่น เลมอนฟาร์ม

4.2.6 การทำสารสกัดและปุ๋ยชีวภาพ

โดยสมาชิกจะทำการรวมกลุ่มกันผลิตน้ำหมักชีวภาพ ซึ่งได้จากการหมักเศษอาหาร พืชสด และสมุนไพร สำหรับใช้เป็นปุ๋ยน้ำ ฮอริโมน และสมุนไพรไล่แมลง รวมทั้งทำปุ๋ยหมักชีวภาพ สำหรับใช้แทนปุ๋ยเคมี เพื่อเป็นการลดต้นทุนในการผลิต ดังภาพที่ 8

4.2.7 การผลิตอิฐดินซีเมนต์

อิฐดินซีเมนต์เป็นวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างอาคารบ้านเรือนแทนไม้เพื่อลดการตัดไม้ทำลายป่า และสามารถใช้งานได้ถึงเก็บกักน้ำ ทางกลุ่มสามารถผลิตอิฐดินซีเมนต์ได้ทั้งแบบชนิดตรง และอิฐโค้ง โดยใช้ดินที่สามารถจัดหาได้ในท้องถิ่น เป็นการสร้างอาชีพให้กับคนในชนบทได้อีกทางหนึ่ง

ภาพที่ 8 ถังน้ำหมักชีวภาพ

4.2.8 เต่าเผาถ่านไร่หมลพิษ

การก่อสร้างเต่าเผาถ่านที่มีคุณสมบัติพิเศษสามารถใช้กิ่งไม้ที่ได้จากการตัดแต่งพืชสวนแทนการตัดไม้ใหญ่ และได้ถ่านที่มีคุณภาพสูง ใช้น้ำที่ได้จากควั่นเผาถ่านสามารถนำไปใช้เป็นสารเร่งการเจริญเติบโตของพืชและป้องกันแมลงศัตรูพืชได้โดยไม่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม

4.2.9 ส่งเสริมการอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม

โดยการปลูกหญ้าแฝกบริเวณพื้นที่ลาดเอียง ปลูกต้นไม้บริเวณพื้นที่ต้นน้ำ เลิกใช้สารเคมีในการเพาะปลูก เลิกเผาฟางและหญ้าโดยนำมาใช้คลุมผิวดิน

4.2.10 เผยแพร่ความรู้และประสบการณ์ด้านกิจกรรมกลุ่มอาชีพ

ทำการเผยแพร่ความรู้และประสบการณ์กิจกรรมกลุ่มอาชีพให้แก่บุคคลอื่นด้วยการจัดฝึกอบรมดูงาน มีผู้มาศึกษาดูงานปีละกว่า 10,000 คน ซึ่งทางศูนย์ได้จัดตั้งให้เป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้และประสบการณ์ในการทำงานนศึกษากรรมไร่สารพิษ และการดำเนินกิจกรรมตามแนวพระราชดำริ ให้แก่เกษตรกรและผู้สนใจในรูปแบบการฝึกอบรม ศึกษาดูงาน โดยจะดำเนินการภายใต้ความรับผิดชอบของศูนย์ศึกษาการพัฒนาของชาวบ้าน หลักสูตรในการอบรมจะมาจากพัฒนาการจากกลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร่สารพิษ วังน้ำเขียว ที่สมาชิกได้รวมตัวกันเพาะปลูกพืช โดยไม่ใช้สารเคมีใด ๆ และดำเนินกิจกรรมตามแนวพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง ทำให้การดำรงชีวิตที่เกิดจากผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 ดีขึ้น สมาชิกจึงนำประสบการณ์ดังกล่าวเผยแพร่สู่เพื่อน ๆ เกษตรกรคนอื่น ซึ่งก็มีเกษตรกร เข้ารับการฝึกอบรมตั้งแต่วันที่เดือนสิงหาคม พ.ศ.2545 จำนวนกว่า 2,100 คน และเข้าศึกษาดูงานจำนวนกว่า 7,300 คน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ในการอบรมมุ่งเน้นการเปลี่ยนจิตสำนึก แนวความคิดตลอดจนการฝึกปฏิบัติสู่แนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีหลักสูตรดังนี้

1) หลักสูตร “กลไกกรรมไร้สารพิษ เศรษฐกิจพอเพียง” ระยะเวลา 4 วัน
รายละเอียดของหลักสูตร

เป็นหลักสูตรที่ผู้เข้ารับการอบรมจะได้รับการถ่ายทอดประสบการณ์ในการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี การทำสารสกัดชีวภาพจากเศษอาหารที่เหลือใช้ในครัวเรือน และในแปลงเพาะปลูกใช้แทนปุ๋ยเคมี การทำสารสกัดสมุนไพรใช้แทนสารเคมีกำจัดแมลง แนวทางการดำรงชีพตามแนวทาง เศรษฐกิจพอเพียง ที่สามารถทำให้มีอาชีพ มีรายได้และหลุดพ้นจากภาระหนี้สินเพื่อคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัว ทำให้สามารถลดต้นทุนและเพิ่มรายได้จากการผลิต โดยจะมีวิทยากรที่มีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์จากหลายวงการ เช่น นักวิชาการ นักพัฒนา นักการเมือง นักบวช รวมทั้งเกษตรกรที่มีประสบการณ์และประสบความสำเร็จในการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี

หัวข้อการฝึกอบรม

- หัวข้อบรรยาย ได้แก่ เปิดโลกจุลินทรีย์ กระบวนการกลุ่มทางรอดของเกษตรกรเปลี่ยนวิกฤตให้เป็นโอกาส กระบวนการกอบกู้ชาติ เป็นธรรมเป็นไท
- หัวข้อกิจกรรมกลุ่ม ได้แก่ กิจกรรม 5 ส. การดูแลสุขภาพด้วยตนเอง การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม และประสบการณ์ชีวิต
- หัวข้อสาธิตและฝึกปฏิบัติ ได้แก่ การทำสารสกัดชีวภาพ การทำสารสกัดสมุนไพรป้องกันโรคและแมลง การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การทำกลไกกรรมไร้สารพิษ การแปรรูปอาหาร การทำฮิสทีนซีเมนต์ เป็นต้น

2) หลักสูตร “สังขรณ์ชีวิต” ระยะเวลา 5 วัน

รายละเอียดของหลักสูตร

เป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นการถ่ายทอดประสบการณ์ด้านอาชีพที่สามารถทำอยู่ในชุมชนโดยใช้พื้นที่ไม่มาก มีรายได้เร็ว และสามารถพัฒนาเป็นธุรกิจชุมชนได้ เป็นอาชีพตามแนวทางเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง เช่น การฮิสทีนซีเมนต์ การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การทำสารสกัดชีวภาพ การทำสารสมุนไพรไล่แมลง การเผาถ่านแบบประสิทธิภาพสูงเป็นการเผาถ่านจากกิ่งไม้ สามารถนำไอน้ำจากควันมาทำเป็นสารไล่แมลงได้ การปลูกผักไร้สารพิษ ผู้ผ่านการฝึกอบรมสามารถเลือกที่จะฝึกหัวข้อใดหัวข้อหนึ่งได้และเป็นการฝึกร่วมกับเกษตรกรที่มีประสบการณ์ สามารถนำกลับไปยึดเป็นอาชีพได้ โดยมีวิทยากรหลากหลายวงการมาแลกเปลี่ยน

ประสบการณ์ แนวคิดการดำรงชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และแนะนำวิธีการเขียนโครงการเพื่อเสนอขอรับทุนสนับสนุนการประกอบอาชีพ

หัวข้อการฝึกอบรม

- หัวข้อการบรรยาย ได้แก่ เปิดโลกจุลินทรีย์ กระบวนการกลุ่มทางรอดของเกษตรกร กระบวนการกู้ชาติ เป็นธรรมเป็นไท การประสานความร่วมมือแหล่งทุน
- หัวข้อฝึกอาชีพ โดยเลือกหัวข้อใดหัวข้อหนึ่ง ดังนี้

หัวข้อที่ 1 การทำสารสกัดชีวภาพจากเศษอาหารและเศษพืช การทำสารป้องกันโรคแมลงจากพืชสมุนไพร การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ

หัวข้อที่ 2 การทำอิฐดินซีเมนต์

หัวข้อที่ 3 การปลูกผักไร้สารพิษ

หัวข้อที่ 4 การเผาถ่านแบบประสิทธิภาพสูง

3) หลักสูตร “เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง” ระยะเวลา 10 วัน

รายละเอียดของหลักสูตร

เป็นหลักสูตรที่ผู้เข้ารับการอบรมจะได้รับการถ่ายทอดประสบการณ์จากเกษตรกรมืออาชีพในการทำธุรกิจชุมชน เช่น การทำอิฐซีเมนต์ การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การทำสารสกัดชีวภาพและสารสมุนไพรไล่แมลง การเผาถ่านแบบประสิทธิภาพสูง การฝึกอบรมจะปฏิบัติจริงในพื้นที่เพื่อเน้นความชำนาญที่สามารถนำกลับไปประกอบเป็นอาชีพได้ ในระหว่างการเข้ารับการฝึกอบรมจะได้รับความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ระดับประเทศ และจากเกษตรกรที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่น

หัวข้อการฝึกอบรม

- หัวข้อบรรยาย ได้แก่ เปิดโลกจุลินทรีย์ กระบวนการกลุ่มทางรอดของเกษตรกร กระบวนการกู้ชาติ เป็นธรรมเป็นไท เป็นต้น
- หัวข้อฝึกอาชีพ ได้แก่ การทำอิฐดินซีเมนต์ การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การทำสารสกัดชีวภาพและสารสมุนไพรไล่แมลง การเผาถ่านแบบประสิทธิภาพสูง การปลูกผักไร้สารพิษ เป็นต้น

4) หลักสูตร “ปลูกผักไร้สารพิษสู่มืออาชีพ” ระยะเวลา 3 เดือน

รายละเอียดของหลักสูตร

เป็นหลักสูตรที่จะฝึกเกษตรกรการให้มีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ในการปลูกผักโดยไม่ใช้สารเคมี ซึ่งจะเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้อย่างรวดเร็วและจะได้เรียนรู้การเก็บเกี่ยว การรวบรวม การคัดขนาดและบรรจุหีบห่อ ตลอดจนการจำหน่ายผลผลิต

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

โดยตรงต่อผู้บริโภคที่จะได้ราคาผักที่สูงกว่าราคาปกติ ในขณะที่ผักอบรมจะมีรายได้จากการผักปลูกผักไปด้วย หรือหากผู้เข้าอบรมสนใจจะร่วมปลูกผักเป็นอาชีพในพื้นที่ที่ทางศูนย์จัดให้ ก็สามารถทำกิจกรรมไร่สารพิษแล้วส่งผลผลิตจำหน่ายร่วมกับกลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร่สารพิษวังน้ำเขียว

หัวข้อการฝึกอบรม

- หัวข้อบรรยาย ได้แก่ เปิดโลกจุลินทรีย์ กระบวนการกลุ่มทางรอดของเกษตรกร เปลี่ยนวิกฤตให้เป็นโอกาส เป็นธรรมเป็นไท เป็นต้น
- หัวข้อฝึกปฏิบัติ ได้แก่ การทำสารสกัดชีวภาพ การทำสารสมุนไพรไล่แมลง การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การหมักดิน การเพาะกล้า การย้ายกล้าการปลูกและดูแลรักษา การเก็บเกี่ยว การคัดและบรรจุ การแปรรูปผลผลิต เป็นต้น

4.3 องค์กรและเครือข่าย

4.3.1 องค์กรภาครัฐ

- มูลนิธิชัยพัฒนา
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร)
- ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.)
- สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ธนาคารออมสิน (SIF)
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)
- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย
- กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรฯ
- กรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรฯ
- กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรฯ
- กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงมหาดไทย
- กองพลพัฒนาที่ 2 กองทัพบกที่ 2

4.3.2 องค์กรพัฒนาเอกชน

- เครือข่ายกิจกรรมไร่สารพิษแห่งประเทศไทย
- สำนักงานเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศแห่งออสเตรเลีย (AusAID)
- สำนักงานพลังงานยั่งยืนไทย – เดนมาร์ค
- สำนักงานพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP)
- สถาบันเพื่อพัฒนาการเกษตรและชนบทจำเนียร สारनाक (สจส.)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.3.3 องค์การชุมชน

- องค์การบริหารส่วนตำบลวังน้ำเขียว

5. การพึ่งตนเองของกลุ่ม

5.1 ลักษณะการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี

การเพาะปลูกพืชผักของสมาชิกโดยการสัมภาษณ์คุณสำเนา จันทร์วาส (2546) ได้อธิบายวิธีการเพาะกล้าว่า ก่อนที่จะนำเมล็ดไปปลูก หรือเพาะกล้านั้นวิธีการที่เกษตรกรใช้เพื่อช่วยให้การงอกมีอัตราการงอกที่ดีขึ้น เกษตรกรจะใช้วิธีแช่เมล็ดในน้ำ หรือน้ำอุ่นแล้วผสมน้ำหมักชีวภาพในอัตราส่วน 1 ต่อ 100 แช่ทิ้งไว้ประมาณ 30 นาที ห่อด้วยผ้าขาวบางเพื่อให้เมล็ดแตกตา แล้วจึงนำไปเพาะกล้าซึ่งการเพาะกล้าของเกษตรกรมีวิธีการเพาะกล้า 3 วิธี คือ

1) การหว่านเมล็ดลงไปแปลงแล้วพรวนดินกลบ ซึ่งวิธีการนี้เกษตรกรจะใช้แรงงานคนมากกว่าที่จะนำเครื่องจักรกลเข้ามาช่วยพรวนเนื่องจากพื้นที่ในการหว่านเมล็ดมีบริเวณไม่กว้างมาก และตัวเกษตรกรก็สามารถควบคุมความหนา – บางของดินที่พรวนกลบเมล็ดพืชที่หว่านลงไป ทำให้เมล็ดพืชมีอัตราการงอกดีกว่าการใช้รถไถพรวน

2) การเพาะใส่แปลง โดยแปลงที่เพาะกล้าผักจะแยกเป็นแปลงเดี่ยวสำหรับเพาะกล้าโดยเฉพาะ เมื่อกกล้าโตได้ที่แล้วจึงย้ายไปปลูกในแปลงผักต่อไป วิธีการนี้จะทำให้สามารถเลือกแต่กล้าผักที่แข็งแรง และโตเต็มที่เท่ากันไปปลูกลงแปลง ดังภาพที่ 9

ภาพที่ 9 แปลงเพาะกล้าผัก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ทำให้เมื่อเวลาที่ผักถึงอายุการเก็บเกี่ยวผักโตเท่ากัน เก็บเกี่ยวได้พร้อมกัน นอกจากนี้ผักที่ปลูกลงแปลงใหม่ สามารถควบคุมบริเวณที่จะใช้การเจริญเติบโตโดยเว้นระยะปลูกเองได้ ผักโตได้เต็มที่ และวิธีการนี้เหมาะสำหรับผักที่ต้องมีการเปลี่ยนราก เปลี่ยนที่หรือย้ายแปลงเพื่อการเจริญเติบโตอย่างเต็มที่ เช่น กะหล่ำ แสดงในภาพที่ 10

ภาพที่ 10 การนำกล้าผักลงแปลงปลูกและผักที่โตเต็มที่แล้ว

3) การเพาะเมล็ดกล้าลงกระบะปลูก (ภาพที่ 11) ซึ่งกระบะปลูกจะแยกเป็นหลุมแต่ละหลุมสามารถควบคุมปริมาณการปลูกว่าจะใส่เมล็ดพันธุ์จำนวนเท่าใด วิธีการนี้เกษตรกรสามารถควบคุมการงอกได้ดี ปริมาณการปลูกในหนึ่งแปลงจะปลูกกี่ต้น ก็เพาะเมล็ดลงกระบะแล้วเพาะเพื่อไว้ถักนิดหน่อย เมื่อสามารถควบคุมผลผลิตได้แล้วทำให้ผลผลิตไม่ผันผวนราคาจะได้ไม่ตก วิธีการเพาะเมล็ดลงในกระบะปลูกนั้นเกษตรกรจะใช้วัสดุปลูกแกลบเผา 3 ส่วน ปุ๋ยคอก (มูลวัว มูลสุกร หรือมูลไก่ ที่นำมาอุ่นแล้ว) 1 ส่วน รดด้วยน้ำหมักชีวภาพ ผสมแล้วอัดในกระบะปลูกใช้ไม้จิ้มความลึกขึ้นอยู่กับการงอกของเมล็ดผักนั้น ๆ แล้วหยอดเมล็ดตามจำนวนที่ต้องการแล้วกลบเบา ๆ เพื่อให้เมล็ดสามารถงอกได้ง่าย หลังจากนั้นนำไปไว้ในที่ร่มรดน้ำให้ชุ่มรอจนงอกแล้วย้ายลงปลูกในแปลงได้ ดังภาพที่ 11

การเตรียมแปลงปลูกผักตามที่ คุณจันทร์ ทองใส (2546) อธิบายให้ฟังว่า ถ้าเกษตรกรมีพื้นที่ปลูกผักมากจะใช้รถไถช่วยยกแปลง พรวนดินอย่างหยาบ รถไถ (ภาพที่ 12) ที่ใช้บางรายก็มีเป็นของตนเอง บางคนก็จะจ้างให้มาไถให้ หรืออาจจะมาเี่ยมจากกลุ่มหรือเพื่อนบ้านคนสนิทก็ได้ ถ้าเกษตรกรบางรายที่มีพื้นที่ปลูกผักมีไม่มากนักเกษตรกรก็จะใช้แรงงานคนในการไถพรวน ยกแปลง แล้วพรวนดินละเอียดให้เหมาะสมกับการปลูกผักแต่ละชนิด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 11 กระบะปลูกและกล้าผักที่เพาะลงในกระบะปลูก

ภาพที่ 12 รถไถที่ใช้ในการเตรียมแปลงปลูกผัก

การใช้ฟางคลุมดิน ดังภาพที่ 13 จะช่วยรักษาหน้าดิน รักษาความชื้นในดินไม่ให้ระเหยเร็ว จุลินทรีย์ในดินทำงานได้ดีเพื่อจุลินทรีย์จะได้ย่อยสลายสารอินทรีย์ให้กลายเป็นปุ๋ยบำรุงดิน และเป็นอาหารพืช การใช้ฟางเมื่อก่อนเกษตรกรจะทำการเผาทำลายซึ่งจะทำให้หน้าดินถูกเผาทำลาย สิ่งมีชีวิตในดินก็ถูกทำลายตามไปด้วยสภาพพื้นดินเสียความสมดุล นอกจากนี้การใช้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ฟางคลุมดินสามารถช่วยให้เกษตรกรไม่ต้องรดน้ำผักบ่อยมาก เพราะฟางที่คลุมดินไว้ช่วยรักษาความชื้นในดินไว้ให้พืชใช้ได้ยาวนานกว่าการที่ไม่ใช้ฟางคลุม

ภาพที่ 13 แปลงผักที่คลุมด้วยฟาง

การปลูกผักสลัดต่างชนิดสลับแถวหรือสลับแปลง ดังภาพที่ 14 ช่วยให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ โรคและแมลงไม่ระบาดมาก เป็นการปลูกผักหลายๆ ชนิดเพื่อควบคุมไม่ให้มีผักแต่ละชนิดมากเกินไปเกินความต้องการของตลาด ซึ่งจะทำให้ราคาของผลผลิตตกต่ำ

ภาพที่ 14 การปลูกผักสลับแถวหรือสลับแปลง

การปลูกผักหมุนเวียน ในการปลูกผักของเกษตรกรแต่ละแปลงจะสลับรอบการปลูก ดังภาพที่ 15 เพื่อไม่ให้ดินเสื่อมโทรมจากการขาดธาตุอาหารจากการปลูกพืชซ้ำๆ ที่จะทำให้สารอาหารที่จำเป็นในแต่ละชนิดให้หมดไป จะมีผลทำให้ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ เมื่อมีการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ปลูกผักสลัดชนิดในรอบต่อไปจะทำให้ดินได้แลกเปลี่ยนธาตุอาหารใหม่ ๆ หมุนเวียน นอกจากนี้ การปลูกผักหมุนเวียนจะช่วยป้องกันการระบาดของโรคและแมลงผักได้ด้วย

ภาพที่ 15 การปลูกผักหมุนเวียนและสลับรอบการปลูก

ระบบการให้น้ำ จากการสัมภาษณ์ คุณทองใส สีเนียง (2546) สรุปได้ว่าระบบการให้น้ำของเกษตรกรจะมีการเลือกใช้ตามความเหมาะสมของชนิดผัก บริเวณพื้นที่ถ้ามีบริเวณกว้างเกษตรกรก็จะใช้วิธีการรดน้ำโดยใช้สปริงเกอร์ หรือการพ่นฝอย (ภาพที่ 16) เป็นการช่วยประหยัดน้ำ ประหยัดแรงงาน ส่วนพื้นที่ใดที่มีการเพาะปลูกน้อยก็ใช้ระบบการให้น้ำโดยใช้สายยางฉีดรดน้ำ หรือใช้บัวรดน้ำ นอกจากนี้ก็ยังมี การให้น้ำไปพร้อมกับการให้น้ำควบคู่กันด้วย มีการนำเครื่องจักรที่ทันสมัยมาใช้ในระบบการให้น้ำด้วย ในส่วนของระบบการให้น้ำแต่ละระบบนั้นเกษตรกรจะเลือกดูตามความเหมาะสมในหลาย ๆ ด้าน

ภาพที่ 16 ระบบการให้น้ำและเครื่องจักรที่นำมาใช้ในการให้น้ำ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การใช้ปุ๋ยชีวภาพ น้ำหมักชีวภาพ แทนการใช้สารเคมี โดยทางกลุ่มจะสอนขั้นตอนและวิธีการทำให้กับเกษตรกรได้นำไปปฏิบัติในแปลงของตนเอง ในการผลิตน้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยชีวภาพ จะเป็นการนำเศษอาหาร เศษพืช เศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร ที่ไร้ประโยชน์มาใช้หมักกับกากน้ำตาล ตามระยะเวลา แล้วใช้แทนสารเคมีได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเกษตรกรก็ได้นำไปปฏิบัติตาม แล้วเลิกใช้สารเคมีใด ๆ ทั้งสิ้น จากการใช้สารชีวภาพทำให้เกษตรกรมีผลผลิตเพิ่มขึ้น และรายจ่ายก็ลดลง นอกจากนี้ยังเป็นการรักษาสภาพแวดล้อม รักษาสภาพร่างกายของเกษตรกรไม่ให้ทรุดโทรมลงจากผลข้างเคียงของสารเคมีด้วย

5.2 ลักษณะการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ

การประกอบอาชีพ สมาชิกส่วนใหญ่ของกลุ่มมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยการเกษตรที่ทำอยู่คือ ปลูกผัก โดยจะเน้นความหลากหลายของผักที่ปลูกและพยายามไม่พึ่งพาปัจจัยจากภายนอก เช่น ไม่ใช้สารเคมีใด ๆ การประกอบอาชีพของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกนี้จะเน้นที่ความสามารถ และความต้องการของเกษตรกรแต่ละคนที่จะเลือกปลูกผักในพื้นที่ที่ตนเองรับผิดชอบ ซึ่งจะต้องมีการตกลงกันภายในกลุ่ม เพื่อเป็นการควบคุมปริมาณผักที่จะออกในแต่ละครั้งไม่ให้มีมากเกินไปจนล้นตลาด ในการตกลงกันนั้นจะมาตกลงกันจากการประชุมกันในแต่ละเดือน ซึ่งการประกอบอาชีพในลักษณะนี้เกษตรกรจะมีความเป็นอิสระในการทำงานตามความสามารถ และความต้องการของตนเอง

รายได้ของเกษตรกรในการทำกิจกรรมไร้สารพิษนี้เกษตรกรพอมีกินพอมีใช้ในชีวิตประจำวัน เนื่องจากผักที่ปลูกนั้นเป็นผักเมืองหนาวที่มีพื้นที่การปลูกได้ในบางพื้นที่เท่านั้นทำให้เกษตรกรไม่ต้องมีการแข่งขันกับผักชนิดอื่น ราคาของผลผลิตจึงไม่ลดต่ำลง และเนื่องจากเกษตรกรมีความพิถีพิถันในทุกขั้นตอนทำให้ผลผลิตที่ออกมามีคุณภาพตรงตามความต้องการของตลาด

รายจ่ายในการดำรงชีวิตประจำวันของสมาชิกตามที่ คุณสุวัตร สุขเสวย (2546) อธิบายว่า รายจ่ายของสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่เป็นการนำไปใช้เป็นทุนการศึกษาสำหรับลูก ๆ ส่วนรายจ่ายที่ใช้ในการทำกิจกรรมนั้นเกษตรกรสามารถควบคุมการใช้ต้นทุน การผลิตได้เพราะจากพื้นที่ที่ปลูกตามที่ได้กล่าวแล้วในกิจกรรมการส่งเสริมการทำกิจกรรมของกลุ่มนั้น และเกษตรกรก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายไปกับการใช้สารเคมีที่ต้องลงทุนสูงและสูงขึ้น เรื่อย ๆ จนทำให้ต้นทุนการผลิตต้องเพิ่มขึ้นจนไม่สามารถควบคุมได้ ส่วนรายจ่ายในการจ้างแรงงานการทำกิจกรรมนั้นเกษตรกรมีการปลูกผักในพื้นที่ที่ไม่มากนัก แรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานภายในครัวเรือน เกษตรกรจึงไม่ต้องจ้างแรงงานเพื่อการทำกิจกรรม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การรวมตัวกันของสมาชิกกลุ่มเพื่อเป็นการนำผลผลิตออกจำหน่าย ทำให้สามารถมีอำนาจการต่อรองเรื่องราคาของผลผลิตให้ไม่ต่ำกว่าต้นทุนการผลิตจนเกิดการขาดทุนของเกษตรกรอื่น ๆ ที่ไม่ได้มีการรวมกลุ่ม

การเก็บออมของสมาชิกกลุ่มโดยคุณสุวัตร สุขสวย (2546) กล่าวว่าครอบครัวและสมาชิกจะมีการเก็บออมเงินโดยกลุ่มมีการตั้งเป็นธนาคารเพื่อให้สมาชิกได้นำเงินมาเก็บออมไว้ แต่แต่ละคนจะนำเงินมาฝากอย่างน้อยคนละ 100 บาทต่อเดือน และสมาชิกสามารถกู้ยืมเงินกับทางธนาคารเพื่อนำมาใช้ในการลงทุนประกอบอาชีพของตัวเองได้ การตั้งธนาคารให้สมาชิกนำเงินมาฝากนั้นเป็นการทำให้มีการรู้จักเก็บออมเงินออมไว้ใช้ ส่วนภาวะหนี้สินของสมาชิกจะมีการกู้ยืมจากธนาคารกลุ่ม และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ซึ่งหนี้สินของสมาชิกก็มีการผ่อนชำระตามกำหนดเวลา ซึ่งรายได้ที่พอมีกินมีใช้นั้นสามารถทำให้สมาชิกกลุ่มเก็บไว้ผ่อนได้หนี้สินที่เกิดขึ้นนั้นนำมาใช้เป็นทุนการศึกษา แต่ก็ยังมีบางคนนำไปซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น จักรยานยนต์ โทรทัศน์ เครื่องซักผ้า

5.3 ลักษณะการพึ่งตนเองด้านทรัพยากร

แหล่งน้ำ น้ำดื่มน้ำใช้ในการเกษตร มาจากธรรมชาติ มีการรองน้ำฝนเก็บไว้ใช้ มีประปาหมู่บ้าน บางครัวเรือนมีการขุดบ่อเพื่อนำมาใช้ในการเกษตร ซึ่งปริมาณน้ำถือว่าเพียงพอกับการใช้ทั้งอุปโภคบริโภค และการใช้เพื่อการเกษตร ดังภาพที่ 17 นอกจากนี้หมู่บ้านน้ำซับก็ยังมีแหล่งน้ำที่สำคัญคือ โครงการชลประทานขนาดเล็ก ฝ่ายห้วยอู่บาง (ห้วยไผ่)

สภาพภูมิอากาศของอำเภอวังน้ำเขียว ในช่วงกลางคืนค่อนข้างหนาวเย็น จึงสามารถปลูกผักเมืองหนาวได้ดี ลักษณะพื้นที่ เป็นดินร่วนปนทราย ยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่ และการทำการกสิกรรมไร้สารพิษ ก็จะช่วยทำให้สภาพแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติของวังน้ำเขียว จะยั่งยืนต่อไป เพราะเนื่องจากลักษณะการทำการเกษตรที่มีการเน้นความหลากหลายของผักที่ปลูกแล้วมีการหมุนเวียนไปไม่ซ้ำซากในพื้นที่เดียว นอกจากนี้เกษตรกรก็ยังคงมีการพักฟื้นผืนดิน ปรับปรุงดิน โดยใช้น้ำหมักชีวภาพที่จะช่วยเพิ่มปริมาณจุลินทรีย์ให้ดิน มีการปลูกหญ้าแฝกเพื่อช่วยรักษาน้ำดิน

มีการจัดการวางแผนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เหมาะสม และคุ้มค่า คุณราญพรหมบุตร (2546) กล่าวว่า คือกลุ่มจะรวมกลุ่มปรึกษาหารือกันในการผลิตว่าทำ อย่างไรจึงจะเหมาะสม โดยมีสมาชิกแต่ละคนเข้าร่วมประชุม วางแผนการผลิต มีการเก็บกักน้ำ ไว้ใช้ประโยชน์ในช่วงขาดแคลน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 17 แหล่งทรัพยากรน้ำ

ลักษณะทางกายภาพ ซึ่งลักษณะทางกายภาพของพื้นที่อำเภอวังน้ำเขียวมีความเอื้ออำนวยที่จะเป็นพื้นฐานให้ทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีสภาพพื้นที่ที่เหมาะสมในการเพาะปลูก มีสภาพอากาศที่เหมาะสมกับการปลูกพืชผักเมืองหนาวที่เป็นที่ต้องการของตลาด และสภาพทางกายภาพก็เอื้ออำนวยให้คนในท้องถิ่นสามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข มีอาหารการกินที่อุดมสมบูรณ์

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของคนในชุมชน มีการใช้ประโยชน์โดยไม่มีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เพราะเกษตรกรส่วนใหญ่ทำการกสิกรรมไร้สารพิษ ไม่ใช้สารเคมีใด ๆ ในการผลิต การใช้ทรัพยากรเป็นไปอย่างคุ้มค่า และสามารถเกิดความยั่งยืนของการมีทรัพยากรต่อไปในอนาคตในระยะยาว

การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ มีการฟื้นฟูสภาพพื้นดินให้มีจุลินทรีย์ช่วยสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับดิน ซึ่งทางกลุ่มมีการเล็งเห็นว่าทรัพยากรธรรมชาติทุกอย่างมีประโยชน์ถ้าใช้ให้ถูกทาง ถูกวิธีโดยการนำทรัพยากรธรรมชาติที่ได้ใช้ไปแล้วนั้นนำกลับมาใช้ใหม่ คือ การนำวัชพืชที่ไม่มีประโยชน์มาใช้ให้เกิดประโยชน์ คือ นำมาทำน้ำหมักชีวภาพ แล้วใช้ปรับปรุง บำรุงดิน มีการจัดช่วงระยะพักหน้าดิน เป็นระยะเพื่อเป็นการพลิกฟื้นดินและเกษตรกรจะบำรุงดินโดยใช้ น้ำหมักชีวภาพ จะช่วยให้ผลผลิตที่จะออกมาในรอบต่อไปนั้นเพิ่มขึ้น ช่วยยับยั้งการระบาดของโรคและแมลง

มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไม่ให้เกิดการทำลาย โดยการปลูกหญ้าแฝก รักษาหน้าดิน สมาชิกจะร่วมกันปลูกต้นไม้ในพื้นที่ต้นน้ำเพื่อช่วยรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร และเพื่อช่วยเก็บกักความชุ่มชื้นไว้ให้น้ำไว้ใช้ในอนาคต ไม่เผาทำลายวัชพืชเพราะจะทำให้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หน้าดินถูกทำลาย แต่น้ำวัชพืชเหล่านั้นมาคลุมดิน คลุมแปลงปลูผัก หรือนำมาหมักกับกากน้ำตาลเพื่อให้ได้เป็นน้ำหมักชีวภาพใช้ในการทำกิจกรรม มีการทำกิจกรรมโดยไม่ใช้สารเคมีที่จะทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ใช้สารสกัดชีวภาพแทนและใช้ปรับปรุง บำรุงให้ทรัพยากรที่มีอยู่นั้นอุดมสมบูรณ์อยู่เสมอ

5.4 ลักษณะการพึ่งตนเองด้านจิตใจ

การวางแผนการประกอบอาชีพ สมาชิกสามารถมีการประกอบอาชีพได้ตามความถนัดของตนเอง และวางแผนการผลิตได้ด้วยตนเอง โดยกำหนดเนื้อที่ที่จะผลิตผักนั้นตามความสามารถของตนเอง และทำการคำนวณการลงทุน ผลผลิตที่จะได้รับ จากการที่ได้มีการกำหนดขนาดของแปลงให้เท่ากันทุกคนไว้แล้วตามที่ได้นำเสนอในกิจกรรมการส่งเสริมการทำกิจกรรมไร้สารพิษ เกษตรกรไม่มีความวิตกกังวลกับอนาคตที่ผลผลิตจะออกมา

ความพอใจในสภาพความเป็นอยู่ สมาชิกมีความพอใจในสภาพความเป็นอยู่ของตนเอง มีความสุขกับการทำกิจกรรมไร้สารพิษ เพราะไม่เป็นการทำลายผู้บริโภค ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ไม่ต้องทำงานหนักให้เกิดความทุกข์เพราะงานที่ทำนั้นไม่ต้องใช้พื้นที่และแรงงานมาก เนื่องจากการทำกิจกรรมนั้นตนเองเป็นผู้กำหนดขีดความสามารถของตนเองที่จะทำ และผลผลิตที่ได้ออกมาเป็นที่น่าพอใจ ราคาไม่ต้องแข่งขันสูงกับผักอื่น ๆ ไม่มีปัญหาเรื่องพ่อค้าคนกลางกดราคาผลผลิต

จิตสำนึกในการเก็บออม โดยการจัดตั้งธนาคารของกลุ่มทำให้สมาชิกมีการเก็บออมประจำที่ต้องทำทุก ๆ เดือนทำให้รู้จักการประหยัดการใช้จ่ายเพื่อนำมาเก็บออม และในการลงทุนทำกิจกรรมไร้สารพิษนั้นก็ต้องวางแผนงบประมาณที่จะใช้ให้ดี เป็นการสร้างความรอบคอบให้สมาชิกใช้ทุนให้เหมาะสมกับที่มีอยู่

จิตสำนึกในการผลิตผักที่มีคุณภาพ ไม่มีการใช้สารเคมีใด โดยทางกลุ่มมีการตรวจสอบสารพิษในผักที่เกษตรกรนำมาส่งให้ และมีมาตรการการลงโทษสำหรับผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามนโยบายของกลุ่มที่ต้องผลิตแต่ผักที่ไม่มีการใช้สารเคมีใด ๆ ทั้งสิ้น โดยถ้าพบครั้งแรกจะทำการตัดเดือน ถ้ามีครั้งต่อ ๆ ไปก็จะตัดสิทธิการส่งผัก ทำให้สมาชิกต้องร่วมมือใช้สารเคมี แต่ที่ทำให้สมาชิกเลิกใช้สารเคมีได้นั้น ทางกลุ่มมีการเผยแพร่ความรู้ให้สมาชิกได้ทราบถึงอันตรายของการใช้สารเคมี เป็นการปลุกฝังให้สมาชิกมีจิตสำนึกในการทำกิจกรรมที่ไม่อย่างใช้สารเคมีด้วยจิตใจของตัวเอง เพราะเกรงกลัวอันตราย

ศูนย์รวมจิตใจ และสร้างพลังความคิดให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน คือ การประชุมของสมาชิกแต่ละครั้งจะมีการสอดแทรกแนวความคิดให้สมาชิกมีความเห็นเป็นไปใน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แนวเดียวกัน เช่น การลด ละ เลิก อบายมุข โดยจะชี้ให้เห็นถึงความสูญเสียที่จะได้รับตอบกลับมา การเผยแพร่ความรู้ แนะนำเทคโนโลยี บอกเล่าประสบการณ์ให้สมาชิกได้ทราบความสำเร็จของคนอื่นที่มีการปฏิบัติอย่างไร แล้วสมาชิกจะได้นำไปปฏิบัติตาม เมื่อสามารถประสบความสำเร็จได้แล้ว สมาชิกเกิดความเชื่อมั่นกับกลุ่มทำให้กลุ่มเป็นศูนย์รวมของสมาชิก ที่สามารถเรียนรู้ ปรึกษาปัญหาที่ได้ประสบอยู่

5.5 ลักษณะการพึ่งตนเองด้านสังคม

ผู้นำของกลุ่ม คือ คุณอำนาจ หมายยอดกลาง มีลักษณะความเป็นผู้นำที่มีความคิดรอบคอบ มีการศึกษาหาความรู้ รับฟังข่าวสาร ค้นคว้าหาประสบการณ์ใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา มีอุดมการณ์ในการทำงานที่จริงจัง มีความมุ่งมั่นในการทำงานให้ประสบความสำเร็จ มีความคิดใหม่ ๆ เพื่อปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เป็นผู้มีแนวคิด มีปรัชญาในการทำงาน สมาชิกส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ผู้นำเป็นผู้ที่มีบทบาทมากที่ช่วยให้คำแนะนำ ช่วยคิดแก้ปัญหาให้กับสมาชิกในเรื่องที่สมาชิกไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยตัวเอง และคุณสมบัติความเป็นผู้นำที่สำคัญ คือ คุณอำนาจ ได้เป็นที่ยอมรับนับถือของสมาชิกทุกคน

มีการติดต่อสื่อสารกับภายนอก คือ การขอรับความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอก ชุมชน และมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาให้การสนับสนุนมากมายทั้งภาครัฐและภาคเอกชน จนมีการพัฒนาให้กลายเป็นการพึ่งตนในการขอความช่วยเหลือของกลุ่มจากองค์กรภายนอกจะทำได้โดยการขอความช่วยเหลือไปตามความจำเป็นของกลุ่ม แล้วเขียนโครงการไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การรับข้อมูลข่าวสาร สมาชิกมีการรับทราบข้อมูลข่าวสารจากการประชุมซึ่งจะเป็นการบอกข่าวสารจากเครือข่าย สมาชิกสามารถใช้ข้อมูลนั้นในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และประยุกต์ให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม

ความสัมพันธ์กันของคนในกลุ่ม กลุ่มยึดหลักความสัมพันธ์ของคนในกลุ่มเป็นแบบคนภายในครอบครัวเดียวกัน ทุกคนให้ความสนิทสนมกันแบบพี่น้อง สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี แต่จากการที่สมาชิกกลุ่มมาจากหลากหลายภูมิลำเนาเดิมทำให้มีความ แตกต่างกันในเรื่องของวัฒนธรรมความเป็นอยู่ แต่ผู้นำกลุ่มก็ไม่ได้บังคับให้สมาชิกต้องมีการปฏิบัติตามหลักการปฏิบัติตนที่ได้กระทำอยู่ ให้ความเป็นอิสระในความคิดแก่สมาชิก และสมาชิกก็มีการเกาะเกี่ยว และผูกพันกันได้เพราะความจริงใจต่อกัน มีการพบปะพูดคุยกันเสมอ มีการถ่ายทอดเทคโนโลยี ถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์การทำงาน ให้สมาชิกได้นำไปปฏิบัติตาม จนทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกดีขึ้นและมีความรู้สึกผูกพันกับกลุ่ม

6. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

จากการที่ได้ทำการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลของกลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว ยังไม่พบปัญหาในการดำเนินงานของกลุ่ม แต่ถ้าในอนาคตปัญหาที่น่าจะเกิดกับกลุ่มคือ

ปัญหาการถ่ายทอดความเป็นผู้นำ กลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว เป็นกลุ่มที่มีความสามารถในการพึ่งตนเอง ถ้าไม่มีการถ่ายทอดความเป็นผู้นำ กลุ่มก็จะไม่สามารถรวมตัวและดำรงความเป็นกลุ่มได้ต่อไป

7. วิจัยรณผล

กลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว จัดตั้งขึ้นเนื่องจากการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินการประกอบอาชีพกิจกรรมไร้สารพิษ และมีผู้นำคือ คุณอำนาจ หมายยอดกลาง ที่ใช้ประสบการณ์และใช้ความสามารถของตนเองในการทำงานจนเป็นที่ยอมรับของสมาชิกทุกคนในการเป็นผู้นำ กลุ่มนี้ถือได้ว่าเป็นกลุ่มทางธรรมชาติ นอกจากนี้การเป็นสถานที่ดูงาน ฝึกอบรมให้กับผู้ที่สนใจ จะถือได้ว่าเป็นกลุ่มที่มีการทำกิจกรรมร่วมกัน ตามความหมายที่ได้กล่าวไว้ในทฤษฎีกลุ่มที่ดวงกมล ปานรศทิพ (2546) ที่ได้เสนอหลักการของ จิตติ มงคลชัยอรัญญา ที่ได้แบ่งประเภทของกลุ่มไว้

การพึ่งตนเองของกลุ่มก็เป็นไปตามการให้ความหมายของการพึ่งตนเองตามที่ กัลดุง และคณะ (1980) กล่าวไว้ คือ กลุ่มได้มีการกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ไว้ว่าจะต้องผลิต หรือทำการเกษตรที่ไม่ใช้สารพิษใด ๆ มีการให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการคิด ที่จะผลิตผักของตนเอง ร่วมแสดงความคิดเห็นได้ในที่ประชุมประจำเดือน มีการติดต่อสื่อสารกับภายนอก ในระบบการทำงานก็ไม่มีปฏิบัติตามความต้องการขององค์อื่นจากภายนอก คิดเอง ทำเอง โดยใช้หลักการจาก “การระเบิดจากข้างใน” ที่จะขอรับความช่วยเหลือจากภายนอก

ลักษณะการพึ่งตนเองของกลุ่มมีความสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับท้องถิ่นที่พึ่งตนเองได้ ที่มีลักษณะต่าง ๆ ตามที่วรวรณี แกมเกตุ (2545) ได้แสดงแนวคิดของสถาบันวิจัยสังคม ดังนี้

- พื้นที่การดำเนินงานของกลุ่มเป็นที่ที่มีทรัพยากรภายในอย่างเพียงพอแก่การบริโภคของท้องถิ่น และจากการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นของสมาชิก จะเห็นได้ว่าทรัพยากรจะสามารถมีความยั่งยืน ให้ได้ใช้ต่อไปนาน ๆ
- สถาบันต่าง ๆ ที่ให้การสนับสนุนของกลุ่มนั้นมีทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน เข้ามาให้ความร่วมมือทำให้กลุ่มสามารถพึ่งตนเองได้ เช่น เครือข่ายกิจกรรมไร้สารพิษ

แห่งประเทศไทย สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส)

- เกิดการรวมกลุ่มต่าง ๆ เป็นการด้านอำนาจ เช่น การเกิดการรวมกลุ่มเพื่อขายผลผลิต ที่จะทำให้เพิ่มอำนาจการต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง ไม่ให้กดราคาผลผลิต และนอกจากนี้ก็ยังมีการรวมอาชีพต่าง ๆ เกิดขึ้นด้วย

ในส่วนของลักษณะเด่นของการพึ่งตนเองที่ สุพรรณิ ไชยอำพร (2529) ที่ได้เสนอแนวทางการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นที่มีอยู่ซึ่งสมาชิกกลุ่มสามารถใช้ทรัพยากรนั้นได้อย่างคุ้มค่า และก็ยังมีการอนุรักษ์และฟื้นฟูให้มีความอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืนได้ด้วย และลักษณะที่สำคัญของการพึ่งตนเองตามที่ มาละ ชิตะสังคะ (2530) กล่าวไว้ว่าประกอบด้วย

- ลักษณะเศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มประกอบการผลิตรายการบริโภค และการกระจายรายได้ที่ทัดเทียมและทั่วถึงสำหรับเกษตรกรที่มีการผลิตพืชผัก ราคาผลผลิตที่นำมาขายจะใช้ความเป็นกลางและแบ่งตามคุณภาพที่ได้ผลิต มีการดำเนินการผลิตเป็นไปอย่างเข้มแข็งตามความถนัดของแต่ละตนเอง

- ลักษณะทรัพยากรบุคคลและจิตใจ คือการที่บุคคลในกลุ่มมีความสำนึกที่ดีในการให้ความร่วมมือที่จะพัฒนาหมู่บ้าน โดยยอมสละเวลาเข้าร่วมประชุมประจำเดือนร่วมปฏิบัติตามวิถีการทำเกษตรไร้สารพิษ ด้วยจิตสำนึกที่ดีของตัวเอง

- ลักษณะสังคม วัฒนธรรม ซึ่งประชาชนได้รับการศึกษาดีขึ้น จากการศึกษาความรู้ โดยการอบรมกับทางกลุ่ม การได้ดูงานจากพื้นที่จริงที่ประสบความสำเร็จ สมาชิกได้รับการติดตามความเคลื่อนไหวในการรับรู้ข่าวสารความรู้จากการเข้าร่วมประชุม และเพื่อนบ้านที่มีการติดต่อพูดคุยกัน มีการดำเนินกิจกรรมในลักษณะของกลุ่ม นอกจากนี้กลุ่มมีสหกรณ์กิจกรรมไร้สารพิษในเขตปฏิรูปที่ดินอำเภอวังน้ำเขียว จำกัด

- ลักษณะเทคนิควิทยา เกษตรกรมีความสามารถในการเลือกใช้ และผลิตเทคนิควิทยาขั้นพื้นฐานเพื่อนำไปประกอบการผลิตในการปลูกผัก เช่น การปลูกผักเป็นรอบการผลิต ซึ่งในแต่ละรอบจะผลิตผักหลายชนิดให้เกิดความหลากหลาย โดยเกษตรกรจะใช้ความรู้ในเรื่องของอายุการเก็บเกี่ยวผลผลิต แล้วทำการกำหนดรอบการปลูกให้มีผักส่งขายตลอด ไม่มีช่วงเว้นให้ผักขาดตลาด และให้เพียงพอกับความต้องการของตลาด

- ลักษณะการปกครองท้องถิ่น เกษตรกรจะมีการเลือกตัวแทนเพื่อเป็นตัวแทนเข้าประชุม เพื่อรับข้อมูลข่าวสารจากทางกลุ่ม ในส่วนของการแก้ไขปัญหาที่จะมีการนำปัญหาที่เกษตรกรประสบเข้าปรึกษาหารือในที่ประชุม เพื่อจะได้ร่วมกันคิดหาหนทางแก้ไข

และการที่กลุ่มสามารถพึ่งตนเองได้นั้นต้องประกอบไปด้วยการที่มีบุคคลมีความพร้อมในการพึ่งตนเอง ที่สมาชิกของกลุ่มมีความสามารถในการคาดการณ์ การตัดสินใจ มติที่เป็นเอกฉันท์ของกลุ่มที่มีการประชุมกันที่ใช้หลักการอธิบายด้วยเหตุผล มีการคิดแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ถ้าไม่สามารถแก้ไขปัญหานั้นจะปรึกษากันในที่ประชุม มีการกำหนดความต้องการของตัวเองได้ในการผลิตผัก นอกจากนี้กลุ่มยังมีองค์กรอื่น ๆ ที่มีส่วนช่วยเหลือให้การสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ซึ่งองค์กรต่าง ๆ นั้นที่ได้ให้ความช่วยเหลือโดยมีบทบาทในการสนับสนุนให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ในระดับครัวเรือนที่เป็นการสนับสนุนการพึ่งตนเองในระดับที่เล็กของสังคมให้มีความเข้มแข็งเหมือนกับสร้างรากแก้วให้ต้นไม้มีความมั่นคงแล้วการแตกกิ่งก้านสาขา ที่เปรียบได้ว่าเป็นการขยายให้สามารถพึ่งตนเองได้ในชุมชน ในสังคม แล้วเกิดพึ่งตนเองที่มั่นคง ซึ่งลักษณะดังกล่าวก็เป็นไปตามคุณลักษณะของบุคคลและสถาบันที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนตามที่ ดิเรก ฤกษ์หว่าย (2535) ได้อธิบายไว้แล้วในส่วนของทฤษฎีการพึ่งตนเอง

เงื่อนไขในการพึ่งตนเอง ตามที่ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2529) ได้อธิบายไว้ นั้น กลุ่มมีการรวมตัวกันในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ หลายกลุ่ม กลุ่มอาชีพที่มีจำนวน 10 กลุ่มเพื่อสร้างอาชีพใหม่ ๆ ให้สมาชิกผู้สนใจและว่างงานจากการทำงาน เพื่อสร้างรายได้เพิ่มให้กับครอบครัว เป็นการพัฒนาที่จะต้องเป็นแบบกลุ่ม การให้ความช่วยเหลือในเครื่องมือเกษตรกรรม แสดงถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน กลุ่มถือเป็นกลุ่มที่ช่วยให้มีการอนุรักษ์ธรรมชาติ ด้วยการไม่ใช้สารเคมีในการทำกิจกรรม ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้เป็นไปตามเงื่อนไขในบางประการของการพึ่งตนเอง

การบรรลุนิยามการพึ่งตนเองของกลุ่มได้นั้นสามารถดูได้จาก อำนาจการตัดสินใจที่มีร่วมกันในที่ประชุมที่ต้องเสนอความคิดเห็น ร่วมกันแก้ไขปัญหา ร่วมกัน การมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน เกษตรกรทุกคนดำเนินชีวิตประจำวันไปตามที่เป็นอยู่ไม่รอคอยขอรับความช่วยเหลือจากภายนอก เมื่อมีปัญหาขอรับคำปรึกษาจากกลุ่ม ร่วมฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรตามที่กลุ่มได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ด้วยความสมัครใจ มีสำนึก และเป็นไปอย่างเสมอภาค จึงทำให้มีทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืนไว้ใช้ประโยชน์ในอนาคต ในส่วนของตัวสมาชิกเองและครอบครัวนั้น การที่จะสามารถกล่าวได้ว่าสามารถบรรลุนิยามการพึ่งตนเองได้นั้นจาก การที่เกษตรกรมีจิตสำนึกที่

ต้องการให้ครอบครัวมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี จึงมีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ มีสภาพเศรษฐกิจที่มั่นคง การกำหนด วางแผนการทำกิจกรรมไร้สารพิษ ของตนเองว่าสามารถทำได้เท่าไร มีการลดต้นทุนการผลิตโดยไม่ใช้สารเคมีในการทำกิจกรรมนั้นเป็นการประเมินศักยภาพของตนเองที่เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยทำให้สมาชิกและครอบครัวนั้นรู้จักตนเองจนสามารถช่วยให้เกิดความสำเร็จในการประกอบอาชีพได้ มีการจัดการทรัพยากรให้ใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า และให้มีทรัพยากรไว้ใช้ได้ในระยะยาว จะทำให้สมาชิกสามารถกำหนดงบประมาณค่าใช้จ่ายในการผลิต และบริโภค ตลอดจนรู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ เช่น ที่ดิน แรงงาน ความรู้ความสามารถได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ที่จะเป็นตัวบรรลุความสามารถในการพึ่งตนเองได้เป็นไปตามที่ อรรถฎญา ตัญญาเกตู (2541) ได้ให้หลักการไว้ และในส่วนของกลุ่มที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองได้ ตามที่สุพัตร ดีศรี (2531) ก็มาจาก กลุ่มมีการผลิตสิ่งที่เป็นในชีวิตประจำวันที่ใช้ในการเกษตร เช่น น้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยชีวภาพ ที่ได้จากสิ่งของเหลือใช้มาหมัก เป็นการลดต้นทุนการผลิต แทนการใช้สารเคมี ซึ่งน้ำหมักชีวภาพนั้นแต่ละครอบครัวสามารถผลิตได้เอง เพราะกลุ่มได้สาธิตจัดอบรมให้สมาชิกได้หมักไว้ใช้ ก็ถือเป็นส่งเสริมพัฒนาเทคโนโลยีแบบพื้นบ้าน พัฒนาทางความรู้

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

(Conclusions and Recommendations)

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการพึ่งตนเองของกลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว รวมถึงปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงานของกลุ่ม ซึ่งจะทำให้การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ร่วมกับการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม

สรุปผลการวิจัย

กลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา ได้เริ่มจัดตั้งขึ้นด้วยการรวมตัวกันของเกษตรกรโดยการนำของ คุณอำนาจ หมายยอดกลาง เนื่องจากเล็งเห็นถึงปัญหาของการทำเกษตรกรรมที่มีการนำสารเคมีเข้ามาใช้ควบคุมให้ได้ผลผลิตตามที่ต้องการ แล้วเกิดสารพิษตกค้าง ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพผู้ผลิตและผู้บริโภค ทำลายสภาพแวดล้อมให้เสื่อมโทรม ด้วยเหตุนี้จึงคิดที่จะทำกิจกรรมไร้สารพิษ ที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมปลอดภัยกับผู้บริโภคและผู้ผลิตสามารถลดต้นทุนการผลิตให้ต่ำลงจากการเลิกใช้สารเคมี แล้วกลุ่มได้มีการขยายตัวขึ้น จนได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับไว้ในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เกิดเป็นขบวนการพึ่งตนเอง ตามแนวทางกิจกรรมไร้สารพิษเศรษฐกิจพอเพียง มีการจัดตั้งเป็นสหกรณ์กิจกรรมไร้สารพิษในเขตปฏิรูปที่ดิน อำเภอวังน้ำเขียว จำกัด เกิดศูนย์การเรียนรู้ ถ่ายทอดเทคโนโลยี และความรู้ ด้วยการจัดการฝึกอบรมอาชีพให้กับผู้สนใจ กิจกรรมการดำเนินงานของกลุ่มจะได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชน

ปัจจุบันกลุ่มมีสมาชิกทั้งหมด 620 คน มีพื้นที่ดำเนินงานใน 32 หมู่บ้าน 5 ตำบลและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มจะเป็นไปในลักษณะที่ครบวงจร คือ การผลิตผักไร้สารพิษ การรวมกลุ่มเพื่อการรวบรวมผลผลิตออกจำหน่าย จัดตั้งธนาคารเพื่อการเก็บออมของสมาชิก การส่งเสริมการประกอบอาชีพให้หลาย ๆ ด้าน การส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การเผยแพร่ความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ

ลักษณะการพึ่งตนเองของกลุ่มทำให้กลุ่มมีความสามารถในการพึ่งตนเองได้ ซึ่งลักษณะการพึ่งตนเองแบ่งออกได้เป็น 5 ด้าน คือ 1) ด้านเทคโนโลยี 2) ด้านเศรษฐกิจ 3) ด้านทรัพยากร 4) ด้านจิตใจ และ 5) ด้านสังคม และสามารถสรุปลักษณะการพึ่งตนเองได้ของกลุ่ม ดังแสดงในตารางที่ 2

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางที่ 2 สรุปลักษณะการพึ่งตนเองแต่ละด้านของกลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร่สารพิษ วังน้ำเขียว

การพึ่งตนเอง	ลักษณะการพึ่งตนเอง
1. ด้านเทคโนโลยี	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการเพาะกล้าพันธุ์ผัก - ใช้เทคโนโลยีการเตรียมแปลงปลูก - ใช้เทคโนโลยีการบำรุงรักษาหน้าดิน - ปลูกผักหมุนเวียนไม่ซ้ำซาก - มีการสร้างความหลากหลายของระบบนิเวศในแปลงผัก - ใช้เทคโนโลยีของระบบการให้น้ำผัก - ผลิตปุ๋ยหมักชีวภาพ น้ำหมักชีวภาพใช้ในการกิจกรรม
2. ด้านเศรษฐกิจ	<ul style="list-style-type: none"> - มีความเป็นอิสระในการประกอบอาชีพ - มีรายได้ที่มั่นคง และแน่นอน - มีการใช้จ่ายอย่างประหยัด และมีการเก็บออม - เกิดกลุ่มรวบรวมผลผลิตส่งขาย สร้างอำนาจต่อรองกับตลาด
3. ด้านทรัพยากร	<ul style="list-style-type: none"> - สภาพภูมิอากาศเอื้ออำนวยกับการประกอบอาชีพ - มีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ มีกินมีใช้ตลอดปี - มีการวางแผนการใช้ทรัพยากร - มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างเต็มที่ - มีการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ
4. ด้านจิตใจ	<ul style="list-style-type: none"> - มีการวางแผนการประกอบอาชีพ - พอใจในสภาพความเป็นอยู่ในการดำรงชีวิตประจำวัน - มีจิตสำนึกในการเก็บออม - มีจิตสำนึกในการทำกิจกรรมให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ
5. ด้านสังคม	<ul style="list-style-type: none"> - มีผู้นำที่มีคุณสมบัติความเป็นผู้นำสามารถช่วยส่งเสริมให้กลุ่มมีความสามารถในการพึ่งตนเองได้ - มีการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก - มีการรับข้อมูลข่าวสารอยู่เสมอ - สมาชิกในกลุ่มมีการช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกัน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ในส่วนของปัญหาและอุปสรรคการดำเนินงานของกลุ่มนั้นยังไม่พบปัญหาที่จะเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงาน แต่ได้คาดการณ์ไว้ว่าในอนาคตกลุ่มอาจจะประสบปัญหาจากการขาดผู้นำได้ถ้าไม่มีการถ่ายทอดความเป็นผู้นำให้กับผู้อื่นเพื่อให้กลุ่มมีผู้นำที่จะเป็นหลัก และเป็นแกนนำในการดำเนินงานให้พัฒนาต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรทำการศึกษาถึงเรื่องดังต่อไปนี้

1. การศึกษาความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม ที่สามารถเกาะเกี่ยวกันอย่างเหนียวแน่นและเข้มแข็งเพราะสมาชิกแต่ละคนมาจากหลายหลายท้องถิ่นย่อมจะมีวัฒนธรรมวิถีชีวิตที่ต่างต่างกันไปแล้ววิธีการดำเนินการของกลุ่มที่สามารถรวมตัวกันทำกิจกรรมร่วมกันนั้นมาจากสิ่งใด
2. การศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดการรวมกลุ่ม ปัจจัยของการพึ่งตนเอง เพราะการพึ่งตนเองนั้นต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างที่จะก่อให้เกิดการพึ่งตนเองได้อย่างต่อเนื่อง
3. การศึกษาและเปรียบเทียบการพึ่งตนเองของกลุ่มต่าง ๆ ที่ประสบความสำเร็จ และมีความเข้มแข็งในการพึ่งตนเอง

เอกสารอ้างอิง

"กลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษ วังน้ำเขียว" 2003. เข้าถึงได้จาก : <http://www.nfe.go.th/65/nfe65/svita2545/wangnumkheaw.html>. 7 กันยายน 2546.

กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. 2530. การพึ่งตนเอง ศักยภาพในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.

เกรียงศักดิ์ เขียวยิ่ง ไพฑูรย์ ศุภมาตย์ และสมชาย นาคะพินธุ. 2534. รายงานการวิจัยการพัฒนาขีดความสามารถในการบริหารงานพัฒนาชนบทของกรมการหมู่บ้านเพื่อการพึ่งตนเองโดยใช้เรื่องจริงเฉพาะกรณีที่ประสบผลสำเร็จและล้มเหลว. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

"โครงการพัฒนาการท่องเที่ยว ตำบลไทยสามัคคี อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา" 2004. เข้าถึงได้จาก : <http://www.wangnamkheo.com>. 7 มีนาคม 2547.

จันทร์ คະเนนออก. 2546. สัมภาษณ์, 19 ตุลาคม 2546.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2529. "การพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเอง". วารสารสังคมพัฒนา : 38 - 42

ณรงค์ หุตานูวัตร และคณะ. 2531. พึ่งตนเองในชนบท อีกบทหนึ่งของการทบทวนโลกทัศน์แห่งการพึ่งตนเอง. ขอนแก่น. สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. 2541. คนจนไทยในภาวะวิกฤติ เศรษฐศาสตร์การเมือง (เพื่อประชาชน) ฉบับที่ 7. กรุงเทพมหานคร : เอดิชั่นเพรสโปรดักท์.

ดวงกมล ปานรศทิพ. 2546. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา : ผู้นำและกลุ่มทางการเกษตร. คณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง. กรุงเทพมหานคร. (เอกสารจัดสำเนา)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ดิเรก ฤกษ์ห่วย. 2535. การพัฒนาชนบท เน้นกลยุทธ์และเครื่องชี้วัดโครงการตำราพัฒนา
ชนบท. กรุงเทพมหานคร. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เดชา ศิริภัทร. 2532. เกษตรกรรมสำนึก. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง.

ถนอม ดวงทิพย์. 2537. "วิกฤตสังคมไทย" พัฒนาชุมชน 6(มิถุนายน) : 14.

ถวิล กัลยาณพิเศษ. 2538. วิเคราะห์ศักยภาพการพึ่งตนเองในชุมชนชนบท. วิทยานิพนธ์
ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.

ทองใส สีเนียง. 2546. สัมภาษณ์, 18 ตุลาคม 2546.

ปกรณัม ปรียากร. 2530. เอกสารประกอบการบรรยาย วิชาการวางแผนพัฒนา. คณะ
รัฐศาสตร์, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. กรุงเทพมหานคร. (อัดสำเนา)

ประเวศ วะสี. 2530. พุทธเกษตรกรรมกับศาสนาสงฆ์ของสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนัก
พิมพ์หมอชาวบ้าน.

ปราณี หมอนทองแดง. (2534). ทิศทางการพึ่งตนเองในสังคมที่กำลังเปลี่ยนไป : ศึกษา
เฉพาะกรณีหมู่บ้านสองแห่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์ระดับ ปริญญา
โท มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. 2537. วิธีวิทยาศึกษาสังคมไทย วิธีใหม่แห่งการพัฒนา.
กรุงเทพมหานคร : เอดิชั่นเพรสโปรดักท์.

ปาริชาติ วลัยเสถียร และ คณะ. 2543. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา.
สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พวงพยอม เจริญทอง. 2541. การประกอบอาชีพแบบพึ่งตนเองของเกษตรกร. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ขอนแก่น.

พัฒนาพงษ์ สุขมะดัน และคณะ. 2541. กรณีศึกษารูปแบบและวิธีการของครอบครัวและชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองและพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง. กรุงเทพมหานคร. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

พิเชียร ลิมปืหวังอยู่. 2531. การพึ่งตนเองของประชาชนในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงงานหลวงอาหารสำเร็จรูป อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.

มาณะ ขิตตะสังคะ. 2530. “องค์การเอกชนกับการพัฒนาชนบท”. น.203-210 การพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร : คณะวิชาการส่งเสริมเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ราญ พรหมบุตร. 2546. สัมภาษณ์, 21 ตุลาคม 2546.

เวดี ต้นนุกิจ. 2543. รูปแบบการพัฒนาสู่การพึ่งตนเองของชุมชนชาวอโศก : กรณีศึกษาชุมชนศิระะอโศก อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. กรุงเทพมหานคร.

วรรณิ แกมเกตุ. 2545. การพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบท. กรุงเทพมหานคร. ภาควิชาวิจัยการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิบูลย์ เข็มเฉลิม. 2534. สู่สังคมเกษตร สำนักirkอิสระของชาวนาไร่. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน.

วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, 2529. รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง การวิจัยเพื่อการ
พึ่งตนเอง : การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท. กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน
คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

วิวัฒน์ชัย อัดถากร, 2530. เศรษฐกิจไทยบนเส้นทางแห่งสันติประชาชน ในการวิจัยเพื่อ
การพัฒนาสังคมไทย : แนวพัฒนาการเศรษฐกิจ. กรุงเทพมหานคร. คณะ เศรษฐ
ศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2534. ทฤษฎีสังคมวิทยา : การสร้าง การประเมินค่า และการใช้
ประโยชน์. กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์.

_____. 2536. ทฤษฎีสังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. 2544. การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชุมชน ฉบับรวมชุด. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสน่ห์ จามริก. 2523. "ความยากจนในชนบท". เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 1(มกราคม-
กุมภาพันธ์) : 25.

_____. 2541. ฐานคิดสู่ทางเลือกใหม่ของสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พรินต์ติ้ง
แอนด์พับลิชชิ่ง.

เสรี พงศ์พิศ. 2536. "เกษตรพึ่งตนเอง". น.35-61. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท.
กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา.

_____. 2530. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
หมู่บ้าน

เสาวภา เดชาภิมณฑ์. 2544. การพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเอง : กรณีศึกษาชุมชนศิวิล
จังหวัดนครศรีธรรมราช.วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
กรุงเทพมหานคร.

สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ. 2541. การพึ่งตนเองของชุมชนชนบทในจังหวัด
อุบลราชธานี. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

สำเนา จัทรวาส. 2546. สัมภาษณ์, 17 ตุลาคม 2546.

สุพรรณิ ไชยอำพร. 2529. แนวความคิดทางทฤษฎีและการวัดความพยายามพึ่งตนเอง
ระดับบุคคล. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สุพรรณิ ไชยอำพร และสนธิ สมัครงการ. 2536. การวิเคราะห์ทางสังคมเพื่อการพัฒนาแนวคิด
และวิธีการ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุภัทร ศิศรี. 2531. การพึ่งตนเองในชนบท อีกรูปหนึ่งของการทบทวนโลกทัศน์แห่งการ
พึ่งตนเองจากเวทีชาวบ้าน. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สุภัทร ขจรมาศบุษย์. 2540. แนวโน้มการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทไทยใน 25 ปี ชำงหน้า
(2539-2563).วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพมหานคร.

สุวิตร สุขเสวย. 2546. สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2546.

อภิชาติ ทองอยู่. 2531. การพึ่งตนเองในชนบท : ทางออกบหนึ่งของการทบทวนโลกทัศน์
แห่งการพึ่งตนเอง. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อรัญญา ตัญญะเกตุ. 2541. ปัจจัยที่มีผลต่อระดับการพึ่งตนเองของเกษตรกรในเขตปฏิรูป
ที่ดิน โครงการป่าวังโป่ง-ชนแดน-วังเก่าแพง จังหวัดเพชรบูรณ์. วิทยานิพนธ์ระดับ
ปริญญาโท มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพมหานคร.

อัจริยะ ทองคำเจริญ. 2542. รูปแบบการทำกิจกรรมธรรมชาติเพื่อการพึ่งตนเองของ
กลุ่มสันติอโศก : กรณีศึกษาชุมชนศิระอโศก อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศีระ
เกษ. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.

อำนาจ หมายยอดกลาง. 2546. สัมภาษณ์, 24 ตุลาคม 2546.

Gultung, J. 1980. *Self-Reliance : A Strategies for Development*. New Jersey : Prentice-
Hall, Inc. อ้างถึงใน เรวดี ตันนุกิจ. 2543. รูปแบบการพัฒนาสู่การพึ่งตนเองของชุมชน
ชาวอโศก : กรณีศึกษาชุมชนศิระอโศก อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี.
วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. กรุงเทพมหานคร.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้